

บันทึกท้องถิ่น

จดหมายข่าว

สมาคมจดหมายเหตุไทย

THE ASSOCIATION OF THAI ARCHIVES NEWSLETTER

ฉบับที่ 4 (ตุลาคม 2550-กันยายน 2551)

สารบัญ

สารจากนายกสมาคมฯ	1
ความเป็นมาของสมาคมฯ	2
สมาชิกสมาคมจดหมายเหตุไทย	3
คณะกรรมการสมาคมจดหมายเหตุไทย	5
จากบรรณาธิการ	8
สารพัดสารพันงานสร้างสรรค์หนังสืองานศพ: ส่วนหนึ่งของหนังสืองานศพวัดบวรนิเวศวิหาร ศิริเพ็ญ น้าสกุลและสมัยวดี เมฆสุด	10
ภาพถ่าย: จดหมายเหตุชาวบ้าน นวลพรรณ บุญธรรม และจุฑามาศ ลิ้มรัตนพันธ์	24
นิทรรศการที่บอกเล่าด้วยตนเอง ประวัติศาสตร์คำบอกเล่าและพิพิธภัณฑ์ แอนนา กรีน (เขียน) ชิวสิทธิ์ บุญเกียรติ (แปล)	43
รู้จัก 'หนังสือบ้าน' ชิวสิทธิ์ บุญเกียรติ	54
บันทึกประวัติศาสตร์สยามและล้านนา ที่หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ อมรรัตน์ บุญล	66
จดหมายเหตุภาพไทลื้อ: ย้อนรอยจากเอกสารของมอร์แมน อันวดี สุขประเสริฐ และสิทธิศักดิ์ รุ่งเจริญสุขศรี	82
กิจกรรมวิชาการสมาคมจดหมายเหตุไทยในรอบปีที่ผ่านมา การจัดสัมมนาสามัญประจำปีสมาคมจดหมายเหตุไทย 2550 การสมัครสมาชิกสมาคมจดหมายเหตุไทย	99 111 119

ที่ปรึกษาบรรณาธิการ	สุวรรณา เกรียงไกรเพชร
บรรณาธิการ	ชิวสิทธิ์ บุญเกียรติ
กองบรรณาธิการ	ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, สมสรวง พงดิกุล, ดาวเรือง แนวทอง, ศรศักดิ์ ญัยเจริญวิธการ, จุน สุวรรณมณี, วิภาดา ผลินยศ, จิตติมา แสนยากกร, กิตติยา ใจใหญ่
รูปเล่ม	เชษฐพงศ์ คลองโปร่ง
ผู้เขียนบทความ	ศิริเพ็ญ น้าสกุล บรรณารักษ์อาวุโส หอสมุดและจดหมายเหตุ ธนาคารแห่งประเทศไทย สมัยวดี เมฆสุด ผู้บริหารทีม ทีมวิชาการพิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑ์ธนาคารแห่งประเทศไทย สิทธิศักดิ์ รุ่งเจริญสุขศรี นักวิชาการเอกสารสนเทศ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) อันวดี สุขประเสริฐ นักวิชาการเอกสารสนเทศ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) นวลพรรณ บุญธรรม เจ้าหน้าที่โครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) จุฑามาศ ลิ้มรัตนพันธ์ เจ้าหน้าที่โครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) อมรรัตน์ บุญล เจ้าหน้าที่บริหารศูนย์บรรณสารและสื่อการศึกษา มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง ชิวสิทธิ์ บุญเกียรติ นักวิชาการ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

สารจากนายกสมาคมฯ

สวัสดิ์ท่านสมาชิกและมิตรของสมาคมจดหมายเหตุไทย

สมาคมจดหมายเหตุไทยซึ่งก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2544 ได้ก้าวย่างเข้าสู่ปีที่ 7 ปัจจุบันมีสมาชิกประเภทองค์กรตลอดชีพ 30 หน่วยงาน บุคคลตลอดชีพ 29 คน องค์กรรายปี 14 หน่วยงาน บุคคลรายปี 28 คนและสมาชิกกิตติมศักดิ์ 2 คน รวม 44 หน่วยงาน 57 คน รวมทั้งหมด 101 องค์กร/หน่วยงาน การกิจที่สำคัญของสมาคมคือ การถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการจดหมายเหตุและเรื่องราวที่เกี่ยวข้อง ทุกปีสมาคมจดหมายเหตุไทยมีการจัดประชุมสามัญประจำปี และประชุมทางวิชาการในหัวข้อเรื่องต่างๆ และจัดหมุนเวียนไปตามภาคต่าง ๆ ของประเทศ ดังที่เราได้ทำมาแล้วที่เชียงใหม่ ภูเก็ต และอุบลราชธานี ตามลำดับ

สำหรับการประชุมใหญ่สามัญประจำปี 2550 นี้ เป็นการประชุมทางวิชาการของสมาคมจดหมายเหตุไทยที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี กำหนดจัดที่จังหวัดนครพนมระหว่างวันที่ 24-25 มกราคม 2551 และจะมีการลงพื้นที่ภาคสนามในเวียดนามอีกด้วย ทั้งนี้โดยการข้ามแม่น้ำโขงไปประเทศลาว และเดินทางต่อโดยรถยนต์เข้าสู่เวียดนามตอนกลาง เราจะแวะเยี่ยมชมแหล่งมรดกโลกที่ได้รับการรับรองจาก UNESCO ถึง 4 แห่งด้วยกัน ขอเชิญชวนสมาชิกสมาคมฯ เข้าร่วมประชุมและร่วมในภาคสนามโดยพร้อมเพรียงกันด้วย

เมื่อ พ.ศ. 2550 คือเมื่อปีที่แล้ว สมาคมฯ ของเราได้จัดการอบรมทางวิชาการจดหมายเหตุเรื่อง "การบริหารงานจดหมายเหตุ" โดยได้รับความร่วมมือจากสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ทั้งในเรื่องวิทยากรและสถานที่ มีผู้เข้ารับการอบรม จำนวน 52 คน และสำเร็จลุล่วงลงด้วยดี สมาคมฯ หวังว่าในปีต่อไป จะจัดอบรมความรู้ทางวิชาการจดหมายเหตุแก่สมาชิกและผู้สนใจในหลักสูตรอื่นๆ อีก

แต่ละปี สมาคมจดหมายเหตุไทยได้จัดทำ "จดหมายข่าวสมาคมจดหมายเหตุไทย" ซึ่งเป็นเอกสารทางวิชาการในศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับจดหมายเหตุ และให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสมาคมจดหมายเหตุไทย จดหมายข่าวสมาคมฉบับที่ 4 นี้ เน้นเรื่องราวของจดหมายเหตุภาพ ซึ่งถือเป็นประเภทหนึ่งของเอกสารจดหมายเหตุ ที่นำมาใช้ในการศึกษาศาสตร์ต่างๆ ได้อย่างหลากหลาย และได้แนะนำให้รู้จักภาพยนตร์ที่เก็บรักษาในหอภาพยนตร์แห่งชาติ รวมทั้งแนะนำแหล่งหนังสือหายาก ที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมของคนไทยคือหนังสือแจกงานศพ

หวังว่าจดหมายข่าวฉบับนี้คงให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อสมาชิกและผู้อ่านทุกคน หากมีข้อเสนอแนะประการใด โปรดแจ้งสมาคมฯ ทราบด้วยจักเป็นพระคุณยิ่ง

ดร. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ
นายกสมาคมจดหมายเหตุไทย

สมาคมจดหมายเหตุไทยเป็นองค์กรที่ได้รับอนุญาตให้จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 4 เมษายน พ.ศ. 2544 ด้วยความพยายามร่วมกันของหน่วยงานจดหมายเหตุสถาบันต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนในประเทศไทย ทั้งนี้เพื่อสร้างความร่วมมือและประสานงานการพัฒนามาตรฐานและความก้าวหน้าวิชาชีพจดหมายเหตุ อันเป็นการสร้างประสิทธิภาพการบริการข้อสนเทศจดหมายเหตุทุกรูปแบบ พัฒนาการศึกษ การรับรู้ข้อมูลข่าวสารและคุณประโยชน์ทางความรู้ต่อสาธารณชนทั่วไป และยังคงคาดหวังให้เป็นองค์กรที่มีบทบาทประสานความร่วมมือกับองค์กรวิชาชีพจดหมายเหตุในระดับภูมิภาคและระดับโลกด้วย

1

ความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของการจัดทำจดหมายเหตุ

เนื่องจากสมาคมจดหมายเหตุไทยได้จัดตั้งมาเป็นเวลากว่า 7 ปีแล้ว มีผู้สนใจสมัครสมาชิกสมาคมฯ เป็นจำนวนมาก ทางสมาคมต้องการจะติดต่อกับสมาชิกฯ จดหมายข่าวสมาคมฯ ฉบับนี้ซึ่งเป็นฉบับที่ 4 (พ.ศ.2550) จึงจัดทำขึ้นเพื่อเป็นสื่อกลางระหว่างสมาคมฯ กับสมาชิกฯ และผู้สนใจในงานด้านจดหมายเหตุ และเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับงานจดหมายเหตุในวงกว้าง ถือเป็นแหล่งข้อมูลทางวิชาการจดหมายเหตุด้วย

สมาชิก สมาคมจดหมายเหตุนานาชาติ ประจำปี 2550

สมาชิกประเภทหน่วยงาน/องค์กร ตลอดชีพ

- ห้องเอกสารอัครสังฆมณฑล กรุงเทพฯ
- หอสมุดและจดหมายเหตุ ธนาคารแห่งประเทศไทย
- มหาวิทยาลัยทักษิณ
- บริษัท ภัฏญามาลย์ภาพยนตร์ จำกัด
- คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- งานหอจดหมายเหตุ ศูนย์บรรณสารและสื่อการศึกษา มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา
- ศูนย์บรรณสารและสื่อการศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี
- สำนักบรรณสาร มหาวิทยาลัยรัตนบัณฑิต
- มูลนิธิสยามกัมมาจล
- กลุ่มอนุรักษ์เอกสารของคณะรัฐมนตรี สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ทำเนียบรัฐบาล
- โครงการจดหมายเหตุ สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศิลปากร
- สำนักราชเลขาธิการ
- พิพิธภัณฑ์และหอจดหมายเหตุกรมประชาสัมพันธ์
- จดหมายเหตุรัฐสภา กลุ่มงานพิพิธภัณฑ์และจดหมายเหตุ
สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร
- สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
- สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี
- บริษัท ไอทีวี จำกัด (มหาชน)
- ห้างหุ้นส่วนจำกัดสำนักพิมพ์ซิลค์เวอร์ม
- หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- หอจดหมายเหตุและหอประวัติศาสตร์เกียรติยศแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- แหล่งเรียนรู้กลุ่มสาระสังคมศึกษา โรงเรียนเบ็ญจะมะมหาราช
- สำนักหอสมุดกลาง สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
- มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
- โรงเรียนไพศาลพิทยาคม
- บริษัท โรเตอร์ (ประเทศไทย) จำกัด
- สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยรังสิต
- สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
- ศูนย์บรรณสารและสื่อการศึกษา มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

สมาชิกประเภทบุคคลตลอดชีพ

• พนิดา ภัทรพิเศษพงศ์	• ชาญวิทย์ เกษตรศิริ	• พ.ต.อ.(พิเศษ)วิชาญ จำปีศรี
• ชาญณรงค์-รัตนพร เตชะรัชต์กิจ	• วิศาล รุจทิฆัมพร	• พชรินทร์ ชันทอง
• ธนพล ทับทิม	• ดร.ณิ แก้วม่วง	• ประกายศรี โชสูงเนิน
• ศ.มารุต บุณนาค	• นเรนทร์ ปัญญาญ	• สุภาพร สมจิตต์
• กมลเทพ อรรถกมล	• สุนทรี สังข์อุทัย	• พจนา มนตรีสา
• ชวน หลีกภัย	• เอมอร ต้นเถียร	• ชูจิตร สุดถนนม
• พญ.กรรณิการ์ ตันประเสริฐ	• กรรณิกา ชิววกักดี	• ธเนศ กองประเสริฐ
• ธงชัย ลิขิตพรสวรรค์	• อัจฉรา เฟ่งพานิช	• ปราณี วงษ์สวัสดิกุล
• รศ.ดร.สมสรวง พฤติกุล	• ทรงจิต พูลลาภ	• กรรณิกา ชิววกักดี
• อุบลกาญจน์ เขียวอุกฤษฎ์	• กชกร แซ่แต้	
• วณิดา จันทนัทสน์	• ลัดดา วิวัฒน์สุระเวช	

สมาชิกประเภททองคำรายปี

- ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- การไฟฟ้านครหลวง
- สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)
- องค์การบริหารส่วนตำบลชะมูง
- คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
- สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- ศูนย์บรรณสารสนเทศ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
- ฝ่ายบริการสิ่งพิมพ์ต่อเนื่อง สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี
- ศูนย์ข้อเสนอเทศการวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
- หน่วยจดหมายเหตุมหาวิทยาลัย สำนักบรรณสารสนเทศ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- สำนักบรรณสารสนเทศ พัฒนา สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
- มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสกลนคร
- กองวิทยบริการ ศาลยุติธรรม

สมาชิกประเภทบุคคลรายปี

• มณฑนา อนุศาสนกุล	• ผศ.คณินันต์ จันทบุตร	• น้ำฝน อินทรสิทธิ์
• ยุวดี ตปนิยากร	• พยัป มหาโคตร	• อากร บัวคล้าย
• สุนิสา ไพบูลย์พิมพ์	• ชวนพิศ เต็งอำนาจ	• ภัสรา พงษ์พิศ
• สุนิย์ โลกนิยม	• ธนกร อิงคินันท์	• ณพวิทย์ บุญกาวิ
• ไพฑูรย์ มีกุล	• ดำเกิง โกทอง	• วิชุดา พิไลพันธ์
• อมรรัตน์ นาคะโร	• วารินทร์ คักดีสมบูรณ์	• สุภัทรพงษ์ วรรณเลขา
• วรลักษณ์ ดวงศรี	• ธนิตา ปุราคำ	• พิชญ์นาฏ วยาคำ
• เหลาทอง สุริยะ	• กนก พูลักษณ์	• เรืองใจ คำพันธ์
• สุปิยา ทาปทา	• เบญจรัตน์ ศุภอุดมฤกษ์	
• ชมนาด บุญอารีย์	• พรรณทิพย์ ปานงาม	

คณะกรรมการ สมาคมจดหมายเหตุไทยชุดปัจจุบัน

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ มุลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 413/38 ถ.อรุณอมรินทร์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพฯ 10700 E-mail: charnvitkasetsiri@yahoo.com โทรศัพท์ 02-4245768 โทรสาร 02-4338713	นายกสมาคม
สมสรวง พฤติกุล สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช 9/9 หมู่ 9 ถ.แจ้งวัฒนะ ต.บางพูด อ.ปากเกร็ด จ.นนทบุรี 11120 E-mail: diisom@hotmail.com โทรศัพท์ 02-5047777 กด 8 ต่อ 3847, 06-8939184 กรรณิการ์ ตันประเสริฐ มุลนิธิพระดาบส 384-386 ถ.สามเสน (ตรงข้ามหอสมุดแห่งชาติ) ท่าわาสุกกรี กรุงเทพฯ 10300 โทรศัพท์ 02-2827000, 02-2810377	อุปนายก
วนิดา จันทนทัศน์ หัวหน้าหอสมุดปวย อังภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต 99 หมู่ 18 ถ.พหลโยธิน ต.คลองหนึ่ง อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี 12121 E-mail: wanida@tu.ac.th โทรศัพท์ 02-5644440-59 ต่อ 1301,1310 โทรสาร 02- 9869609 เอมอร ตันเถียร หอจดหมายเหตุและพิพิธภัณฑ์อัยการ สำนักงานอัยการสูงสุด ชั้น 11 ถ.รัชดาภิเษก แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900 โทรศัพท์ 02-5154782, 086-3017992 โทรสาร 02-5154783	เลขานุการ
ดาวเรือง แนวทอง นักเอกสารสนเทศ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200 E-mail: tuarchives@yahoo.com โทรศัพท์ 02-6133840-1 โทรสาร 02-2220149	ผู้ช่วยเลขานุการ

เหรียญก	ธงชัย ลิขิตพรสวรรค์ กรรมการผู้จัดการ สำนักพิมพ์ต้นฉบับ 6/14 ถ.งามวงศ์วาน 23 ต.บางกระสอ อ.เมือง จ.นนทบุรี 11000 โทรศัพท์ 02-9529203, 081-8084455 โทรสาร 02-2720239
ปฎิคม	สุริยรัตน์ วงศ์เสงี่ยม ผู้อำนวยการสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ถ.สามเสน เขตดุสิต กรุงเทพฯ 10300 โทรศัพท์ 02-2823826 โทรสาร 02-2815341
นายทะเบียน	กรรณิกา ชิวักดิ์ หัวหน้าโครงการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์และหอจดหมายเหตุ กรมประชาสัมพันธ์ พิพิธภัณฑ์และหอจดหมายเหตุกรมประชาสัมพันธ์ 9 ซ.อารีย์สัมพันธ์ ถ.พระราม 6 แขวงสามเสนใน เขตพญาไท กรุงเทพฯ 10400 E-mail: kannika_museum@yahoo.com โทรศัพท์ 02-6182323 ต่อ 2212, 081-9049827 โทรสาร 02-6182323 ต่อ 2213
ประชาสัมพันธ์	ขจรศักดิ์ สงมุลนาค ศูนย์ข้อมูลสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง 7 998/1 ถ.พหลโยธิน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900 E-mail: tvicch7@hotmail.com โทรศัพท์ 02-2720202-10 ต่อ 347, 089-2034427 โทรสาร 02-2720888 สุภัตรา ภูมิประภาส ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์เดอะเนชั่น (The nation) 23/665 หมู่บ้านนันทนาการเดิน 2 ซ.ท่าอิฐ ถ.รัตนธิเบศร์ ต.บางรักน้อย จ.นนทบุรี 11000 E-mail: subhatra@nationgroup.com โทรศัพท์ 02-3710042 ต่อ 2611, 2642, 081-3760360 โทรสาร 02-7514446
วิเทศสัมพันธ์	ธวัชชัย ตั้งศิริวานิช นักวิชาการอิสระ State Tower 1055 ถ.สีลม เขตบางรัก กรุงเทพฯ 10500 E-mail: tangsirivanich@hotmail.com โทรศัพท์ 02-6322385, 081-6820888 โทรสาร 02-6322386

ขนิษฐา วงศ์พานิช

อดีตผู้อำนวยการสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ
111/52 ถนนนครสวรรค์ เขตป้อมปราบฯ กรุงเทพฯ 10200
โทรศัพท์ 02-2828107, 081-3098186 โทรสาร 02-2829073

ธนาพล อิวสกุล

กองบรรณาธิการ สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน
1026/220 ถนนพระราม 4 แขวงทุ่งมหาเมฆ เขตสาทร กรุงเทพฯ 10120
E-mail: thanapol73@hotmail.com
โทรศัพท์ 02-6776594-5, 086-8261074

จตุรนต์ สุวรรณภูสิทธิ

Assistant Director of Studies with Responsibility for Thai Studies
โรงเรียนนานาชาติเซนต์สตีเฟ่น
998 ถนนวิภาวดีรังสิต แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900
โทรศัพท์ 02-5130270, 086-5445488 โทรสาร 02-9303307

พันธุ์พิงค์ ธรรมธัช

กลุ่มงานอนุรักษ์เอกสารคณะรัฐมนตรี
สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี
ทำเนียบรัฐบาล เขตดุสิต กรุงเทพฯ 10300
โทรศัพท์ 02-2806264

สมฤทธิ ลือชัย

นักวิชาการอิสระ
48/210 หมู่บ้านวังทองวิลเลจ 2 ซ.33/1 ถนนเสรีไทย แขวงคลองกุ่ม
เขตปทุมธานี กรุงเทพฯ 10240
โทรศัพท์ 02-3775644, 081-6966003 โทรสาร 02-3775644

ชวนพิศ เต็งอำนวยการ

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ
ถนนสามเสน เขตดุสิต กรุงเทพฯ 10300
โทรศัพท์ 02-2811599 โทรสาร 02-2815341

สมถวิล ลือชาพัฒนพร

9/1 หมู่ 7 ถนนพุทธบูชา แขวงบางมด
เขตจอมทอง กรุงเทพฯ 10150
โทรศัพท์ 02-8748279

เมื่อได้รับมอบหมายให้เป็นบรรณาธิการจดหมายข่าวสมาคมจดหมายเหตุไทย ฉบับนี้ ผมก็นึกถึง "การบันทึกท้องถิ่น" เริ่มตั้งแต่ "นิราศ" ที่ศิลปินสร้างภาพด้วยตัวอักษร ให้ผู้อ่านเห็นสภาพของบ้านเมืองในยามที่ศิลปินผู้นั้นได้เข้าไปในถิ่นที่ต่างๆ และนึกสืบเนื่องไปถึงจดหมายเหตุรายวันของนักเดินทางชาวต่างชาติ ซึ่งหมายรวมถึงพ่อค้าและหมอสอนศาสนา ที่เข้ามาสู่ดินแดนในอีกซีกโลกหนึ่ง เรื่องเล่าของนักเดินทางเหล่านี้สะท้อนให้เราเห็นถึงสายตาของคนต่างถิ่นที่เข้ามาเยือนแผ่นดินของคนอื่น

แล้วมีการบันทึกท้องถิ่นแบบอื่นๆ อีกไหม ผมถามตัวเอง "กล้องถ่ายภาพ" กลายเป็นเครื่องมือที่ลดทักษะการจดบันทึกของผู้คนในปัจจุบัน เพราะกล้องถ่ายภาพเข้ามามีบทบาทบันทึกสภาพแวดล้อมรอบตัวของผู้ถ่ายภาพ หรืออย่างน้อยก็ช่วยให้ผู้ที่ไม่ชำนาญทักษะการเขียนมากนัก สามารถบันทึกภาพความประทับใจ เหตุการณ์เฉลิมฉลอง หรือจับเอา "ช่วงเวลา" ของสภาพแวดล้อมที่ผู้ถ่ายภาพไม่ได้พบเห็นบ่อยนัก เมื่อเดินทางไปในพื้นที่อื่น

จนมาถึงนวัตกรรมของการเก็บเสียงและภาพไว้บนฟิล์มหรือฟลิดิจิตอล "กล้องภาพยนตร์" หรือกล้องถ่ายภาพเคลื่อนไหวในระบบดิจิทัล การบันทึกสิ่งแวดล้อมรอบตัวพัฒนาไปไกลเคียงภาพและเสียงที่ผู้บันทึกได้เห็นและได้ยิน สื่อบันทึกเรื่องราวที่เป็นภาพเสียง และหรืออักษร จากปีที่แล้ว ทศวรรษที่แล้ว หรือกระทั่งศตวรรษที่แล้ว ได้เก็บมวลความทรงจำของผู้ที่เป็นเจ้าของ แล้วตกทอดมาสู่คนรุ่นหลัง จนกลายเป็นมรดกที่บอกเล่าถึงคืนวันที่ผ่านไป

สำหรับผม บันทึกท้องถิ่นดังกล่าวสามารถถือเป็นจดหมายเหตุท้องถิ่น ที่ช่วยขยายภาพของประวัติศาสตร์แห่งภูมิภาค ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นประวัติศาสตร์ที่ไม่ได้ผูกโยงกับความเป็นประวัติศาสตร์ชาติอย่างที่เราได้เรียนรู้มาแต่เด็ก

เมื่อกล่าวถึงการบันทึก ผมคิดว่าอาจจะมีคนอยู่สองประเภทที่สร้างบันทึกท้องถิ่น คือ "คนใน" ที่หมายถึงคนที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรม คนที่อยู่กับความเป็นไปทางประวัติศาสตร์ กับ "คนนอก" ที่หมายถึงคนที่เข้าไปสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ในพื้นที่ของ "คนอื่น" ผมต้องยอมรับว่าการแบ่งเช่นนี้อาจจะไม่ใช่เรื่องที่ถูกต้องนัก เพราะการตีตราว่าคนใดเป็นคนในหรือคนนอกก็คือการสร้างความชอบธรรมให้กับบันทึกไปในทิศทางที่ต่างกัน อย่างไรก็ตาม ผมขอใช้การจำแนกในลักษณะนี้ เพื่อพูดถึงบทความต่างๆ ในจดหมายข่าวฉบับนี้

สำหรับผม หนังสืออนุสรณ์งานศพอาจเป็นเอกสารที่ให้ความรู้เฉพาะบางอย่าง เช่น คติคำสอนทางศาสนา บทสวดมนต์ ชีวประวัติของผู้ตาย หรือข้อความไว้อาลัยของญาติสหายเหล่านี้อาจผูกพันกับผู้ตายทั้งทางตรง ทางอ้อม ก็ได้ หรือไม่ได้เกี่ยวข้องกับผู้จากไปแต่อย่างใดเลยก็ได้ แม้กระนั้น หนังสืออนุสรณ์งานศพก็ยังคงเป็นบันทึกที่น่าสนใจ เพราะเนื้อหาในหนังสือย่อมบอกเล่าถึงความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว และบทบาทของผู้จากไปต่อสังคม ซึ่งทำให้หนังสืออนุสรณ์งานศพมีสถานะเป็นบันทึกท้องถิ่นได้ในนัยหนึ่งเช่นกัน

จากตัวอักษรมาสู่บันทึกท้องถิ่นที่เป็นภาพถ่าย ภาพถ่ายของชาวบ้านท่าพูด จ.นครปฐม มีที่มาจากบันทึกงานเฉลิมฉลองต่างๆ ของชุมชน และยังคงบันทึกความประทับใจช่วงเวลานั้นไว้กับชุมชน ในขณะที่ภาพถ่ายจากญาติผู้ไปทำงานในต่างแดนของคนบ้านไหล่หิน จังหวัดลำปาง ได้เก็บกมความคิดถึงของคนที่อยู่ห่างไกลให้เข้ามาสัมผัสกันได้ด้วยภาพ บทความที่กล่าวถึงจดหมายเหตุชาวบ้านประเภทนี้แสดงให้เห็นการใช้ประโยชน์ของภาพถ่ายในการจัดนิทรรศการ ภาพถ่ายจึงกลายเป็นวัตถุที่กระตุ้นความทรงจำร่วมของชุมชน และนำไปสู่การสนทนาระหว่างผู้คนในชุมชน

เมื่อคิดถึงภาพแล้ว ผมก็พลันนึกถึงเสียง โครงการวัฒนธรรมจำนวนไม่น้อยเริ่มสร้างเอกสารเสียงของคนในตามถิ่นที่ต่างๆ เสียงบันทึกความทรงจำของชุมชนชุมทางรถไฟ แพร่งกุดันในนิวซีแลนด์ เกิดขึ้นจากโครงการศึกษาความทรงจำที่ “ยังคงมีชีวิต” ชุดความทรงจำนี้ได้บันทึกภาพชีวิตท้องถิ่นผ่านสายตาของเด็ก ผู้ชาย ผู้หญิง เมื่อครั้งที่รถไฟเคยเป็นเส้นทางหลักในการสัญจร แต่แล้ววันหนึ่งเมื่อการเดินทางด้วยรถไฟลดความสำคัญลง ขนาดของชุมชนคนงานก็ “ยุบย่อ” ลงไปตามจำนวนคน “สร้างทางรถไฟ” ที่หายไป

ผมอยากชวนให้ผู้อ่านได้พิจารณาตัวอย่างของการจัดนิทรรศการทั้งสองว่าเราสามารถให้ประโยชน์จากเอกสารจดหมายเหตุทั้งภาพและเสียงในลักษณะใดได้บ้าง และนิทรรศการทำนองนี้เองที่ได้เปิดพื้นที่การสนทนาระหว่างคนกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ทั้งที่ร่วมอยู่ในเหตุการณ์และคนรุ่นหลัง การเปิดโอกาสการสนทนาเช่นนี้เป็นหนทางหนึ่งของการสร้างความทรงจำร่วมของคนในชุมชน และสิ่งเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นถึง “ชีวิต” ของจดหมายเหตุ ที่ยังมีลมหายใจร่วมไปกับวิถีของชุมชน

แน่นอนว่าภาพนิ่งและเสียง “มีชีวิตชีวา” ไปอย่างหนึ่ง แต่ยังมีจดหมายเหตุภาพ-เสียงอีกประเภทหนึ่งที่เป็นบทบันทึกท้องถิ่นที่น่าสนใจ คือ ภาพเคลื่อนไหวอันเกิดจากการบันทึกภาพด้วยกล้องถ่ายภาพยนตร์หรือกล้องดิจิทัล สิ่งนี้ปรากฏเป็นไปตามสายตาของผู้ถ่ายทำ เนื้อหาของบันทึกประเภทนี้จำนวนหนึ่งเกี่ยวข้องกับชีวิตคนในครอบครัว ตั้งแต่เกิดจนตาย ทำให้เราเรียกภาพยนตร์ประเภทนี้ว่า “หนังบ้าน” สำหรับผมแล้วหนังบ้านไม่ได้เป็นเพียงเอกสารที่สะท้อนเรื่องราวส่วนตัวของใครคนใดคนหนึ่ง หากแต่หนังบ้านอาจถือเป็นผลผลิตของสภาพความเป็นไปในสังคมในสายตาของปัจเจกชน

และดังที่ผมกล่าวไปแล้วต้น เอกสารบันทึกท้องถิ่นอีกจำนวนหนึ่งเกิดจาก “คนนอก” ที่เข้าไปสัมผัสหรือเกี่ยวข้องกับถิ่นที่ต่างๆ เนื้อหาของเอกสารอาจบอกเล่าถึงท้องถิ่นด้วยท่าทีที่แตกต่างกันออกไป

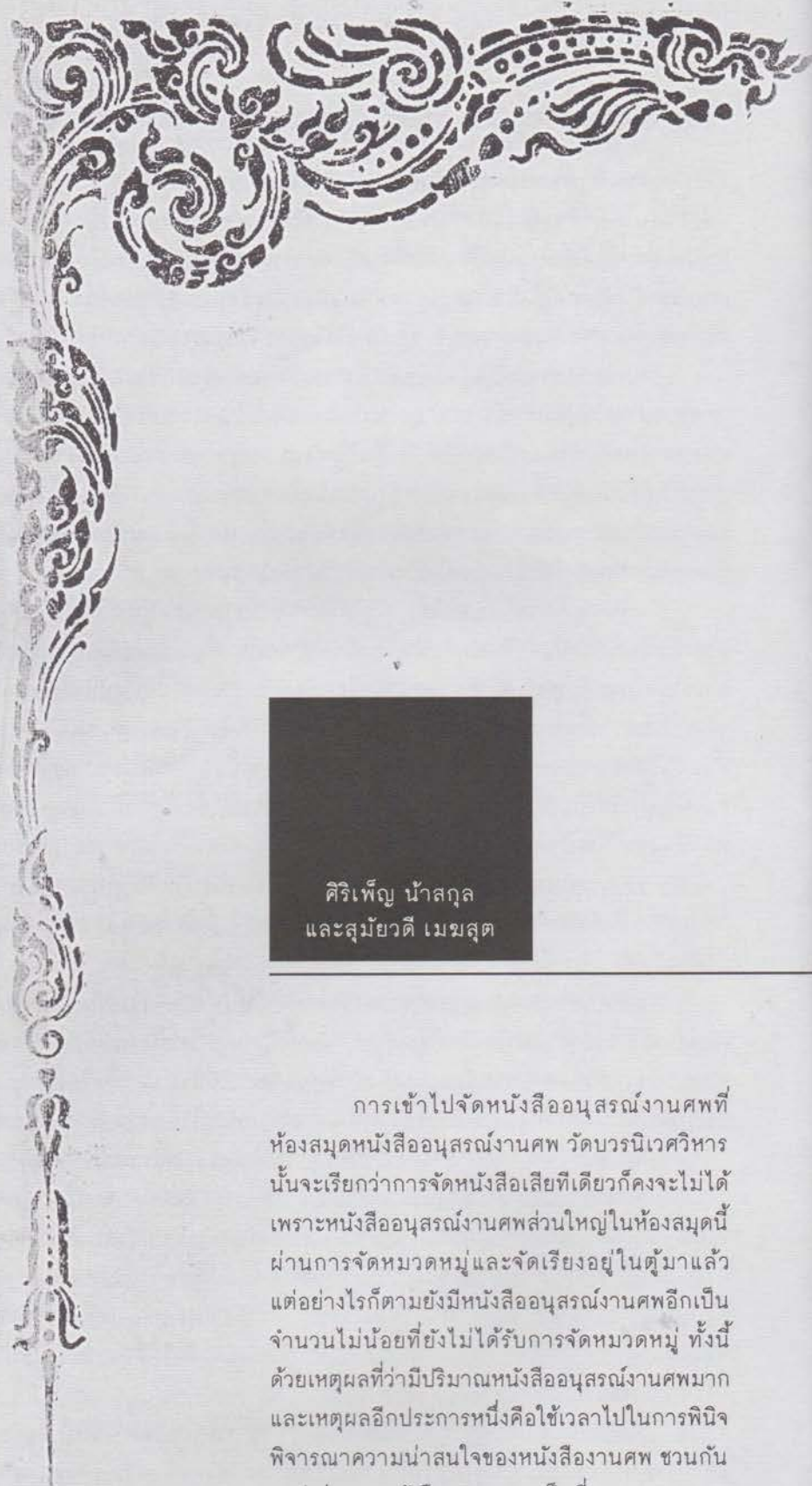
เอกสารที่หมอสอนศาสนาชาวตะวันตกได้บันทึกกิจกรรมและสิ่งที่ตนเองพบเห็นเมื่อเข้ามาเผยแพร่ศาสนาในเมืองไทยเมื่อกว่าร้อยปีที่ผ่านมา ไม่เพียงแต่เป็นบันทึกกิจกรรมต่างๆ เฉพาะตัวบุคคล หากยังบอกเล่าสภาพของสังคมในช่วงเวลานั้นอีกด้วย เอกสารประเภทนี้มีบันทึกไว้ทั้งในรูปแบบของอนุทิน รายงานการดำเนินงาน และภาพถ่าย

จวบจนถึงจดหมายเหตุจากงานวิจัยของ ศ.ไมเคิล มอร์แมน ที่ศึกษาชุมชนไทลื้อบ้านแพด จ.พะเยา เนื้อหาที่ปรากฏในเอกสารแสดงให้เห็นว่า “สายตา” ของนักมานุษยวิทยาที่เข้าไปสังเกตการณ์ความเป็นไปในชุมชน จนนิพนธ์งานชาติพันธุ์วรรณาขึ้นมาชุดหนึ่ง การบันทึกสิ่งต่างๆ ตามสายตาของนักมานุษยวิทยา มิได้หลากหลายลักษณะเช่นกัน ทั้งบันทึกข้อมูล ภาพถ่าย ภาพวิดีโอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาพถ่ายต่างเวลาและวาระที่เป็นหลักฐานสำคัญในการเปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนให้ประจักษ์ได้อย่างชัดเจน

บันทึกท้องถิ่นที่ปรากฏในบทความต่างๆ ของจดหมายเหตุฉบับนี้ คงพอยืนยันและกระตุ้นเตือนให้เราในฐานะผู้ศึกษาประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรม ต้องย้อนกลับไปดูว่ายังมีเอกสารประเภทเหล่านี้ตกหล่นอยู่ในท้องถิ่นอีกบ้างหรือไม่ และเราได้ใช้ประโยชน์จากจดหมายเหตุเหล่านี้มากน้อยเพียงใด

นักจดหมายเหตุคงไม่ต้องการชานนามว่า “ปูโลมเผ้าทรัพย์”

แล้วเราจะทำงานกันอย่างไร ให้จดหมายเหตุไปอยู่ในกระแสของสังคมได้อย่างเต็มคุณค่า !!!

ศิริเพ็ญ นาสกุล
และสุมัยวุฒิ เมฆสุด

การเข้าไปจัดหนังสืออนุสรณ์งานศพที่
ห้องสมุดหนังสืออนุสรณ์งานศพ วัดบวรนิเวศวิหาร
นั้นจะเรียกว่าการจัดหนังสือเสียทีเดียวก็คงจะไม่ได้
เพราะหนังสืออนุสรณ์งานศพส่วนใหญ่ในห้องสมุดนี้
ผ่านการจัดหมวดหมู่และจัดเรียงอยู่ในตู้มาแล้ว
แต่อย่างไรก็ตามยังมีหนังสืออนุสรณ์งานศพอีกเป็น
จำนวนไม่น้อยที่ยังไม่ได้รับการจัดหมวดหมู่ ทั้งนี้
ด้วยเหตุผลที่ว่ามปริมาณหนังสืออนุสรณ์งานศพมาก
และเหตุผลอีกประการหนึ่งคือใช้เวลาไปในการพินิจ
พิจารณาความน่าสนใจของหนังสืองานศพ ขวนกัน
ดูรูปเล่มของหนังสืองานศพจนเป็นที่มาของบทความ
นี้ว่า เมื่อเราได้เห็นได้ชื่นชมเราก็อยากให้อ่าน
ท่านอื่นๆ ได้ซาบซึ้งงานสร้างสรรค์ทางวรรณกรรม
กลุ่มนี้ด้วยเช่นกัน

สารพัดสารพันงานสร้างสรรค์

หนังสืองานศพ

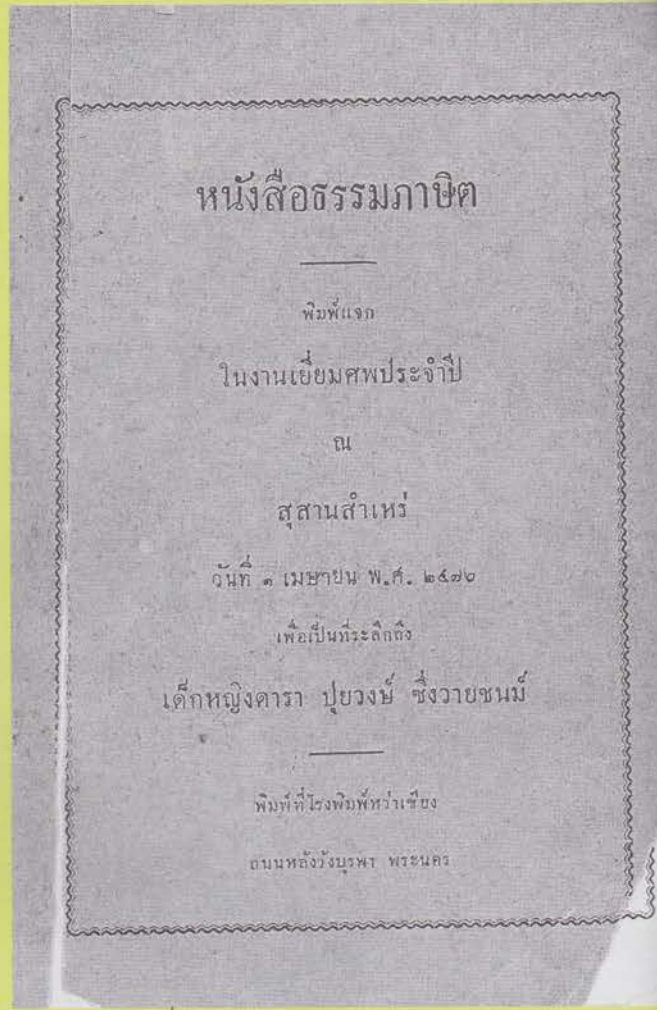
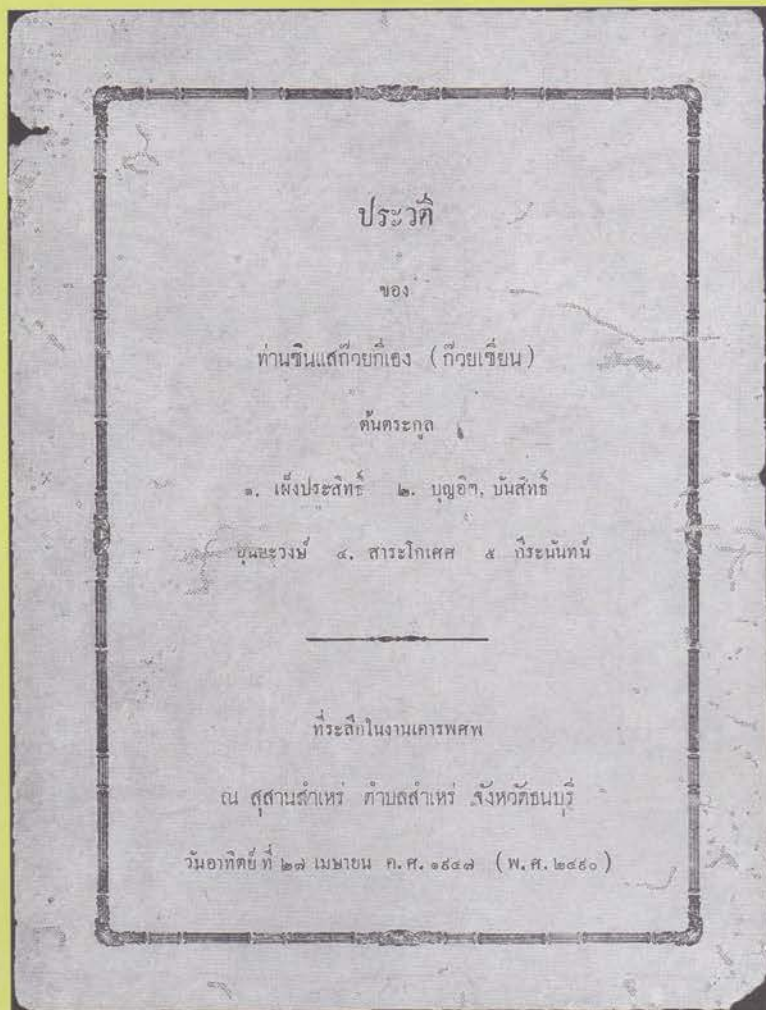
ส่วนหนึ่งของหนังสืองานศพวัดบวรนิเวศวิหาร

ที่มาที่ไป: ห้องสมุดหนังสืออนุสรณ์งานศพ

ก่อนที่จะกล่าวถึงตัวทรัพยากรห้องสมุด "หนังสืออนุสรณ์งานศพ" หรือที่ต่อไปจะเรียกสั้นๆ ว่า หนังสืองานศพนั้น เราจะขอกล่าวถึงสถานที่จัดเก็บก่อนว่า เหตุใดจึงมีห้องสมุดแห่งนี้ขึ้น? และใครเป็นผู้ก่อตั้ง?

ผู้ก่อเกิดความคิดนี้คือ นายนเรศ นโรปกรณ์ นักเขียนประจำคอลัมน์ "ริมถนนรณแคว" ในหนังสือพิมพ์สยามรัฐ ด้วยตระหนักถึงคุณค่าของหนังสือประเภทนี้ จึงมีความคิดที่จะจัดทำห้องสมุดหนังสืองานศพและได้นำความคิดนี้เขียนลงในคอลัมน์ดังกล่าวเมื่อ 30 มีนาคม พ.ศ. 2515 ปรากฏว่าได้รับการสนับสนุนจากบุคคลในวงการต่างๆ อย่างกว้างขวาง มีผู้นำหนังสืองานศพมามอบให้และมีการเสนอสถานที่ตั้ง แต่ในที่สุดได้เลือก "อาคาร ภปร." วัดบวรนิเวศวิหาร โดยใช้ชั้นล่างของตึกซึ่งเป็นสถานที่สำหรับห้องสมุดวัดบวรนิเวศฯ อยู่ก่อน ห้องสมุดอนุสรณ์งานศพเปิดให้บริการเมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2515 อันเป็นวันคล้ายวันสมภพครบ 100 ปี ของสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่พระองค์ท่านที่ทรงเป็นผู้ให้กำเนิดห้องสมุดวัดบวรนิเวศวิหาร¹

1 นวลจันทร์ รัตนกร ชูติมา สัจจามันท์ และมารศรี ศิวรักษ์, "ห้องสมุดหนังสืองานศพ" ใน ปกตินกะเรื่องหนังสือในสมัยรัตนโกสินทร์. (กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองสาส์น, 2525), น. 248-249.

ปกหนังสืองานศพของคริสตชน
จากหอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ

ปัจจุบันนี้ มีห้องสมุดหลายแห่งที่มีการจัดเก็บหนังสืองานศพไว้ให้บริการ ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด เช่น ห้องสมุดสำนักงานอัยการสูงสุด ห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร ห้องสมุดอาศรมวงศ์สนิท จังหวัดนครนายก การจัดเก็บหนังสืองานศพไว้ให้บริการนี้น่าจะมาจากเหตุผลที่คล้ายคลึงกันกับสำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยรามคำแหง ที่ว่า หนังสืองานศพเป็นหนังสือประเภทหนึ่งที่มีคุณค่า บางเล่มเป็นหนังสือหายาก เนื่องจากมีจำนวนพิมพ์จำกัด และไม่สามารถหาซื้อได้ตามร้านขายหนังสือทั่วไป นอกจากร้านหนังสือเก่าซึ่งก็มีราคาค่อนข้างสูง

ที่มาที่ไป: หนังสืองานศพ

มีหลักฐานยืนยันว่า หนังสืองานศพที่เก่าที่สุดเกิดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นหนังสือ “สาราทานปริยายกถามรรค” ที่พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์แจกในงานพระเมรุพระศพสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรมฉัตรเฉลิมราชมัยศรี เมื่อพ.ศ. 2423 เนื้อเรื่องเป็นบทสวดมนต์ พระสูตร พระปริตร ต่าง ๆ ซึ่งเดิมจารลงในใบลานเป็นอักษรขอมนำมาตีพิมพ์เป็นอักษรไทย จำนวน 10,000 ฉบับ เพื่อพระราชทานพระสงฆ์ไทย

หนังสือที่ระลึก

พิธีพระราชทานดินฝังและเครื่องขมาศพ

นายหะยีตาโอ๊ะ มะดีเยาะ

อดีต

รองประธานกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย

อดีต

ประธานกรรมการอิสลาม ประจำจังหวัดนราธิวาส

ณ สุสานบือตง ถนนพนาสณฑ์ อำเภอเมืองฯ

จังหวัดนราธิวาส

วันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2514

จัดพิมพ์โดย กอ. ปค. เขต น.ธ.

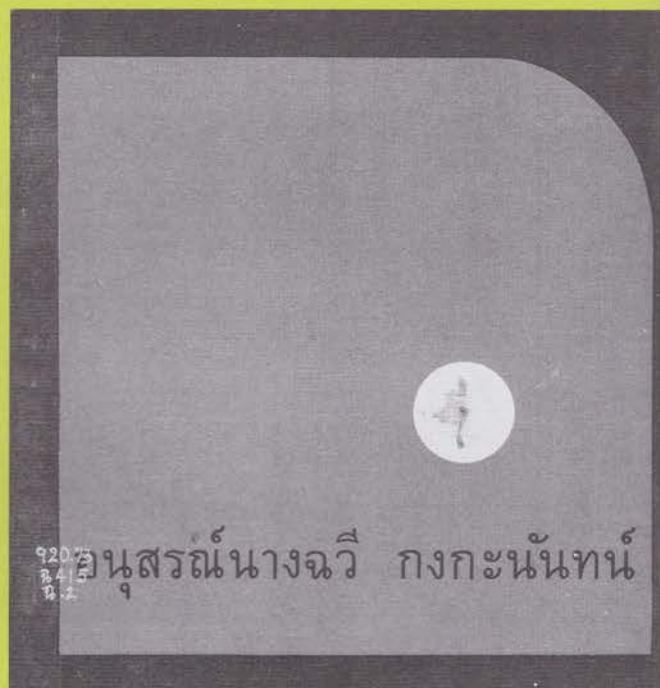
ปกหนังสืองานศพของอิสลามิกชน
ที่เพิ่งพบเล่มเดียวในห้องสมุดวัดบวรฯ

ทั่วทุกอารามทั่วราชอาณาจักร หนังสือเล่มดังกล่าวจัดเป็นหนังสือสวดมนต์เล่มแรก
ที่ตีพิมพ์ในประเทศไทยด้วย แต่จากหลักฐานที่มีการค้นพบใหม่ในขณะนี้ นั้น พบว่า
หนังสือแจกในงานพระเมรุรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2411 เรื่อง "พระอะไภยมะณี" พิมพ์ที่
โรงพิมพ์ครุสมี (มิชชันนารีอังกฤษ) พิมพ์จำนวน 120 ชุด แต่ละชุดมี 20 เล่มจบ นั้น
อาจเป็นหนังสือแจกงานศพที่เก่าที่สุด และเก่ากว่าเล่มแรกที่ถูกกล่าวไปแล้วถึง 12 ปี

ผู้เขียนนับถือศาสนาพุทธจึงคุ้นเคยกับการแจกหนังสืองานศพของพุทธศาสนิกชน
แต่ขณะที่กำลังค้นกำลังเก็บข้อมูลจากที่ต่างๆ อยู่ ในใจก็แอบคิดไปถึงศาสนาอื่น เช่น
ศาสนาคริสต์ ว่ามีการแจกหนังสืองานศพหรือไม่ ผู้เขียนจึงได้ถามอาจารย์ชยันต์ หิริญพันธ์
ผู้อำนวยการหอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ ได้ความว่า คริสต์ศาสนิกชนก็มีการ
แจกหนังสืองานศพเช่นกัน ผู้เขียนจึงขอความกรุณาให้อาจารย์ช่วยสแกนภาพปกหนังสือ
งานศพของคริสต์ชนมาให้อาจารย์ชยันต์ ท่านได้ให้ข้อคิดว่า ท่านไม่แน่ใจว่ามุสลิมจะแจก
หนังสืองานศพหรือไม่ ผู้เขียนจึงเริ่มสอบถามไปยังเพื่อนที่พอจะมีคนรู้จักเป็นคนอิสลาม
แต่ยังไม่ทันได้ข้อมูลจากเพื่อน ก็บังเอิญได้พบหนังสืองานศพของคนอิสลามด้วยตนเองใน
ห้องสมุดหนังสืองานศพวัดบวรฯ ซึ่งขณะนี้เพิ่งพบเพียง 1 เล่ม คือ "พิธีพระราชทานดินฝัง
และเครื่องขมาศพของนายหะยีตาโอ๊ะ มะดีเยาะ" เป็นหนังสือที่ระลึกที่มีรูปแบบเรียบๆ

หนังสืองานศพที่ออกแบบเป็นแนวนอน

หนังสืองานศพที่มีรูปเล่มเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส

ในปัจจุบันแม้ว่าของที่ระลึกในงานเผาศพจะมีหลากหลายรูปแบบแต่หนังสืองานศพก็ยังคงเป็นที่นิยม ดังจะเห็นได้จากข้อมูลในเว็บไซต์เรื่องธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับความตาย โดย ศิรินันท์ กิตติสุขสถิตและวนิพพล มหาอาษา ที่เขียนไว้ว่า "ถ้าเจ้าภาพมีเวลาเพียงพอ เจ้าภาพจะสั่งพิมพ์หนังสืองานศพ เป็นชีวประวัติของผู้ตายและคำอาลัยจากญาติสนิทมิตรสหาย รวมถึงเกร็ดความรู้ต่างๆ แจกจ่ายเป็นที่ระลึกแก่ผู้มาร่วมในงานเผาศพ ราคาทั่วไปอยู่ระหว่าง เล่มละ 20 - 200 บาท ขึ้นอยู่กับความต้องการของเจ้าภาพ" หรือรายงานพิเศษ มติชนรายสัปดาห์ เรื่องเปิดฝาโลงศพ สำนวณต้นทุนความตาย พินิจความร่ำรวยของวัด ดังที่ว่า "ของชำร่วยที่ถือเป็นหน้าเป็นตาก็คือ หนังสืออนุสรณ์งานศพ ซึ่งต้นทุนของการพิมพ์หนังสือต่อเล่ม จะขึ้นอยู่กับขนาดของหนังสือ ถ้าเป็นหนังสือเล่มเล็กๆ มีต้นทุนอยู่ที่ 10-20 บาท แต่ถ้าเป็นหนังสือขนาดใหญ่ ซึ่งรวบรวมประวัติและเกียรติยศของผู้ตาย รวมถึงการกล่าวคำอาลัยจำนวนมาก จะต้องใช้เงินมากกว่า 100 บาทต่อเล่ม ต้นทุนสูงนับแสนบาท ถ้าต้องพิมพ์แจกจำนวนมาก" ในแง่จำนวนเล่มโดยทั่วไป ผู้ตาย 1 คนจะมีหนังสือแจกงานศพ 1 เล่ม แต่มีผู้ตายบางท่านมีหนังสืองานศพมากกว่า 1 เล่มคือมีตั้งแต่ 2 เล่ม 3 เล่ม และมีมากจนถึง 12 เล่ม เช่น จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์หรือรองลงมามีจำนวน 10 เล่ม เช่น คุณหญิงวิบูลย์ลักษณ์ ชุนพะวัน

หนังสืองานศพที่มีรูปเล่มเลียนแบบสมุดข่อย
เวลาอ่านเปิดพับไปพับมา

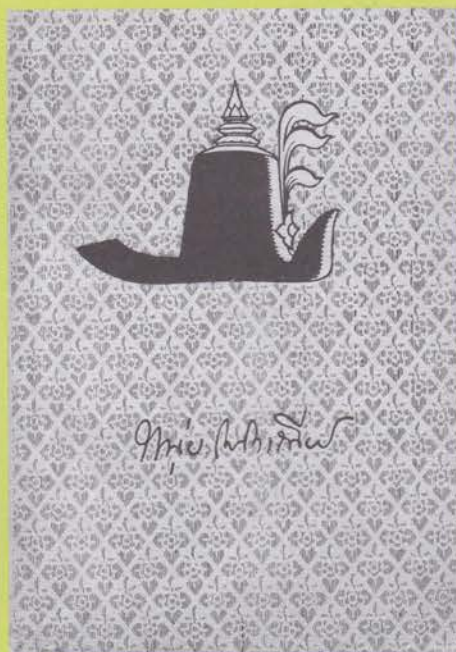
หนังสืองานศพ 1 เล่ม มีองค์ประกอบอะไรบ้าง ?

รูปเล่ม

หนังสืองานศพที่พบในห่องสมุดหนังสืองานศพวัดบวรฯ นั้น ส่วนใหญ่เป็นรูปเล่มแนวตั้ง (รูปเล่มที่มีส่วนสูงมากกว่าส่วนกว้าง) มากกว่ารูปเล่มแนวนอน (รูปเล่มที่มีส่วนสูงน้อยกว่าส่วนกว้าง) ประเด็นเรื่องรูปเล่มนี้ ในวิทยานิพนธ์ของนวลวรรณ ชื่นไพศาลศิลป์ เรื่องการวิเคราะห์หนังสืออนุสรณ์งานศพที่จัดพิมพ์ในปี พ.ศ. 2521-2530 ซึ่งศึกษาหนังสืองานศพของห่องสมุดหนังสืองานศพวัดบวรฯ ระบุไว้ว่า หนังสืองานศพของห่องสมุดหนังสืองานศพวัดบวรฯ ส่วนใหญ่มีขนาด A4 แต่ที่ผู้เขียนพบมีอยู่บ้างที่มีรูปเล่มแปลก เช่น สีเหลี่ยมจัตุรัส อาทิ หนังสืองานศพของนางฉวี กงกะนันท์ ซึ่งเล่มนี้ลักษณะความแปลกอยู่ที่มีดอกไม้แห้งติดอยู่ที่หน้าปก เจ้าภาพแจ้งไว้ในเล่มว่าคือ ดอก Everlasting หรืออีกเล่มที่เป็นสีเหลี่ยมผืนผ้า พับทบกันหลายทบเหมือนสมุดข่อย

หนังสืองานศพที่มีภาพผู้เสียชีวิต
เป็นภาพสีสวยสดงดงาม

ปกหนังสืองานศพของหม่อม ไซติกเสถียร
ซึ่งเป็นอดีตผู้อำนวยการโรงงานท่าหมวก
จึงปรากฏภาพหมวกอยู่บนหน้าปกหนังสืองานศพ

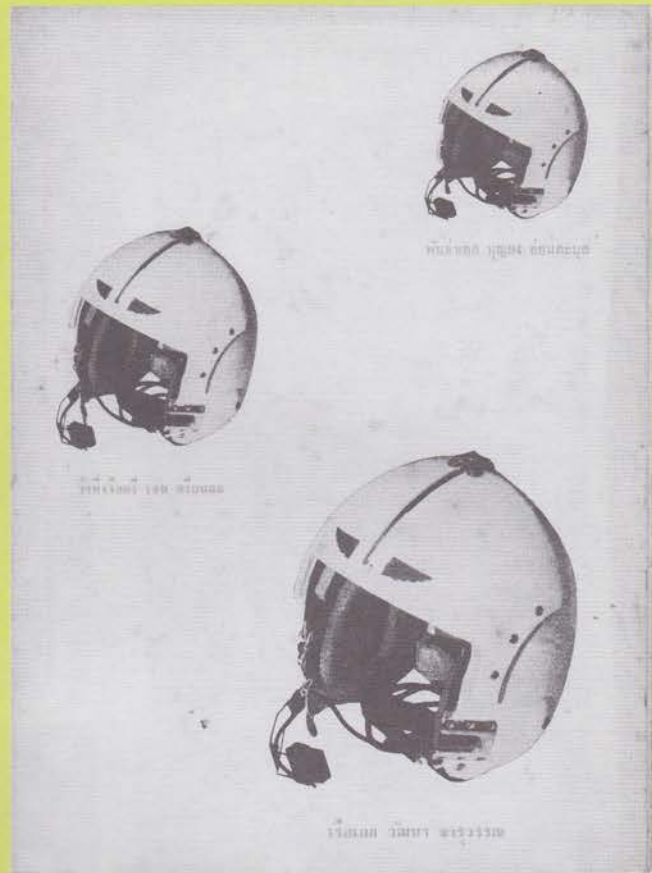
ปกหนังสืองานศพของผู้เสียชีวิต
ที่เป็นราชสกุล มาลากุล

ปก

ปกหนังสือถือเป็นส่วนที่ดึงดูดความสนใจของผู้พบเห็นได้เป็นอย่างมาก เนื่อง
จากปกหนังสือเป็นการสร้างสรรค์งานศิลปะที่ต้องมีแนวคิดและความคิดสร้างสรรค์ ปก
หนังสือจะสื่อเนื้อหาอะไรในหนังสือและสื่อไปถึงผู้อ่านกลุ่มใดบ้าง และอารมณ์ที่เป็น
ภาพรวมของหนังสือจะเป็นอย่างไร จะใช้สี สี มีอะไรบ้างบนปก (ชื่อหนังสือ ชื่อผู้แต่ง
คำโปรย ฯลฯ) หลักการก็คือต้องจับหัวใจของเรื่องมาสรุปเป็นภาพเดียว หรือทำให้ผู้อ่านรู้
ต่อว่าเรื่องในเล่มเป็นอย่างไร จนมีผู้กล่าวไว้ว่าปกหนังสือเปรียบเสมือนรูปร่างหน้าตา
ที่ทุกคนสัมผัสได้ครั้งแรกสุดที่มองเห็น แต่ในกรณีของหนังสืองานศพนั้น จะเรียกว่า
ปกหนังสือดึงดูดความสนใจเสียทีเดียวก็อาจจะกล่าวได้ไม่เต็มปากนัก เนื่องจากการ
จัดทำหนังสืองานศพอยู่ในวาระที่ผู้จัดทำหรือผู้สั่งทำอยู่ในความโศกเศร้า แต่จากการ
สำรวจหนังสืองานศพบางส่วนในห้องสมุดวัดบวรฯ ผู้เขียนมีความเห็นว่าส่วนใหญ่ปก
หนังสืองานศพนั้นมีความน่าสนใจ และสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างปกหนังสือกับผู้ตาย
ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้

ปกหนังสืองานศพผู้เสียชีวิต
 ที่รับราชการกรมโหร

ปกหนังสืองานศพผู้เสียชีวิต
 ที่มีอาชีพเป็นนักบิน มีรูปหมวกนักบิน

1. ความสัมพันธ์บนปกหนังสือกับผู้ตาย สามารถแยกเป็นประเด็นย่อยได้แก่

1.1 ภาพ ภาพที่ปรากฏบนปกเป็นภาพของผู้ตาย ที่มีทั้งภาพถ่าย ภาพสี ภาพถ่ายขาวดำ และภาพเขียนลายเส้น

1.2 ตราหรือสัญลักษณ์อื่นๆ ที่เกี่ยวกับผู้ตาย แบ่งออกเป็น

1) ตราหรือสัญลักษณ์สัมพันธ์กับอาชีพหรืองานของผู้ตาย เช่น ผู้ตายเป็นข้าราชการกระทรวงมหาดไทย จะปรากฏตราราชสีห์อยู่บนปกหน้า ผู้ตายเป็นผู้ช่วยการโรงงานท่าหมวก จะปรากฏรูปหมวกอยู่บนปกหน้า สำหรับภาพหมวกนี้ มีปรากฏอยู่บนหน้าปกของผู้ตายที่อยู่ในราชสกุล มาลากุลด้วย ส่วนผู้ตายรับราชการเป็นโหร จะปรากฏรูปกระดานโหรอยู่บนปกหน้า ผู้ตายเป็นนักบิน จะปรากฏรูปหมวกนักบินอยู่บนปกหน้า เป็นต้น

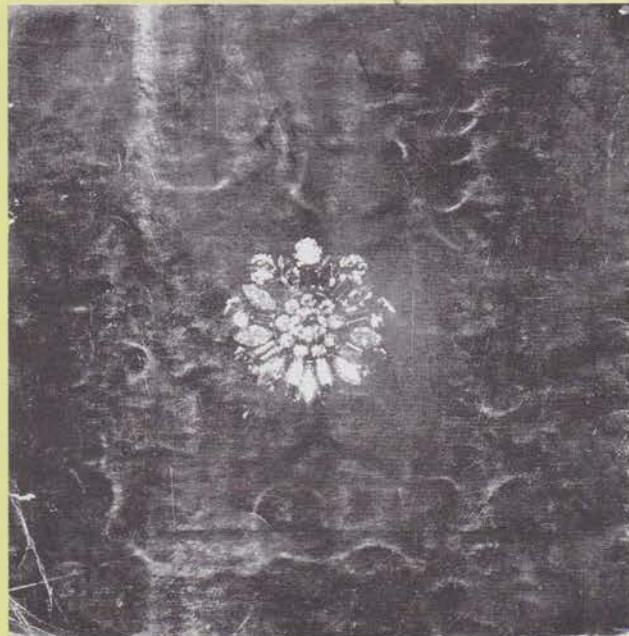
ปกหนังสืองานศพผู้ตายที่ชื่อ แหวน
มีภาพแหวนอยู่บนมุมซ้ายบน

ปกหนังสือผู้ตายที่ชื่อ เฟื่องฟ้า
มีภาพดอกเฟื่องฟ้าอยู่บนหน้าปก

ปกหนังสือผู้ตายที่ชื่อว่า สายหยุด
มีภาพดอกสายหยุดเต็มปก

ปกหลังหนังสืองานศพผู้ตายที่ชื่อ ฟลอย
มีภาพเครื่องประดับที่ทำด้วยพลอยอยู่กลางปก

2) ตราหรือสัญลักษณ์สัมพันธ์กับนามของผู้ตาย เช่น ผู้ตายมีนามว่า "แหวน" จะปรากฏรูปแหวนอยู่บนปกหน้าผู้ตาย นาม "สายหยุด" จะปรากฏรูปดอกสายหยุดอยู่บนปกหน้าหรือผู้ตายมีนามว่า "เฟื่องฟ้า" จะปรากฏรูปดอกเฟื่องฟ้าอยู่บนปกหน้า เป็นต้น แต่ผู้เขียนก็พบอยู่เล่มหนึ่งที่แปลกที่มีสัญลักษณ์ของผู้ตายอยู่ที่ปกหลังแทนที่จะอยู่บนปกหน้าเหมือนของผู้ตายท่านอื่น เช่น หนังสืองานศพของคุณแม่ฟลอย วัดนผาสุก มีภาพเครื่องประดับที่ทำด้วยพลอยอยู่กลางปกหลัง

1.4 สัมพันธ์พันธ์กับผู้ตาย

1) สัมพันธ์กับวันเกิด เช่น ผู้ตายเกิดวันจันทร์ปกหนังสือจะใช้สีเหลือง เช่น หนังสืองานศพของ ม.ร.ว.ขจิต เกษมศรี ซึ่งท่านเกิดวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2446 เมื่อเปิดปฏิทิน 150 ปี จะพบว่าตรงกับวันจันทร์

2) สัมพันธ์กับหน่วยงานที่ปฏิบัติงาน เช่น ใช้ปกสีเขียว เนื่องจากผู้ตายมีอาชีพเป็นทหาร แต่ก็มีการใช้ปกสีเขียวสำหรับผู้ตายที่มีอาชีพเป็นแพทย์เหมือนกัน และมักจะมีตราวงพันศบเพลิง ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของแพทย์ประกอบอยู่บนปกหน้าด้วย

โดยทั่วไปแล้วหนังสืองานศพส่วนใหญ่มักจะมีปกสีดำโดยมีตัวหนังสือขาวหรือตัวสีทอง แต่พบตัวอักษรสีขาวมากกว่า หรือถ้าปกมีสีพื้นเป็นสีขาวมักมีตัวหนังสือดำเป็นส่วนใหญ่ รองลงไปเป็นปกสีเทา เนื่องจากความตายเป็นเรื่องโศกเศร้า ผู้จัดทำจึงแสดงความเศร้าโศกเสียใจผ่านสัญลักษณ์สีเป็นสีดำหรือสีขาว

2. ความสัมพันธ์ของปกหนังสือกับเนื้อเรื่องหรือเนื้อหาของหนังสือ

ภาพบนปกหน้าหนังสืองานศพเป็นภาพที่เกี่ยวข้องกับเนื้อเรื่องของหนังสืองานศพ เช่น หนังสืองานศพของนางเรืองรณฤทธิ (หรือญู จุลชาติ) พิมพ์เรื่อง มัทนะพาธา หรือ ตำนานแห่งดอกกุหลาบ หน้าปกเป็นภาพลายเส้นรูปช่อดอกกุหลาบ หรือหนังสืองานศพของ พ.ต.ประสิทธิ์ สาตรพันธ์ หน้าปกเป็นรูปเครื่องบินดินเผาบ้านเชียงลายเชือกทาบ เนื่องจากเนื้อหาข้างในเล่มเป็นเรื่องเครื่องบินบางชนิดในประเทศไทย และข้อสังเกตสำหรับผู้เริ่มสะสมเครื่องลายคราม

ประวัติผู้ตาย/ชีวประวัติ

หากดูจากข้อมูลที่อ้างอิงกันมาในยุคแรก หนังสืองานศพจะไม่มีประวัติผู้ตายหรือประวัติของเจ้าของงานศพ ความนิยมในการลงประวัติและภาพผู้ตายในหนังสืองานศพเริ่มขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในระยะที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเป็นสภานายกหอพระสมุดฯ การลงประวัติของผู้ตายหรือเจ้าของงานศพที่เป็นประวัติผู้ตายทั้งเล่ม ได้แก่ ศรีสุนทรานุประวัติ ซึ่งเป็นประวัติของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย ต้นสกุล อาจารย์ยางกูร) อาจารย์ใหญ่ทางภาษา ผู้แต่งแบบเรียนหลวงชุดมูลบทบรรพกิจฯ อดีตเจ้ากรมพระอาลักษณ์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หนังสือจัดพิมพ์เมื่อพ.ศ. 2438 มีจำนวนหน้าเพียง 24 หน้า²

ประวัติของผู้ตายเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ผู้อ่านทราบถึงการสืบตระกูลและผู้เกี่ยวข้องกับผู้ตาย คุณค่าอีกประการหนึ่งคือภาพประกอบของผู้ตายและผู้ใกล้ชิดในแต่ละช่วงชีวิต นับแต่วัยเด็ก วัยเรียน วัยศึกษา วัยทำงาน จบจนวันใกล้วันสุดท้ายของชีวิต ซึ่งแล้วแต่ผู้อ่านจะคัดสรรมาให้เห็นภาพปะติดปะต่อของบุคคลอันเป็นที่รักที่จากไป ประวัติชีวิต ผลงาน ภาพประกอบ และคำบรรยาย ทำให้ผู้อ่านได้เรียนรู้ชีวิตของผู้ตาย ทั้งหลากหลายและแตกต่างเป็นบทเรียนที่น่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง³ ข้อวิเคราะห์ที่น่าสนใจสอดคล้องกับวิทยานิพนธ์ของสุดารัตน์ รัตนราชที่ศึกษาเรื่อง "การศึกษาการใช้หนังสืออนุสรณ์งานศพในกลุ่มนักวิชาการประวัติศาสตร์ในมหาวิทยาลัยของรัฐว่า "นักประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์ของการใช้หนังสืองานศพชีวประวัติคือเพื่อศึกษาชีวประวัติของผู้ตาย"⁴

โดยทั่วไปประวัติของผู้ตายจะปรากฏในภาคคำนำของหนังสือและอาจจะเป็นประวัติของผู้ตายอย่างย่อ หรือเป็นประวัติตอนหนึ่งตอนใดของผู้ตาย ประวัติการทำงานหรือการรับราชการ นอกจากประวัติผู้ตายแล้ว ยังมีส่วนประกอบอีกประเภทหนึ่งที่

²เอนก นาวิกมูล, หมายเหตุประเทศไทย เล่ม 3 (กรุงเทพฯ: 959 พันธิ์ซิ่ง, 2549), น. 44.

³รัตนดา เดชมหาชัย, "หนังสืออนุสรณ์งานศพในหอสมุดปรีดี พนมยงค์" โคมทศน์, 22, 11 (ม.ค.-มี.ค. 22), น. 49.

⁴สุดารัตน์ รัตนราช, การศึกษาการใช้หนังสืออนุสรณ์งานศพในกลุ่มนักวิชาการประวัติศาสตร์ในมหาวิทยาลัยของรัฐ, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

เกี่ยวกับประวัติของผู้ตายคือ คำไว้อาลัยของเหล่าญาติมิตรและบุคคลสำคัญสำหรับบุคคลอันเป็นที่รักที่จากไป คำไว้อาลัยอยู่ในรูปแบบของการพรรณนาด้วยข้อความที่ลึกซึ้งกินใจ แสดงความรักความผูกพัน ความอาลัยอาวรณ์ทั้งในลักษณะร้อยแก้วและร้อยกรอง⁶ ในส่วนนี้บางครั้งผู้อ่านได้ทราบเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับผู้ตายที่ไม่ได้ปรากฏในส่วนของประวัติของผู้ตาย เช่น ในหนังสืองานศพของนายวรกิจบรรหาร (พงษ์ รังสรรค์) ผู้เขียนได้ทราบเรื่องโรงพิมพ์อักษรนิติ พิมพ์ธนบัตรให้แก่รัฐบาล จากคำไว้อาลัยของบุตรชายของผู้ตาย

แม้ว่าประวัติผู้ตายส่วนใหญ่ นั้น มักพบว่าอยู่ส่วนต้นของหนังสือ แต่ก็มิได้อยู่เหมือนกันที่พบในตอนท้ายเล่ม เช่น หนังสืองานศพของขุนจรรุราชพิทักษ์ (สมุน บัวจิตติ) เรื่อง จิตตสิกขา หลังความรู้แจ้งทางจิต ของพระสุทธธรรมรังสิคัมภีรเมธาจารย์ (สี อนุมธโร) พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุวัดธาตุทอง 3 ธันวาคม 2517 ตั้งแต่หน้า 147 เป็นต้นไปปรากฏประวัติของขุนจรรุราชพิทักษ์ (สมุน บัวจิตติ) อยู่ท้ายเล่ม พร้อมภาพผู้ตาย

นอกจากนี้ในส่วนต้นมักมีภาพของผู้ตายอยู่ด้วย ทั้งที่เป็นภาพถ่ายและภาพเขียนแต่ส่วนใหญ่เป็นภาพถ่ายมากกว่าภาพเขียน ด้านล่างของภาพถ่ายปรากฏวันเดือนปี ที่ระบุปีเกิด ปีตาย โดยใช้ข้อความว่า ชาตะ และมตะ หรือมรณะ นั้น ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่าโดยส่วนใหญ่เจ้าภาพมักจะเลือกภาพที่ดีที่สุดของผู้ตาย เช่น ภาพถ่ายในชุดข้าราชการเต็มยศ หรือภาพถ่ายที่สวยที่สุด (สำหรับผู้ตายที่เป็นผู้หญิง)

เนื้อหาของหนังสืองานศพ⁷

เดิมเนื้อหาของหนังสืองานศพนั้น ส่วนใหญ่เป็นหนังสือสวดมนต์ หรือหนังสือพระ จนเรียกได้ว่าเรื่องที่พิมพ์ส่วนใหญ่เป็นเรื่องทางพระพุทธศาสนา ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริว่า หนังสือแจกซึ่งเป็นธรรมเนียมปฏิบัติซึ่งคนไม่ชอบอ่าน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แปลนิทานนิบาตชาดกตอนต้นพิมพ์เป็นของแจกในงานพระศพกรมขุนสุพรรณภาควดี ใน พ.ศ. 2447 และทรงพระราชนิพนธ์เล่าเรื่องประวัติของคัมภีร์ชาดกและทรงแนะนำไว้ในคำนำตอนต้นว่า หนังสือแจกควรพิมพ์เรื่องที่คนชอบอ่าน จนกระทั่งต่อมาในยุคหลังๆ นั้น หนังสืองานศพจึงเปลี่ยนมาเป็นหนังสือที่มีเนื้อหาที่คนชอบอ่าน ความหลากหลายในหนังสืองานศพมีมากขึ้น จนมีผู้กล่าวเปรียบไว้ว่า “คุณอยากรู้อะไรในโลกนี้รู้ได้จากหนังสืองานศพ”

เทอดศักดิ์ ไม่เท่าทองเคยสรุปเนื้อหาของหนังสืองานศพไว้ว่า⁸ หนังสืองานศพนั้น นับแต่ พ.ศ. 2423 จนถึงปัจจุบัน⁹ เจ้าภาพผู้จัดพิมพ์มักพิจารณาเรื่องซึ่งเห็นว่ามีค่าสำคัญลงเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาภายในเล่ม และจัดแบ่งเนื้อหาภายในเล่มออกเป็น 3 ยุค ดังนี้คือ

1. ยุคจุดประกาย ในยุคนี้เป็นยุคเริ่มต้นของการจัดพิมพ์หนังสืองานศพ เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับพุทธศาสนา เช่น นิทานชาดก หนังสือสวดมนต์ หนังสือเทศน์ เป็นต้น

2. ยุคตื่นตัว เป็นยุคที่เกิดวิชาความรู้ขึ้นใหม่ในหลายสาขาวิชาการและเป็นยุคที่นิยมจัดพิมพ์หนังสืองานศพมากขึ้น ดังนั้นการพิมพ์หนังสืองานศพในยุคนี้จึงมีความหลากหลายในเรื่องของแขนงวิชาการต่าง ๆ โดยเฉพาะวิชาการที่เกิดขึ้นใหม่ เช่น สังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ประยุกต์ ภาษาศาสตร์ เป็นต้น

⁶ดวงพร พงศ์พาณิชย์. ขาวรามคำแหง 33, 20
วันที่ 8-14 กันยายน 2546

⁷สำหรับบทความนี้จะไม่วิเคราะห์ถึงเนื้อหา

ของหนังสืองานศพในห้องสมุดหนังสืองานศพวัดบวรฯ เนื่องจากผู้เขียนมีเวลาในการอ่านเพื่อการวิเคราะห์เนื้อหาอย่างจำกัดประกอบกับมีผู้ท้าวทักท้วงว่าเนื้อหาเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหาหนังสืองานศพที่จัดเก็บอยู่ในห้องสมุดหลายแห่งรวมทั้งที่จัดอยู่ในห้องสมุดหนังสืองานศพวัดบวรฯ อยู่หลายเล่มแล้ว เช่น วิทยานิพนธ์ของนวลวรรณ ชื่นไพศาลศิลป์ เรื่อง การวิเคราะห์หนังสืออนุสรณ์งานศพที่จัดพิมพ์ ในปี พ.ศ. 2521-2530.

⁸เทอดศักดิ์ ไม่เท่าทอง

“หนังสืองานศพและการลงรายการบัตร.”

บรรณารักษ์ มช. 13, 2 (เม.ย. 2538), น.43-44.

⁹พ.ศ. 2538 - ผู้เขียน.

3. ยุคก้าวหน้า เป็นยุคสมัยใหม่ ซึ่งนิยมพิมพ์หนังสืองานศพ เน้นเนื้อหาด้าน วิทยาศาสตร์ประยุกต์ มากที่สุด คือ แพทยศาสตร์ วิทยาการคอมพิวเตอร์ เป็นต้น

สำหรับเนื้อหาในหนังสืองานศพที่วัดบวรนิเวศวิหารที่ผู้เขียนพบนั้น นอกจาก จะมีเนื้อหาที่สอดคล้องกับข้อความ ที่ว่า "คุณค่าของหนังสือ "ผีแจก" นั้น เป็นการนำเอาวิชาความรู้ทั้งของหลวง ของราษฎร จากทุกแขนงสาขาแล้ว ยังอาจนำเอาข้อเขียน ของคนตายมาตีพิมพ์ไว้เป็นอนุสรณ์หรือวิทยาทานก็ได้" ในกรณีนี้ ผู้เขียน พบในหนังสือ งานศพหลายเล่ม เช่น ของ นายบ่วย บุญยรัตนพันธุ์ นอกจากคำไว้อาลัยแล้ว ยังมี งานเขียนปรากฏในเล่มด้วย ดังข้อความบนปกว่า "บ่วยบุชิต" สารคดีและบทความของ บ่วย บุญยรัตนพันธุ์ ซึ่งสอดคล้องกับที่โศดศักดิ์ ไม่เท่าทอง⁹ กล่าวไว้ว่าการเลือกเรื่อง ที่จะตีพิมพ์ลงในหนังสืออนุสรณ์งานศพนั้น มีหลักเกณฑ์การพิจารณาหลายประการ หนึ่งในนั้นคือ ผลงานซึ่งผู้วายชนม์ได้เขียนบันทึกไว้ขณะยังมีชีวิตอยู่

อย่างไรก็ตามสำหรับเนื้อหาของหนังสืองานศพนั้น ในวิทยานิพนธ์ของนวลวรรณ ชื่นไพศาลศิลป์ ได้วิเคราะห์หนังสืองานศพบางส่วนในห้องสมุดวัดบวรฯ และพบว่าเรื่องที่นำมาจัดพิมพ์ไม่มีความสัมพันธ์กับผู้ตาย ในประเด็นนี้ สำหรับกลุ่มหนังสืองานศพ ที่ผู้เขียนนำมาใช้ในการเขียนบทความนี้ ผู้เขียนกลับพบว่า เนื้อหาของหนังสืองานศพมีความสัมพันธ์กับผู้ตายด้วย เช่น กรณีที่เป็นหนังสือที่ให้ความรู้เกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บนั้น ส่วนใหญ่จะตีพิมพ์ให้ความรู้เกี่ยวกับโรคที่ผู้ตายเป็น เช่น โรคมะเร็ง โรคความดันโลหิตสูง เป็นต้น

ท้ายสุดของบทความนี้ ผู้เขียนเชื่อว่าทุกคนไม่สามารถหลีกเลี่ยงความตายได้ สุดแต่จะช้าหรือเร็วเท่านั้น และผู้เขียนขอคำประพันธ์ที่ได้มาระหว่างการเก็บข้อมูล จากบทความของดวงพร พงศ์พาณิชย์ จึงขอลงท้ายบทความนี้ว่า

ชีวิตคืออนัตตาอย่าวิตก
ทุกอินทรีย์หมักหมมทับถมกัน

สวรค์นรกต้อนรับเมื่อดับขันธ
เลวดีนั้นจะประทับอยู่กับใจ

บรรณานุกรม

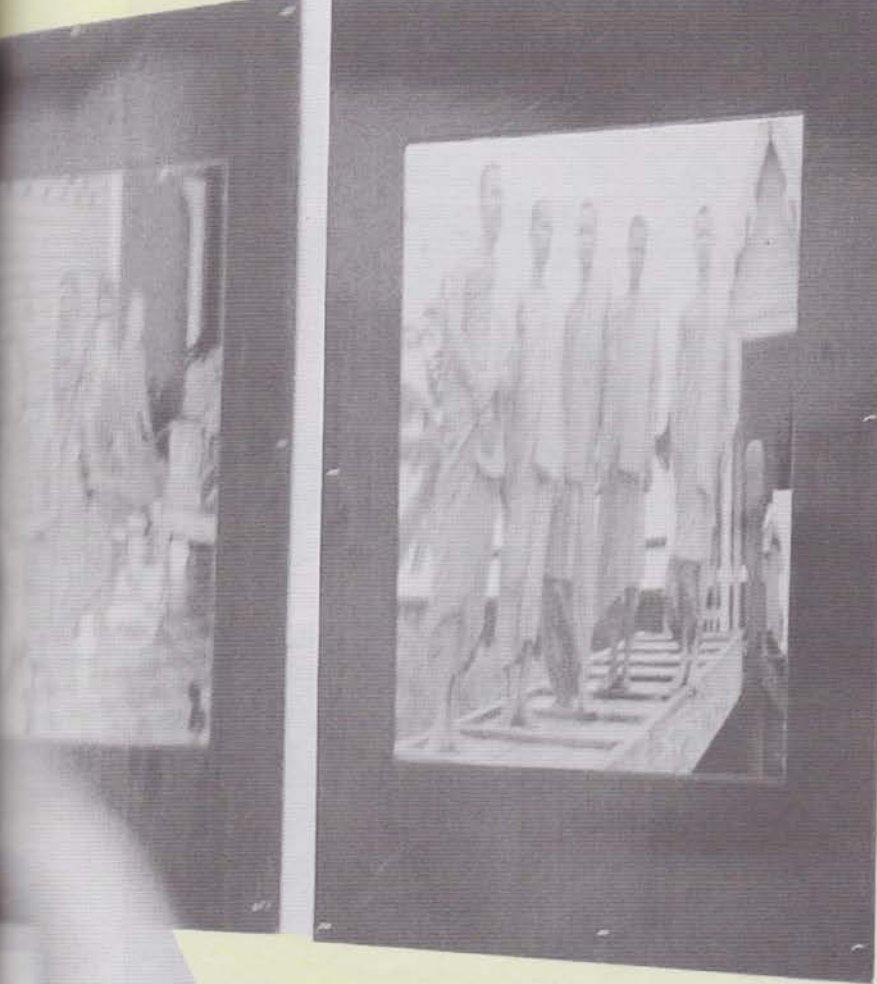
- ดวงพร พงศ์พาณิชย์. "หนังสืออนุสรณ์งานศพ." ข้าวรามคำแหง. 33, 20 (8-14 กันยายน 2546).
- เทอดศักดิ์ ไม้เท้าทอง. "หนังสืองานศพและการลงรายการบัตร." บรรณารักษศาสตร์ มข. 13, 2 (เม.ย.2538) : 42-49.
- นวลจันทร์ รัตนกร ชูติมา สัจจันท์และมารศรี ศิวรักษ์. "ห้องสมุดหนังสืองานศพ," ใน ปกิณกะเรื่องหนังสือในสมัยรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองสาส์น, 2524.
- นวลวรรณ ชื่นไพศาลศิลป์. การวิเคราะห์หนังสืออนุสรณ์งานศพที่จัดพิมพ์ในปี พ.ศ. 2521-2530. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- รัตนา เตชามหาชัย. "หนังสืออนุสรณ์งานศพ ในหอสมุดปรีดี พนมยงค์." โคมทัศน์. 22, 11 (ม.ค.-มี.ค.): 49-56.
- สุดารัตน์ รัตนราช. การศึกษาการใช้หนังสืออนุสรณ์งานศพในกลุ่มนักวิชาการ ประวัติศาสตร์ในมหาวิทยาลัยของรัฐ. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- เอนก นาวิกมูล. หมายเหตุประเทศไทยสยาม เล่ม 3. กรุงเทพฯ: 959 พับลิชชิง, 2549.

เอกสารออนไลน์

- "หนังสืองานศพ", คลังสมองแห่งชาติ. Available from:
<http://72.14.235.104/search?q=cache:jefYg205uIJ:www.ffc.or.th/webboard/viewtopic.php>
(accessed on 29 May 2007).
- "หนังสืองานศพ", วารสารของเมืองโบราณ. Available from:
<http://www.panthip.com/café/library/tipic/K4607692.html>
(accessed on 20 July 2007).

ขอขอบคุณ: อาจารย์ชยันต์ หิรัญพันธ์
คุณณัฐยา อรพินท์พิสุทธิ
คุณภัทรา อีกรากูวงศ์
ที่ช่วยสแกนภาพปกหนังสืองานศพประกอบบทความ

ภาพถ่าย

จดหมายเหตุชาวบ้าน

นวลพรรณ บุญธรรม
และจุฑามาศ ลิ้มรัตนพันธ์

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของชาวบ้านในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งมักเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นแล้วก็ผ่านไป ไม่มีผู้ใดสนใจที่จะจดบันทึกไว้เพราะเป็นเรื่องราวปลีกย่อยต่างจากเหตุการณ์ระดับประเทศหรือบุคคลสำคัญที่มันคนให้ความสนใจและบันทึกไว้เป็นประวัติศาสตร์ของชาติ อย่างไรก็ตามการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรก็ไม่ใช่วิธีเดียวที่จะใช้บันทึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ แต่วัตถุอีกหลายประเภทเป็นหลักฐานสำคัญที่สามารถบันทึกและเล่าเรื่องราวได้ เช่น ภาพถ่ายของที่ระลึกในโอกาสสำคัญต่างๆ ภาพถ่ายเป็นหลักฐานสำคัญที่บันทึกเหตุการณ์ในอดีตไว้ได้ไม่ว่าจะเป็นภาพสถานที่ งานพิธี การแสดง บุคคล สิ่งแวดล้อม ฯลฯ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา สถานที่บางแห่งทรุดโทรมลง บางแห่งถูกทุบทิ้งและแทนที่ด้วยสิ่งก่อสร้างใหม่ ในขณะที่บางแห่งได้รับการปรับปรุง แต่ภาพถ่ายยังคงแสดงให้เห็นสภาพของสถานที่แห่งนั้น ณ ช่วงเวลาที่ภาพถูกบันทึกไว้ เนื้อหาในภาพจึงชี้ให้เห็นว่าสิ่งนั้นเคยมีอยู่ เป็นอย่างไร และเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ภาพถ่ายจึงถือได้ว่าเป็นหลักฐานที่ดีที่สุดประเภทหนึ่งที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวของคนในท้องถิ่น ซึ่งมักขาดแคลนการจดบันทึกลายลักษณ์อักษร และจะทำอย่างไรให้ผู้คนเข้ามาช่วยบอกเล่าเรื่องราวที่ซ่อนลึกลงไปในภาพได้?

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดท่าพูด จ. นครปฐม

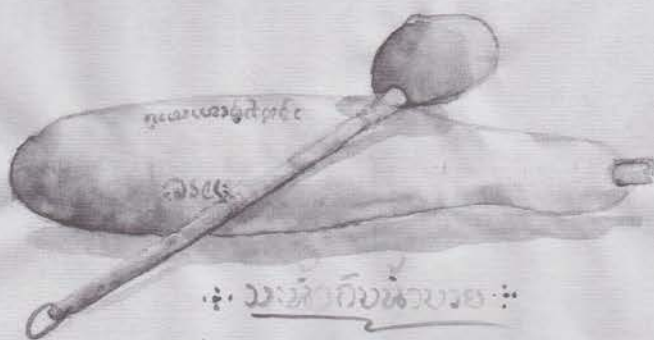

พิพิธภัณฑ์วัดไทรทอง จ. ลำปาง

แม่กับลูก ภาพวาดฝีมือเด็ก

กิจกรรม "ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจากฐานสู่ฐาน"

* กล้วย กล้วยไม้
เป็นผลไม้ที่มีรสหวาน ในสมัยโบราณใช้กล้วยไม้เพื่อทำ
เป็นของขึ้นชื่อในยุคนั้นและใช้กล้วยไม้ในการทำ
* กล้วย กล้วยไม้
ทำจากกล้วยไม้ ซึ่งกล้วยไม้มีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน
ตามสถานที่ เช่น กล้วยไม้ในป่า กล้วยไม้ในสวน

21/8/60

กิจกรรม "เรียนรู้บ้านเราด้วยเรื่องเล่า"

โครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เป็นโครงการหนึ่งของศูนย์-
มานุษยวิทยาสิรินธรที่ทำงานร่วมกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น 2 แห่งคือ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดท่าพูด
จ.นครปฐม และพิพิธภัณฑ์วัดไหล่หินหลวง จ.ลำปาง ศูนย์ฯ ได้เข้าไปให้การสนับสนุน
งานพิพิธภัณฑ์ด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นงานด้านการจัดการวัตถุ งานด้านการเก็บข้อมูล
ท้องถิ่น และงานการจัดแสดง กระบวนการเหล่านี้มุ่งเน้นให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามี
ส่วนร่วมกับงานพิพิธภัณฑ์มากที่สุด โดยทางทีมนักวิจัยได้เข้าไปจัดกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับ
ชุมชนเพื่อให้ชุมชนเรียนรู้ และมีเครื่องมือในการทำงานพิพิธภัณฑ์ได้ด้วยตนเอง

การทำงานในขั้นแรกของทีมนักวิจัยและพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นทั้ง 2 แห่งคือ งาน
ด้านการจัดการวัตถุ ศูนย์ฯ ได้จัดกิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการด้านการลงทะเบียน
วัตถุให้กับเด็กและคนในชุมชน เพื่อสำรวจและบันทึกรายละเอียดของวัตถุที่มีในพิพิธภัณฑ์
ขณะที่ทำกิจกรรมนี้ได้มีผู้รู้ของชุมชนมาบอกเล่าเรื่องราวของวัตถุบางชิ้นซึ่งทำให้วัตถุ
มีความหมายมากขึ้น จากนั้น เป็นกิจกรรมที่ว่าด้วยการเก็บข้อมูลชุมชนและวัตถุใน
พิพิธภัณฑ์ วิธีการหนึ่งในการเก็บข้อมูลก็คือ การฝึกให้เด็กเป็นผู้เก็บข้อมูลชุมชนจาก
คนเฒ่าคนแก่ เช่น การฝึกเก็บข้อมูล "ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจากรุ่นสู่รุ่น" กิจกรรมนี้
จัดขึ้นที่พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดท่าพูด โดยมีวิทยากรมาอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับความ
สำคัญของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และวิธีการเก็บข้อมูลอย่างง่าย จากนั้นเปิดโอกาสให้
เด็กที่เข้าร่วมอบรมทำหน้าที่เป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลจากคนเฒ่าคนแก่ แล้วนำเสนอ
ข้อมูลที่เก็บได้ต่อผู้ที่ให้ข้อมูลเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

กิจกรรม "เรียนรู้บ้านเราด้วยเรื่องเล่า" เป็นกิจกรรมที่ฝึกให้เด็กเก็บข้อมูล
ทางด้านคติชนวิทยา ได้แก่ เรื่องเล่า นิทาน ตำนาน ความเชื่อ ปรัชญาคำทาย วรรณกรรม
ท้องถิ่น ฯลฯ วิทยากรจากศูนย์ฯ ได้แนะนำวิธีการเก็บเรื่องราวและการจดบันทึกอย่าง
เป็นระบบ โดยเน้นให้จดข้อมูลตามถ้อยคำที่ได้ยินมา ไม่ต้องดัดแปลงภาษาหรือเนื้อความ
ให้สละสลวย หรือเป็นวิชาการ กิจกรรมดังกล่าวเน้นให้เด็กเข้าใจความสำคัญของการ
เรียนรู้เรื่องราวของชุมชนจากผู้เฒ่าผู้แก่ของตนเองมากกว่าเน้นปริมาณหรือความถูกต้อง
ทางวิชาการของข้อมูลที่เก็บได้ ขณะเดียวกันในช่วงเวลาปิดเทอม เจ้าหน้าที่วิจัยภาคสนาม
ของโครงการฯ ได้เข้าไปสอนให้เด็กวาดภาพ มีทั้งการวาดภาพวัตถุในพิพิธภัณฑ์แล้วเขียน
บรรยายความหมาย และการวาดภาพตามจินตนาการที่ได้จากคำบอกเล่า ข้อมูลดังกล่าว
ถือเป็นวัตถุดิบที่สำคัญ และสามารถนำมาเป็นส่วนหนึ่งในการจัดนิทรรศการของพิพิธภัณฑ์

กิจกรรมการเก็บข้อมูลข้างต้นเป็นส่วนหนึ่งของการเก็บข้อมูลชุมชนที่มีความสำคัญ
เพราะทำให้เราเข้าใจชุมชนมากขึ้น นอกจากนี้การเก็บข้อมูลยังเป็นการเพิ่มความหมาย
ให้กับวัตถุที่จะนำมาจัดแสดงด้วย การหาข้อมูลดังกล่าวทำได้หลายวิธี วิธีหนึ่งคือการ
สัมภาษณ์ข้อมูลจากชาวบ้านโดยนักวิจัยเป็นผู้เก็บข้อมูลเอง หรือการสอนให้เด็กและ
เยาวชนเป็นผู้เก็บข้อมูลให้ดังตัวอย่างกิจกรรมข้างต้น การเก็บข้อมูลวิธีนี้เป็นวิธีการเก็บ
ที่เน้นการได้ข้อมูลในระดับค่อนข้างลึก ข้อมูลละเอียด มีการเก็บข้อมูลทั้งที่เป็นข้อเท็จจริง
และอารมณ์ความรู้สึกของผู้พูด การให้ข้อมูลส่วนมากจะสิ้นสุดเมื่อการสัมภาษณ์เสร็จสิ้น

นิทรรศการ "เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก"

นิทรรศการ "เรื่องเล่าจากหนังสือเดินทาง" (Stories from a passport book)

คุณปรีชา เฟ่งศรี เจ้าของภาพถ่ายในนิทรรศการ

การสร้างชุดนิทรรศการเป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะเก็บข้อมูลจากชาวบ้านได้ ทั้งสองวิธีนี้ทำให้ได้ข้อมูลในมิติที่แตกต่างกัน เพราะหลังจากจัดแสดงนิทรรศการแล้วข้อมูลอาจจะเพิ่มขึ้นอีก นั่นคือข้อมูลที่ได้จากผู้ชม ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลทางด้านเนื้อหาหรืออารมณ์ความรู้สึกต่อเรื่องราว รวมถึงเสียงวิพากษ์วิจารณ์ที่มีต่อนิทรรศการ การเก็บข้อมูลจากการสร้างชุดนิทรรศการจึงไม่มุ่งหวังว่าข้อมูลที่ได้จะเต็มไปด้วยเนื้อหาที่อัดแน่น แต่มุ่งเน้นให้คนในชุมชนได้มีพื้นที่ในการบอกเล่าเรื่องราวของตนเอง และสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมในงานพิพิธภัณฑ์ หลักการดังกล่าวจึงนำมาสู่การจัดนิทรรศการ "เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก" ของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดท่าพูด จ.นครปฐม และนิทรรศการ "เรื่องเล่าจากหนังสือเดินทาง" ของพิพิธภัณฑ์วัดไหล่หิน จ.ลำปาง

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดท่าพูดกับงานประจำปีวัดท่าพูด

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดท่าพูดตั้งอยู่ภายในวัดท่าพูด วัดเก่าแก่ของต.ไร่ชิง อ.สามพราน จ.นครปฐม ที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำนครชัยศรี พิพิธภัณฑ์เปิดเป็นทางการในวันพระราชทานเพลิงศพท่านพระครูพิศาลสาธุวัฒน์ อดีตท่านเจ้าอาวาสวัดท่าพูด เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2540 โดยจัดแสดงสมบัติที่มีค่าของทางวัด เช่น พระยานมาศ หัวเรือ-กัญญา กระโถนถมบัต ที่เชื่อกันว่าเป็นสิ่งของที่พระเจ้าตากสินมหาราชพระราชทานแก่พระอาจารย์รด อดีตท่านเจ้าอาวาสองค์แรกของวัดท่าพูด การจัดแสดงบางส่วนเป็นข้าวของเครื่องใช้ที่เป็นสมบัติของท่านพระครูพิศาลสาธุวัฒน์และของผู้คนในชุมชน

ในปัจจุบันพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดท่าพูดมีอาคารจัดแสดงทั้งหมด 3 หลัง แต่ละหลังมีที่มาและมีเรื่องราวที่น่าสนใจแตกต่างกันไป และเนื่องจากพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดท่าพูดยังขาดผู้ดูแลประจำจึงทำให้ยังไม่สามารถเปิดให้เข้าชมได้ทุกวัน แต่จะเปิดให้เข้าชมเฉพาะเมื่อมีการติดต่อล่วงหน้า แต่ในช่วงเทศกาลงานบุญต่างๆ ของทางวัด พิพิธภัณฑ์จะเปิดให้เข้าชมตลอดงานเพราะถือเป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งของวัด

งานทำบุญประจำปีของวัดท่าพูดจะจัดทุกปีในวันขึ้น 7 ค่ำของเดือน 3 (ไทย) เป็นงานที่เปิดโอกาสให้คนในชุมชนและคนทั่วไปได้ทำบุญและชมมหรสพต่างๆ แต่เดิมในช่วงงานทำบุญประจำปีทางพิพิธภัณฑ์จะเปิดให้ผู้สนใจเข้าชมเอง แต่เมื่อ 2 ปีที่แล้ว (พ.ศ.2548 และ 2549) ทางพิพิธภัณฑ์ได้จัดให้มียุวมัคคุเทศก์ที่เป็นเด็กนักเรียนของโรงเรียนวัดท่าพูดนำชมพิพิธภัณฑ์ ซึ่งก็ได้รับความนิยมมาก ต่อมาพิพิธภัณฑ์มีการต่อเติมและปรับปรุงนิทรรศการของพิพิธภัณฑ์ครั้งใหญ่ ทำให้งานทำบุญประจำปีเมื่อวันที่ 25 - 27 ม.ค. 2550 ของทางวัด พิพิธภัณฑ์ไม่สามารถเปิดให้เข้าชมได้อย่างทุกปี พิพิธภัณฑ์จึงได้หากิจกรรมอื่นมาทดแทนและกลายเป็นที่มาของนิทรรศการภาพถ่ายเก่าเรื่อง "เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก"

นิทรรศการภาพถ่ายเก่า: ความบังเอิญผสมความตั้งใจ

นิทรรศการภาพถ่ายเรื่อง "เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก" เป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าของผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์และทีมงานวิจัย คำถามที่ว่า "แล้วปีนี้พิพิธภัณฑ์จะเอาอะไรให้คนมาเที่ยวงานได้ดู" เกิดขึ้นบ่อยครั้งเมื่อรู้แน่ว่า อาคารจัดแสดงทั้ง 3 หลังของพิพิธภัณฑ์ไม่สามารถเปิดให้เข้าชมได้อย่างเคย ในช่วงเวลาที่พยายามหาคำตอบกันนั้น ทางพิพิธภัณฑ์ได้รับภาพถ่ายส่วนตัวจำนวนมากของคุณปรีชา เพ่งศรีหรือที่คนในชุมชนรู้จักกันในนาม "เพ็ง คนบ้ากล้อง" เมื่อลองเปิดดูจึงพบว่า เป็นภาพของคุณปรีชาที่ถ่าย

ภาพการเตรียมงานนิทรรศการ

บรรยากาศบริเวณที่จัดแสดงนิทรรศการ

เก็บไว้ในโอกาสต่างๆ และเป็นภาพเก่าอายุกว่า 40 ปีตั้งแต่สมัยที่คุณปรีชาเป็นหนุ่ม เรื่อยมาจนกระทั่งภาพถ่ายในช่วงปัจจุบัน ภาพถ่ายจำนวนหนึ่งเป็นภาพเกี่ยวกับประเพณีของคนในชุมชน มีทั้งงานบุญ งานบวช งานแต่ง และงานศพ ระหว่างที่ดูภาพถ่ายกันอยู่นั้น เสียงบอกเล่าถึงคนในภาพก็มีมากขึ้น จนทำให้เกิดความคิดอยากนำภาพเก่าเหล่านี้ ออกแสดงให้คนทั่วไปได้เห็น และถ้าพิพิธภัณฑ์สามารถทำให้คนในภาพเหล่านั้นกลับมา มีชีวิตได้อีกครั้ง แม้จะเป็นเพียงในรูปของความทรงจำของใครอีกคนก็เป็นเรื่องที่น่ายินดี เพราะยังมีเรื่องราวอีกมากมายที่ไม่ได้รับการถ่ายทอดออกมาในลักษณะข้อมูลจาก ภาพถ่าย เป็นโอกาสดีที่ทางพิพิธภัณฑ์จะได้ร่วมเก็บเกี่ยวและแบ่งปันประสบการณ์ ความทรงจำกับคนในชุมชน ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า นิทรรศการภาพถ่ายเก่าชุดนี้ เกิดจากความบังเอิญผสมความตั้งใจของคนทำงานที่อยากให้ทุกคนได้เห็น พร้อมกับ ได้ตอบแทนเจ้าของภาพถ่ายที่ร่วมแบ่งปันเรื่องราวดีๆ กับทุกคน

การทำงานเริ่มต้นด้วยผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์เป็นคนเลือกภาพที่ใช้จัดแสดงในครั้งนี้ โดยพยายามเลือกภาพที่แสดงให้เห็นสภาพของวัดท่าพุดในอดีต ภาพแสดงกิจกรรมที่คนในชุมชนทำร่วมกัน และภาพของบุคคลที่เป็นที่เคารพนับถือของชุมชน เมื่อได้ภาพที่ต้องการ ทีมงานจะนำต้นฉบับมาสแกนแล้วนำไปอัดขยายใหญ่ และติดบนฟิวเจอร์บอร์ด ที่หุ้มด้วยสติ๊กเกอร์ใสแทนการเข้ากรอบรูป ภาพถ่ายที่นำมาจัดแสดงมีจำนวนทั้งหมด 45 ภาพ จัดแสดงบริเวณผนังรอบนอกของอาคารจัดแสดงหลังที่ 1 และ 2 ปรากฏว่า นิทรรศการได้รับความสนใจเป็นอย่างมากจากคนในชุมชนและคนที่มาทำบุญ

ในช่วงที่มีการจัดแสดงนิทรรศการ กลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับภาพถ่ายได้มานั่งคุย เล่าเรื่องราวครั้งเก่าที่เต็มไปด้วยความรู้สึกผูกพันกับประสบการณ์ในอดีต หลายเรื่อง เป็นการเล่าถึงเหตุการณ์ที่ปรากฏในภาพและอีกหลายเรื่องเป็นเรื่องเล่าที่ภาพไม่ได้ บันทึกไว้เนื่องด้วยข้อจำกัดของภาพถ่าย แต่เรากลับสามารถรับรู้เรื่องราวต่างๆ ได้ผ่าน คำบอกเล่าของคนที่อยู่ร่วมในเหตุการณ์ นอกจากนี้นิทรรศการนี้ยังกระตุ้นให้คนอื่น อยากจะนำภาพถ่ายเก่าของตัวเองและครอบครัวมาให้พิพิธภัณฑ์ยืมเพื่อสแกนเก็บเป็น ข้อมูลของชุมชน และกลายเป็นกิจกรรมต่อเนื่องคือ การเก็บประวัติศาสตร์เรื่องราวของคนในชุมชนผ่านการเล่าเรื่องที่ใช้ภาพถ่ายเก่าเป็นหลักฐาน

ภาพถ่ายเก่า: หลักฐานทางประวัติศาสตร์ของชุมชน

นิทรรศการภาพถ่ายเก่าเรื่อง “เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก” เป็นการทำงานที่ ทำให้รู้ว่าแค่กระดาษใบเล็กๆ ใบเดียวก็สามารถบันทึกเรื่องราวความประทับใจ อารมณ์ ความรู้สึกของผู้คนและสังคมได้อย่างครบถ้วน นอกจากนั้นยังสามารถบันทึกกาลเวลา ของบุคคล สถานที่ เรื่องราวคำบอกเล่า ค่านิยมหรือแม้แต่สิ่งเล็กๆ น้อยๆ ที่คาดไม่ถึง และบ่อยครั้งที่ภาพถ่ายส่วนตัวได้กลายมาเป็นบันทึกอีกหน้าหนึ่งของชุมชน เหล่านี้ เป็นสิ่งที่ทีมนักวิจัยได้เรียนรู้จากนิทรรศการภาพถ่ายเก่าชุดนี้

ในการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน สิ่งที่ไม่พ้นก็คือ ประวัติศาสตร์คำบอกเล่า เป็นการบอกเล่าเรื่องราวที่อยู่ในความทรงจำเก่าแก่เนิ่นนานของชาวบ้านและมักไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร คำบอกเล่ามักจะเริ่มต้นด้วยประโยคที่ว่า เมื่อก่อนที่นี้ เคยเป็นอย่างนั้น เคยเป็นอย่างนี้ หรือ เมื่อก่อนที่ตรงนี้เคยมีสิ่งนั้น สิ่งนี้ หน้าที่ของนักวิจัย ก็คือ การจดบันทึกเรื่องราวต่างๆ ที่ได้ฟังพร้อมกับพยายามหาหลักฐานต่างๆ มายืนยัน ถึงการมีอยู่ของเรื่องราวนั้นๆ บ่อยครั้งเราพบว่า ภาพถ่ายเก่าสามารถใช้เป็นหลักฐาน ยืนยันการมีอยู่ของสิ่งต่างๆ ที่ชาวบ้านบอกและเล่าให้ฟังได้ โดยเฉพาะเรื่องราวที่เกี่ยวกับ สถานที่สำคัญ ของชุมชน เช่นเดียวกับนิทรรศการภาพถ่ายเก่าชุดนี้ที่ภาพเก่าบางภาพ แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของสถานที่ได้อย่างชัดเจน

ภาพหน้าบ้านรวงข้าว

ภาพขบวนแห่หาดทางเรือ

ภาพการโปรยทานของนาค

ภาพขบวนแห่และเครื่องอุปบริวาร

ภาพการเล่นหัวโต

ภาพถ่ายหน้าโบสถ์หลังอุปสมบท

ฉากหลังของภาพ
เป็นเจดีย์เก่าบรรจุอัฐิของวัดท่าพุด

หน้าบัน "รวงข้าว" ของโบสถ์หลังเก่าของวัดท่าพุทธรูปสร้างขึ้นเพื่อระลึกถึงการที่ทางวัดขอรับบริจาคข้าวเปลือกจากชาวบ้าน เพื่อนำไปขายแล้วนำเงินที่ได้มาสร้างโบสถ์เมื่อทำงานวิจัยช่วงแรกๆ ขณะได้ฟังเรื่องเล่านี้ก็นึกไม่ออกว่า หน้าบันรวงข้าวมีหน้าตาเป็นอย่างไร เพราะทุกวันนี้หน้าบันรวงข้าวไม่มีให้เห็นแล้วเนื่องจากเมื่อ พ.ศ. 2535 ทางวัดได้ทำการบูรณะโบสถ์ขึ้นใหม่จึงมีการรื้อ และสร้างโบสถ์หลังใหม่ขึ้นมาแทนที่โบสถ์หลังเดิม แต่ภาพถ่ายเก่าทำให้เราเข้าใจและเห็นภาพหน้าบันรวงข้าวมากขึ้น

เช่นเดียวกับเจดีย์บรรจุอัฐิที่เคยตั้งเรียงรายอยู่รอบบริเวณโบสถ์และวิหาร ต่อมาเมื่อทางวัดต้องการจะสร้างกำแพงล้อมรอบโบสถ์และวิหารขึ้นเพื่อแบ่งเขตในการประกอบพิธีกรรม พร้อมกับการจัดพื้นที่ของวัดใหม่จึงมีการรื้อย้ายเจดีย์บรรจุอัฐิออกแล้วสร้างเป็นกำแพงแก้วขึ้นมาแทนที่

จะเห็นได้ว่า ทั้งภาพโบสถ์หน้าบันรวงข้าวและแถวเจดีย์อัฐิที่ปรากฏในภาพนั้นไม่ใช่องค์ประกอบหลักของภาพถ่าย หากเป็นเพียงฉากหลังที่ติดเข้ามาในภาพอย่างไม่ตั้งใจ แต่ถ้าคนดูภาพใส่ใจในรายละเอียดเล็กๆ น้อยๆ ก็จะเห็นความแตกต่างหรือความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสถานที่นั้นๆ ได้ รายละเอียดที่ปรากฏในภาพยังสามารถนำไปสู่การค้นหาเรื่องราวในอดีตได้ จึงอาจกล่าวได้ว่า ภาพถ่ายเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ชุมชนที่สำคัญไม่น้อย

ภาพถ่ายเก่า: กระดาษเล่าเรื่อง

ภาพถ่ายไม่เพียงเป็นบันทึกประวัติศาสตร์ของสถานที่เท่านั้น แต่ยังเป็นบันทึกเล่มใหญ่ของชุมชนที่สามารถเก็บเรื่องราวรายละเอียดของสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะประเพณีพิธีกรรมสำคัญ ถ้านำภาพถ่ายมาเรียงลำดับก่อนหลังจะทำให้เห็นขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรม ผู้คน อารมณ์ความรู้สึกของคนที่มาร่วมงาน การแสดง การละเล่นต่างๆ ที่อยู่ภายในงาน ภาพถ่ายจึงเป็นเครื่องมือในการอธิบาย ถ่ายทอดเรื่องราว ความรู้ ความเชื่อ วิถีปฏิบัติของคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จากสังคมหนึ่งสู่สังคมหนึ่งได้ด้วย

จากตัวอย่างเป็นภาพถ่ายที่เกี่ยวกับประเพณีงานบวชของชุมชนท่าพุทธรูป ซึ่งถือเป็นงานใหญ่ของชุมชนและสามารถรวบรวมผู้คนมาร่วมงานได้เป็นจำนวนมาก งานจะเริ่มตั้งแต่ขั้นตอนของการเตรียมหาของที่จะใช้ในงานส่วนมากจะเป็นข้าวสาร อาหารแห้ง มะพร้าว แก้วสำหรับทำขนม ฟืนไว้สำหรับหุงหาอาหาร การเตรียมอาหารจะเริ่มเตรียมกันตั้งแต่ทำนาเสร็จ คือช่วงระยะรอเกี่ยวข้าว เมื่อถึงวันสุกดิบจะมีการเตรียมทำอาหาร ขนมหวาน จัดสถานที่ โพนมมณาด และพิธีทำขวัญนาคในตอนเย็น

เมื่อถึงเวลาบวชในวันรุ่งขึ้น นาคและครอบครัวพร้อมญาติสนิทมิตรสหายจะเดินทางไปวัดเพื่อทำพิธีอุปสมบทในตอนเช้าโดยใช้เรือเป็นพาหนะ เมื่อถึงบริเวณวัดจะมีการตั้งขบวนแห่ ขบวนแห่จะเริ่มด้วยคนรำกลองยาวที่มีมากมายทั้งดนตรี หรือในบางที่ก็มีการละเล่นหัวโตร่วมด้วยต่อจากนั้นจะเป็นขบวนของเครื่องอัฐบริขารของพระใหม่ แล้วจึงเป็นขบวนของพ่อนาค ขบวนแห่จะเดินวนรอบโบสถ์ 3 รอบ เมื่อครบแล้วพ่อนาคจะโปรยทานก่อนเข้าโบสถ์เพื่อทำพิธีบวช เมื่อบวชเสร็จจะมีการฉลองพระบวชใหม่ที่บ้าน แล้วนำพระกลับมาส่งวัดในตอนเย็น ในขณะที่บ้านของพระอาจจะมีการฉลองกันต่อ จำนวนวันที่จัดงานขึ้นอยู่กับฐานะของเจ้าภาพ บางครั้งอาจจะกินเวลายาวนานถึง 5 วัน

ภาพงานบวช

ภาพงานแต่ง

ภาพงานศพ

เรื่องราวที่เกี่ยวกับประเพณีงานบวชนี้น่าจะเป็นตัวอย่างหนึ่งของการเล่าเรื่องผ่านภาพถ่าย เมื่อชาวบ้านได้เห็นภาพถ่ายที่เกี่ยวกับประเพณีงานบวชชุดนี้ คุณลุงหลายท่านก็เริ่มมาเล่าเรื่องงานบวชของตัวเอง ซึ่งทำให้นักวิจัยและคนอื่นๆ ที่ร่วมวงได้รับรู้ถึงวิถีปฏิบัติที่นิยมกันในอดีต ได้รู้ถึงความรู้สึกและเจตนาของคนในชุมชน การเข้ามาช่วยงาน และได้รู้ถึงความรู้สึกสนุกสนานของประเพณีในปัจจุบันนี้ไม่ค่อยมีให้เห็น การเรียนรู้เรื่องเล่าจากภาพถ่ายจึงเป็นกิจกรรมอีกประเภทหนึ่งที่สามารถทำต่อเนื่องจากการจัดนิทรรศการภาพถ่ายเก่าได้ เพราะภาพถ่ายไม่ได้เป็นเพียงกระดาษที่ใช้บันทึกภาพอีกต่อไป แต่เป็นกระดาษหน้าแรกของการเล่าเรื่อง ถ้าเรารู้จักเรียนรู้และใช้ให้เป็น

อย่างที่กล่าวไว้ในข้างต้นว่า ภาพถ่ายเก่าเป็นทั้งหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของชุมชน และเป็นทั้งกระดาษเล่าเรื่อง แต่บ่อยครั้งที่หากขาดการตีความสิ่งที่มองเห็น ก็อาจไม่สามารถเชื่อมโยงให้เป็นเรื่องเดียวกันได้

จากตัวอย่างที่นำมาเสนอนั้นจะเห็นได้ว่า ภาพทั้ง 3 ภาพไม่มีส่วนที่เกี่ยวข้องกันโดยตรงเลย ภาพหนึ่งเป็นภาพงานบวช อีกภาพหนึ่งเป็นภาพงานแต่ง และอีกภาพหนึ่งเป็นภาพงานศพ ถ้าเรามองเฉพาะสิ่งที่ตาเห็นก็จะเห็นเป็นภาพทั้ง 3 ภาพเท่านั้น แต่ถ้าเห็นสิ่งที่เชื่อมโยงกัน นั่นก็คือ “เรือ” หมายความว่า การคมนาคมของชาวท่าพูดในอดีตเป็นการคมนาคมทางน้ำเป็นหลัก มีเรือเป็นพาหนะสำคัญประจำบ้านนั่นคือการตีความหมายภาพทั้ง 3 ภาพได้และไม่ได้แยกออกจากกัน ถ้าเห็นภาพเดียว ก็จะตีความประเด็นนี้ไม่ได้ นอกจากนี้ยังสามารถเห็นรูปแบบของเรือที่ชาวท่าพูดใช้งานในอดีตได้อีกด้วย การตีความแบบนี้จะนำไปสู่การเก็บข้อมูลเรื่องการค้ามาคม และเรือที่ชาวบ้านใช้ต่อไป สิ่งเหล่านี้ได้มาจากการดูภาพถ่ายเก่าแล้วตีความ

ดังนั้นภาพถ่ายจึงไม่ใช่เพียงเก็บความรู้สึกของคนที่ถูกถ่ายเท่านั้น ภาพถ่ายยังสามารถเก็บความรู้สึกร่วมของคนที่เกี่ยวข้องกับภาพได้ด้วย ความสุขเล็กๆ ของผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์และทีมงานที่จัดทำนิทรรศการชุดนี้ก็คือ การทำให้ “คนตัวเล็กๆ” ที่อาจจะไม่ค่อยมีบทบาทอะไรในชุมชนกลายเป็น “คนใหญ่ๆ” ในใจของใครหลายๆ คน ในชุมชน การได้เห็นสีหน้าที่สดใส รอยยิ้มที่มีความสุข เสียงหัวเราะของคนที่อยู่ในภาพ และครอบครัวดังตลอดเวลาที่ชมงาน เท่านั้นทำให้ทีมงานผู้จัดมีความสุขมากแล้วและเมื่อมีคนเดินมาหาแล้วถามว่า ภาพนี้ทางพิพิธภัณฑ์จะขายหรือไม่ เขาต้องการจะซื้อเพราะเป็นภาพของพ่อเขาสบายที่เป็นหนุ่มๆ เขาและพี่น้องไม่มีใครเคยเห็นภาพนี้มาก่อน เขากับพี่น้องอยากได้ นี่ก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่แสดงถึงความผูกพันระหว่างคน 2 รุ่นได้เป็นอย่างดี

“เรื่องเล่าจากหนังสือเดินทาง” นิทรรศการของคนไปนอกที่บ้านไหล่หิน

“เรื่องเล่าจากหนังสือเดินทาง” เป็นนิทรรศการที่จัดขึ้นเพื่อบอกเล่าเรื่องราวของคนบ้านไหล่หินในช่วงเวลาหนึ่งของชีวิตได้ไปค้าแรงงานในต่างประเทศ ความคิดในการจัดนิทรรศการชุดนี้เกิดขึ้นจากคุณทรงศักดิ์ แก้วมูล ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์วัดไหล่หินหลวง คุณทรงศักดิ์ต้องการให้มีนิทรรศการสักเรื่องหนึ่งสำหรับให้ชาวบ้านชมในช่วงเทศกาลสงกรานต์ของบ้านไหล่หิน จึงได้ปรึกษากับเจ้าหน้าที่ของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ที่เข้าไปช่วยวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์วัดไหล่หินหลวงว่าควรจะจัดนิทรรศการเรื่องอะไรที่อยู่ในความสนใจของชาวบ้าน

จากการพูดคุยกับชาวบ้าน พบว่าเรื่องที่ชาวบ้านสนใจและสามารถพูดคุยได้อย่างสนุกสนานเรื่องหนึ่งก็คือเรื่องการทำงานต่างประเทศของคนบ้านไหล่หิน หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ไปนอก” เราได้ทราบข้อมูลเบื้องต้นว่าย้อนไปสัก 20 กว่าปีที่แล้วเป็นช่วงเวลาที่คนบ้านไหล่หินนิยมไปค้าแรงงานยังต่างประเทศ เพราะสามารถสร้างรายได้เป็นกอบเป็นกำ และสร้างฐานะให้ดีขึ้นในระยะเวลาไม่กี่ปี ชาวบ้านกล่าวว่าถ้าพูดเรื่องการไปนอกจะคุยได้ไม่เคยเบื่อและวงสนทนาก็จะขยายใหญ่ขึ้นเพราะต่างคนต่างก็เล่าประสบการณ์ของตนให้คนอื่น ๆ ฟัง

ดังนั้นทีมงานจึงเห็นพ้องต้องกันว่าจะจัดนิทรรศการเรื่องการไปทำงานเมืองนอกของคนบ้านไหล่หิน นอกจากนิทรรศการสามารถสร้างความเคลื่อนไหวให้กับพิพิธภัณฑ์ได้แล้ว นิทรรศการยังเป็นส่วนหนึ่งของการเก็บข้อมูลเพื่อบันทึกไว้เป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นช่วงหนึ่งที่สำคัญของบ้านไหล่หินซึ่งเป็นช่วงที่ทำให้สังคมของคนไหล่หินเกิดความเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้ออกเล่าเรื่องราวของตนเองให้คนอื่นได้รับรู้ ไม่เฉพาะการเล่าสู่กันฟังในครอบครัวแต่ยังสื่อสารไปถึงชุมชนและบุคคลภายนอกที่เข้ามาชมนิทรรศการชุดนี้ด้วย

การเก็บข้อมูล : เรื่องราว และวัตถุ

เมื่อคิดเรื่องที่จะจัดนิทรรศการได้แล้วจึงวางแผนการทำงานทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูล วัตถุจัดแสดง และการจัดทำนิทรรศการ งานแรกที่ทีมงานวิจัยและคุณทรงศักดิ์ลงมือทำคือ การหาคนที่เคยไปทำงานเมืองนอกมาบอกเล่าเรื่องราวซึ่งหาได้ไม่ยากเพราะคนที่เคยไปเมืองนอกมีจำนวนมาก ในขณะนั้นทีมงานมีโอกาสดำเนินสัมภาษณ์ชาวบ้านที่เคยไปทำงานเมืองนอกจำนวน 20 คน

ชาวบ้านได้ให้ข้อมูลที่มีเนื้อหาว่าเพราะอะไรจึงไปเมืองนอก ไปอย่างไร ไปที่ไหน เดินทางอย่างไร ไปทำอะไร กินอยู่อย่างไร และได้อะไรจากการไปเมืองนอก นอกจากนี้ได้เล่าถึงหลักการทำงานและการปรับตัวว่าจะต้องขยันทำงาน ต้องอดทนกับสภาพอากาศที่ต่างจากเมืองไทย อดทนต่อนายจ้างที่ไม่เป็นธรรม อดทนต่อความคิดถึงคนทางบ้าน และต้องอดออมเพื่อที่จะเก็บเงินส่งมาให้คนทางบ้านใช้หนี้สินที่กู้เป็นค่าใช้จ่ายในการทำงานเมืองนอก และเก็บไว้สำหรับสร้างบ้านและส่งให้ลูกเรียน จากความมุ่งมั่นนั้นก็ส่งผลให้พวกเขาเหล่านั้นประสบความสำเร็จกลับมา นั่นหมายถึงการปลดปล่อยหนี้สิน การมีเงินเก็บเป็นก้อน การปลูกบ้านแบบสมัยใหม่ การมีรถยนต์ขับ การส่งให้ลูกเรียนในชั้นสูง ๆ ฯลฯ

ธวัชชัย / พ้า / และพี่สาว

ภาพและคำบรรยายด้านหลังภาพ

ฉันชอบดู ทีวี ฟัง

เพลง

วิทยุ และ ดูหนัง

ให้ภาพเล่าเรื่อง

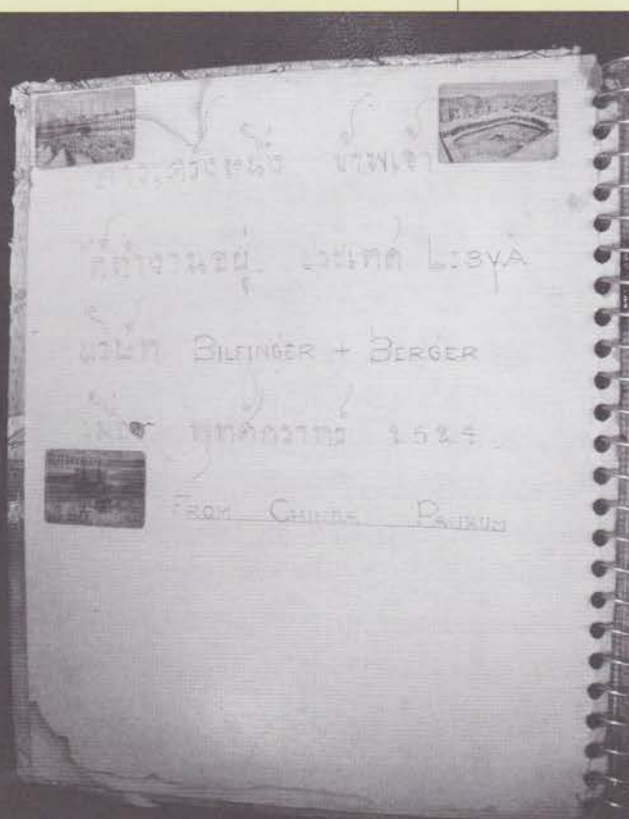
นอกจากสัมภาษณ์ข้อมูล ขณะเดียวกันก็รวบรวมวัตถุที่เกี่ยวข้องกับการไปเมืองนอก เพื่อจะนำมาใช้จัดนิทรรศการ จากคำบอกเล่าของชาวบ้านทำให้นักวิจัยนึกถึงวัตถุหลายประเภทที่จะสามารถนำมาจัดแสดงได้ทั้งวัตถุที่ชาวบ้านนำติดตัวไปจากเมืองไทย เช่น กระเป๋าเดินทาง เครื่องแต่งกาย และสิ่งของที่นำกลับมาจากเมืองนอก เช่น เครื่องครัว ชุดทำงาน เครื่องใช้ไฟฟ้า เครื่องนอน จดหมาย ภาพถ่าย ฯลฯ แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า สิ่งของต่างๆ เหล่านี้ชาวบ้านมักจะทิ้งไปหมดแล้ว เนื่องจากขาดเพราะผ่านการใช้งานมาหลายปี มีน้อยคนที่จะเก็บไว้ อย่างไรก็ตามวัตถุสำคัญที่พบคือภาพถ่ายของชาวบ้าน ขณะที่อยู่เมืองนอก ในระหว่างการสัมภาษณ์ ชาวบ้านมักจะนำภาพถ่ายมาให้ดูแล้วก็เล่าเรื่องราวจากภาพถ่ายให้ฟัง เรื่องบางเรื่องลืมไปแล้วนึกเท่าไรก็ไม่ออก แต่เมื่อเห็นภาพถ่ายความทรงจำก็ค่อยๆ ย้อนกลับมาและเล่าให้ฟังได้อย่างสนุกสนาน ภาพถ่ายเหล่านั้นจึงเป็นวัตถุพยานชิ้นสำคัญที่จะนำมาใช้สื่อเรื่องราวในนิทรรศการ เพราะมีภาพของชาวบ้านที่ถ่ายไว้ในขณะทำกิจกรรมต่างๆ และด้านหลังของรูปบางส่วนหรือแม้แต่ปกอัลบั้มก็มีข้อความเขียนไว้ว่าภาพนี้กำลังทำอะไร อยู่ที่ไหน และเขียนบรรยายความรู้สึกต่างๆ ข้อมูลสำคัญเช่นนี้สามารถสะท้อนวิถีชีวิตและอารมณ์ของผู้เขียนได้เป็นอย่างดี

ข้อความนี้เขียนอยู่บนปกด้านในของอัลบั้ม ซึ่งนอกจากจะแสดงความเป็นเจ้าของอัลบั้มแล้วยังเป็นการเตือนความทรงจำของตนว่าครั้งหนึ่งตนเองได้เคยไปทำงานเมืองนอก ความรู้สึกดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความภาคภูมิใจและความประทับใจของเจ้าของอัลบั้ม

ข้อความจากปกอัลบั้ม

ไปทำงานเมืองนอก (15)

นักวิจัยแบ่งภาพออกเป็นกลุ่ม 3 กลุ่มตามลักษณะเนื้อหาที่ปรากฏในภาพ คือ กลุ่มภาพที่แสดงการทำงานของชาวบ้าน ภาพวิถีชีวิต และภาพเบ็ดเตล็ด

ภาพการทำงาน

เป็นภาพที่แสดงการทำงานของชาวบ้าน เช่น การก่อสร้าง สถานที่ทำงาน "มนต์เมืองเหนือ" นายชัยพรกล่าวว่า "ได้ไปรับจ้างขับรถบรรทุกที่ประเทศซาอุดีอาระเบีย ระยะแรกไม่ชินกับการขับพวงมาลัยด้านซ้าย เวลาขับรถไปส่งของต่างจังหวัดก็มักจะมีปัญหาเพราะอ่านป้ายบอกทางไม่รู้เรื่อง ภาษาอังกฤษก็อ่านไม่ออก ภาษาอารบิกก็ไม่รู้เรื่อง บางทีขับรถหลงทางไปเกือบ 200 กิโลเมตร บางทีก็ต้องพักค้างคืนบนรถ" โปรดสังเกตว่าที่รถมีตัวอักษรภาษาไทยเขียนไว้ว่า "มนต์เมืองเหนือ" นายชัยพรได้ให้คำตอบว่าเพราะคิดถึงบ้าน จึงเขียนข้อความไว้บนรถให้เหมือนกับรถที่เคยขับที่บ้าน

ภาพวิถีชีวิต

แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนงานในด้านต่างๆ อาหารการกิน ที่อยู่อาศัย เครื่องแต่งกาย การพักผ่อน

"อยู่เพื่อเงินตัวเดียว" บ้ายข้อความที่เขียนติดไว้ที่ฝาผนังสะท้อนถึงความรู้สึกของผู้เขียนที่ต้องอดทนทำงานเพื่อให้ได้เงิน

นายครรินทร์เล่าถึงการทำงานที่ได้หวั่น โดยกินอยู่กับนายจ้างมีทั้งที่พักและอาหารให้ แต่อาหารมักเป็นอาหารรสจืด พอถึงวันหยุด (วันอาทิตย์) จึงทำอาหารกินเอง อาหารที่ทำกินบ่อยๆ คือซุบหน่อไม้และส้มตำ บางครั้งก็นึ่งข้าวเหนียวกิน โดยไปซื้อเครื่องปรุงจากร้านของคนจีน เรียกว่า "ร้านเจ๊ก" เวลาตำส้มตำหรือน้ำพริกไม่มีครกก็ต้องใช้กระป๋องแทน บางครั้งถ้ามีเวลาว่างก็ไปเก็บผักกาดที่เขาปลูกไว้ในทุ่งมากิน เจ้าของไม่หวง อนุญาตให้เก็บมากินได้

"น้ำหอมตรานกแก้วผสมเปิบซี่กินแทนเหล้า" นายชัยพรเล่าว่าเวลาว่างโดยเฉพาะเย็นวันพฤหัสบดี จะตั้งวงกินเหล้าเพราะวันศุกร์เป็นวันหยุดไม่ต้องทำงาน ถ้าเหล้าที่เขาต้ม (คนไทยลักลอบต้ม) ไม่พอกิน ก็จะนำน้ำหอมตรานกแก้วที่หาซื้อได้ทั่วไปมาผสมกับเปิบซี่แล้วกินแทนเหล้า รสชาติของเครื่องดื่มนี้ใช้ได้แต่กลิ่นเหม็นมาก เครื่องดื่มชนิดนี้มีข้อดีคือตำรวจไม่จับเพราะไม่ถือว่าเป็นเหล้าตามกฎหมายของประเทศซาอุดีอาระเบีย

ภาพการทำงานในโรงงานผลิตอาหารแช่แข็งที่ประเทศสวีเดน

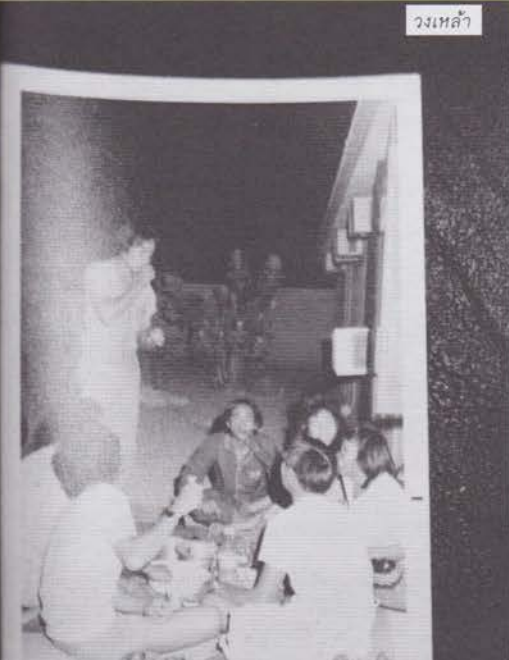

"มนต์เมืองเหนือ"

ป้ายติดผนังแสดงความรู้สึก "อยู่เพื่อเงินตัวเดียว"

วงเหล้า

ร้านขายของชำ แหล่งจับจ่ายของแรงงาน

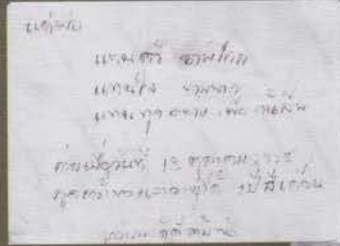
วงกินข้าว

ตำส้มตำที่ได้หวั่น

20/1/19 2 20
15/1/19 15 15

[illegible]

จากบ้านไผ่หิน
สู่เมืองไกล

แผนที่

โรงเรียนบ้านไผ่หิน

38

ภาพเบ็ดเตล็ด

เป็นภาพที่แสดงอิริยาบถต่างๆ ของชาวบ้าน เช่น การพักผ่อน หรือภาพถ่ายกลุ่มบุคคล

ตัวอย่างเช่นภาพของครอบครัวนายภักดี ซึ่งได้ไปทำงานที่ประเทศซาอุดีอาระเบีย ในขณะที่ภรรยากำลังท้อง เมื่อคลอดลูกแล้วภรรยาจึงได้ส่งภาพถ่ายของลูกชายไปให้สามีดูเป็นระยะ ด้านหลังภาพเขียนบรรยายความรักความคิดถึงและอายุของลูกไว้

“ตำนานรักสิงคโปร์” คนโหล่หินเรียกความรักของคนทั้งคู่ว่า “ตำนานรักสิงคโปร์” นายอำนาจ ซึ่งเป็นเจ้าของภาพเล่าให้ฟังว่า “ตอนนั้นไปทำงานเป็นโพรแมนก่อสร้างที่สิงคโปร์ เพราะอยู่บ้านทำอะไรทำมาแล้วไม่พอกิน ไปเจอกับแฟน (คุณรัตนา) ที่วัดไทย คบหากันอยู่ปีกว่าๆ จึงกลับมาแต่งงานที่เมืองไทย” ส่วนคุณรัตนา เล่าให้ฟังว่า “ก่อนไป เป็นหมอลำอยู่บ้านที่จังหวัดอุบลฯ พอดีมีนายหน้ามาหาคนงานไปทำงานที่สิงคโปร์ ตัดสินใจไป เสียค่านายหน้า 7 พันบาท ได้ไปทำงานที่โรงงานทอผ้า ไปเจอกับพี่เขา วันหยุดก็ไปเที่ยวด้วยกัน พอกลับมาแต่งงานที่เมืองไทยแล้วตัวเองกลับไปทำงานอีก แต่แฟนไม่ได้ไปเพราะหมดสัญญาจ้าง กลับไปทำงานได้ไม่กี่วันก็ตัดสินใจกลับบ้านอยู่ไม่ได้เพราะทนคิดถึงเขาไม่ไหว”

จากข้อมูลสู่นิทรรศการ

หลังจากที่ได้เก็บข้อมูลและรวบรวมวัตถุจัดแสดงแล้ว ทีมงานจึงนำข้อมูลที่ได้มาแบ่งเป็นเรื่องย่อยๆ โดยยึดประเด็นหลักว่า เพราะอะไรจึงไปเมืองนอก ไปอย่างไร ไปที่ไหน เดินทางอย่างไร ไปทำอะไร กินอยู่อย่างไร และได้อะไรจากการไปเมืองนอก ประเด็นดังกล่าวกลายเป็นหัวข้อที่บอกเล่าเรื่องราวการไปทำงานเมืองนอกได้ครอบคลุม ประกอบกับแต่ละประเด็นมีภาพที่สามารถสื่อสารเล่าเรื่องราวได้ ดังนั้นทีมงานจึงจัดกลุ่มข้อมูลสรุปประเด็น และคัดเลือกภาพที่จะนำมาแสดงให้สอดคล้องกับเรื่อง แล้วตั้งชื่อเรื่องราวในแต่ละส่วนอย่างง่ายๆ ว่า “ทำไมต้องไปเมืองนอก” “จากโหล่หินสู่แดนไกล” “หนักเอาเบาสู้” “จดหมายถึงบ้าน-จดหมายจากบ้าน” “กินอยู่อย่างไรในเมืองนอก” และ “หยาดเหงื่อแรงงานของคนโหล่หิน” ทีมงานพยายามใช้ตัวหนังสือในการเขียนบรรยายเรื่องราวให้น้อยที่สุดในนิทรรศการชุดนี้ เพราะต้องการให้ภาพเป็นสื่อเล่าเรื่องราว และไม่ต้องการเนื้อหาที่อัดแน่นเกินไปเพราะอาจจะทำให้ผู้ชมไม่สนใจ การเขียนเนื้อหาจึงใช้การอ้างอิงคำพูดของชาวบ้านที่ได้จากการสัมภาษณ์มาเป็นข้อความในการสื่อสาร เพราะนอกจากจะเป็นการแสดงข้อเท็จจริงแล้ว คำสัมภาษณ์ยังแสดงความเป็นกันเองในการสื่อสารและยังสามารถบอกถึงอารมณ์และความรู้สึกของผู้พูดได้อีกด้วย

“ทำไมต้องไปเมืองนอก” แสดงถึงสาเหตุที่ต้องไปทำงานเมืองนอก ซึ่งชาวบ้านได้กล่าวถึงความจำเป็นในการไปเมืองนอกด้วยเหตุผลต่างๆ เช่น ไปเพราะต้องการเงินเก็บเป็นก้อน ไปเพราะต้องการหาเงินมาใช้หนี้ หาประสบการณ์ชีวิต ไปเพราะอยู่บ้านหาเงินได้ไม่พอใช้จ่าย ไปเพราะที่บ้านไม่มีอะไรทำ ไปเพราะอยากได้บ้านอยากได้รถอยากส่งให้ลูกเรียนสูงๆ ฯลฯ

“จากโหล่หินสู่แดนไกล” เป็นการแสดงให้เห็นประเทศต่างๆ ที่ชาวบ้านเดินทางไปทำงาน ได้แก่ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ลิเบีย สิงคโปร์ ไต้หวัน เกาหลีใต้ ญี่ปุ่น คูเวต อิรัก

ก่อสร้าง ทำงาน 8 โมงเช้า เลิกงาน 5 โมงเย็น

ทำความสะอาด ทำงาน 15 วันหยุด 2 วัน

"น้ำหอมตรานกแก้วสมเป็ชี่กินแทนเหล้า
รสชาติใช้ได้แต่กลิ่นไม่ไหว"

สภาพความเป็นอยู่ "นอนใต้รถบรรทุก"

บางส่วนของนิทรรศการ
"จดหมายถึงบ้าน-จดหมายจากทางบ้าน"

"อ้ายบนคาดฟ้าบ้านพัก
สุดท้ายงาน วันหลังจะแต่งชุดแขกมาให้ดู"

ป้ายนิทรรศการ "จากใจพิภพ"

ป้ายนิทรรศการ "หยาดเหงื่อแรงงานของคนไทหิน"

“หนักเอาเบา” เป็นการบอกเล่าว่าคนโหล่หินไปทำงานอะไร โดยเลือกใช้ภาพของชาวบ้านขณะกำลังทำงาน เช่น ภาพการทำงานก่อสร้าง ภาพการขับรถบรรทุก ภาพการทำงานในโรงงาน ฯลฯ เพื่อสื่อให้เห็นความหลากหลายและความยากลำบากของงาน

“อยู่เมืองนอกกินอย่างไรกัน อยู่เมืองนอกอยู่อย่างไรกัน” แสดงภาพความเป็นอยู่ของคนที่ใช้แรงงาน การต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพอากาศ ภาษา อาหาร และวัฒนธรรมที่ต่างกัน นอกจากนี้ยังต้องประหยัดและอดออมเพื่อที่จะเก็บเงินส่งมาให้คนทางบ้าน ภาพที่ใช้สื่อจึงเป็นภาพที่แสดงให้เห็นถึงการกินอยู่ของพวกเขาไม่ว่าจะเป็นภาพร้านค้าที่ไปจับจ่ายซื้อของกินของใช้ การกินอาหาร ที่อยู่อาศัยซึ่งมีทั้งตู้คอนเทนเนอร์ อพาร์ทเมนต์ ห้องเช่า บ้านพักคนงาน หรือแม้แต่หลังรถบรรทุก

“จดหมายถึงบ้าน-จดหมายจากทางบ้าน” เรื่องนี้ต้องการแสดงความรู้สึกคิดถึงและความห่วงใยของคนที่อยู่ห่างไกลจากบ้านกับคนที่ไปทำงานเมืองนอก ทั้งสองฝ่ายสื่อสารกันด้วยจดหมายเพราะการสื่อสารด้วยโทรศัพท์ยังไม่แพร่หลาย ในช่วงที่เก็บข้อมูลไม่พบว่ามีใครเก็บจดหมายไว้ ส่วนใหญ่จะบอกว่าทิ้งไปหมดแล้ว แต่ชาวบ้านยังคงเก็บภาพถ่ายและข้อความสั้นๆ ที่เขียนอยู่ด้านหลังของภาพ

“หยาดเหงื่อแรงงานของคนโหล่หิน” แสดงให้เห็นถึงการอดออมเพื่อที่จะเก็บเงินส่งมาให้คนทางบ้านใช้ปลดเปลื้องหนี้สิน การปลูกบ้านแบบตึก การส่งให้ลูกเรียน การมีเงินเก็บเป็นก้อน การมีรถยนต์ขับ เป็นต้น

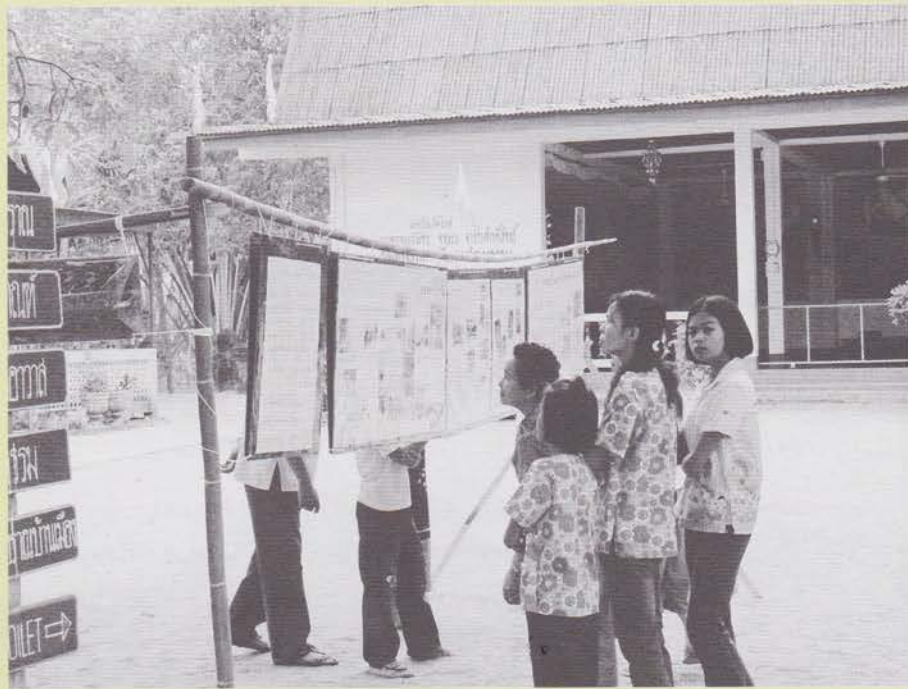
นอกจากนี้นายทรงศักดิ์ซึ่งเป็นคนบ้านโหล่หินได้เขียนป้ายนิทรรศการที่เป็นส่วนนำของนิทรรศการ “จากใจพิพิธภัณฑ” ภาษาที่ใช้เขียนจึงเป็นภาษาที่ชาวบ้านคุ้นเคยและเข้าใจได้ง่าย การเขียนบอกเล่าโดยคนท้องถิ่นนอกจากจะเป็นประโยชน์ในการสื่อสารแล้วยังเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการเขียนบทนิทรรศการด้วย

นิทรรศการ “เรื่องเล่าจากหนังสือเดินทาง” มีชาวบ้านให้ความสนใจและแวะเวียนเข้าชมจำนวนมาก คนที่มีรูปปรากฏในนิทรรศการเมื่อได้เห็นภาพของตนก็ตื่นเต้นแล้วชักชวนให้ลูกหลานญาติพี่น้องของตนมาดูและเล่าเรื่องราวที่อยู่ในภาพให้ฟัง ภาพนี้ถ่ายที่ไหน กำลังทำอะไร บางคนไม่มีรูปของตนอยู่ในภาพแต่มีภาพของคนที่คุณรู้จักก็แสดงความตื่นเต้นด้วยเช่นกัน หลายคนที่เคยไปทำงานเมืองนอกแต่ไม่มีภาพของตนอยู่ในนิทรรศการ ก็อยากเล่าเรื่องราวและประสบการณ์ของตนบ้าง การจัดนิทรรศการในครั้งนี้จึงเป็นการเปิดพื้นที่เพิ่มเติมให้คนมาบอกเล่าเรื่องราวและประวัติศาสตร์ของตนเอง

นอกจากการได้มาบอกเล่าเรื่องราวในอดีต การได้พูดถึงการไปทำงานต่างประเทศทำให้ชาวบ้านนึกย้อนไปถึงเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นในช่วงเวลาหนึ่งของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นช่วงเวลาสำคัญหนึ่งที่ทำให้บ้านใหญ่หินเปลี่ยนแปลงในหลายๆด้าน ดังที่คุณทรงศักดิ์ แก้วมูล ได้กล่าวไว้ใน “จากใจพิพิธภัณฑ” ว่า “การเดินทางไปทำงานเมืองนอกของคนโหล่หินสร้างความเจริญ ความเติบโตใหญ่ในหมู่บ้าน ในวัด ในโรงเรียน เพราะเม็ดเงินที่ส่งมาช่วยกันในรูปแบบผ้าป่า ด้วยแรงกายแรงใจที่มีความสัมพันธ์กับครอบครัว ทำให้มีการส่งเงินมาทำบุญบ้านเกิดเป็นจำนวนมาก “นิทรรศการเรื่องเล่าจากหนังสือเดินทาง” จึงเป็นเรื่องราวของคนโหล่หินที่ใช้ชีวิตในเมืองนอกเพื่อแลกเปลี่ยนระหว่างร่างกายกับเงิน แล้วนำมาซึ่งความเจริญในหมู่บ้าน ครอบครัวและวิถีชีวิตที่ดีขึ้น” เมื่อชาวบ้านได้นึกย้อนถึงเหตุการณ์ในอดีตก็ทำให้เกิดคิดถึงและเข้าใจมูลเหตุในอดีตที่ทำให้เกิดเป็นชุมชนโหล่หินในปัจจุบันได้

ภาพบรรยากาศของนิทรรศการ

กระบวนการจัดนิทรรศการทั้ง 2 ชุดเป็นการสร้างพื้นที่การทำงานร่วมกันระหว่างนักวิจัย ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นและชุมชน ชาวบ้านได้เข้ามามีบทบาทสำคัญทั้งการเป็นเจ้าของข้อมูล ผู้ให้ข้อมูล และเจ้าของวัตถุ รวมถึงการทำอุปกรณ์เพื่อติดตั้งนิทรรศการ นิทรรศการที่จัดขึ้นโดยใช้ภาพถ่ายสื่อสารเรื่องราวช่วยแสดงช่วยให้เห็นข้อมูลพื้นฐานที่ว่า “ใคร ทำอะไร เมื่อไร ที่ไหน อย่างไร” และช่วยดึงความทรงจำของเจ้าของภาพที่เป็นมากกว่าความทรงจำและความภาคภูมิใจส่วนตัว บ่อยครั้งความทรงจำเหล่านั้นเป็นความทรงจำของคนในชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกัน พื้นที่ข้างเคียงหรือคนที่มีประสบการณ์ร่วมกัน นิทรรศการนำไปสู่การบอกเล่าเรื่องราวของตนเองและเรื่องราวของท้องถิ่น รวมถึงการเข้ามาบอกเล่าข้อมูลของวัตถุที่อยู่ในพิพิธภัณฑ์มากขึ้น กิจกรรมดังกล่าวส่งผลต่อการรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้ในการศึกษาและการพัฒนาให้เป็นข้อมูลที่นำมาจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ ดังนั้นการเก็บรักษาภาพถ่ายจึงไม่ใช่การเก็บรักษาเรื่องราวของคนใดคนหนึ่งเท่านั้น แต่ยังเป็นการเก็บรักษาเรื่องราวประวัติศาสตร์ของชุมชนด้วย

เรื่องราวและภาพถ่ายเหล่านี้ยังคงมีอยู่เป็นจำนวนมาก แต่มีคนจำนวนน้อยเท่านั้นที่ให้ความสำคัญกับการสืบค้น เก็บรวบรวมข้อมูล ภาพถ่าย รวมถึงการจัดแสดงนิทรรศการเพื่อเผยแพร่ เรื่องราวที่มีก็จะเป็นเพียงข้อมูลที่มีอยู่ในอากาศ หรือเป็นข้อมูลที่ถูกรักษาไว้กับตัวเอง ดังนั้นเราต้องตระหนักถึงความสำคัญของการเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ เหล่านี้ และนำออกเผยแพร่เพื่อให้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ “จับต้องได้” มากขึ้น อีกทั้งยังช่วยเติมเต็มความสมบูรณ์ของข้อมูลประวัติศาสตร์ในระดับที่ใหญ่ขึ้น

นิทรรศการที่ บอกเล่าด้วยตนเอง

ประวัติศาสตร์
คำบอกเล่า
และพิพิธภัณฑ์

แอนนา กรีน (เขียน)
ชีวลีthy บุญเกียรติ (แปล)

แปลและเรียบเรียงจาก Anna Green, "the Exhibition that Speaks for Itself: Oral History and Museums". Robert Perks and Alistair Thompson (eds.), *The Oral History Reader*, 2nd edition, London; New York: Routledge, 2006, pp.416-424.

Anna Green เป็นหัวหน้าสำนักสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีไอด์แลนด์ ประเทศนิวซีแลนด์ ผู้เขียนเคยเสนอบทความนี้ในงานประชุมสมาคมประวัติศาสตร์คำบอกเล่า สหรัฐอเมริกา เมื่อเดือนตุลาคม 1996 และเคยตีพิมพ์ในวารสาร *Oral History Review*, Winter 1997, vol. 24, no. 2, pp. 53-72.

พิพิธภัณฑ์ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการสะสมและนำเสนอ
คำพยานของบุคคลมา กว่า 20 ปี และพิพิธภัณฑ์บางแห่งได้วางนโยบาย
การจัดเก็บและกลุ่ทุ์นั้รศการแห่งประวัติศาสตร์คำบอกเล่าอย่างจริงจัง
โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อวัตถุจัดแสดงนั้นขาดไปหรือเมื่อต้องการสร้างภาพ
ที่ยุติธรรมในประวัติศาสตร์ของสาธารณชน ที่มักถูกบิดพลิ้วไปด้วยเรื่อง
ของการก่อการร้ายและการกดดันจากรัฐ เรื่องราวในบทความนี้เกี่ยวข้องกับ
กับนิทรรศการที่มาจากการทำงานของชุมชน และจะแสดงให้เห็นอย่าง
กระชับและชัดเจนถึงผลกระทบของประวัติศาสตร์คำบอกเล่า

เป็นไปได้อย่างไร ที่จะสร้างนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์ด้วยเสียงและการ
เล่าเรื่อง? นี่เป็นคำถามที่เราเผชิญในช่วงต้นปี 1995 ภายหลังจากที่โครงการขนาดใหญ่
ว่าด้วยประวัติศาสตร์คำบอกเล่าของชุมชนที่ชุมทางรถไฟแฟรงก์ตัน (Frankton Junction)
ประเทศนิวซีแลนด์ เสร็จสิ้นลง ตลอดเวลากว่าสิบแปดเดือนก่อนหน้านั้น นักศึกษาของ
ผู้เขียนในชั้นเรียนประวัติศาสตร์ระดับบัณฑิตศึกษาได้บันทึกเรื่องราวของชายและหญิง
กว่าสองร้อยชีวิต ผู้เคยอาศัยและทำงานในชุมชนทางรถไฟ ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นชุมชนรถไฟ
ที่ใหญ่ที่สุดในนิวซีแลนด์ นอกเหนือไปจากการสัมภาษณ์ เรายังได้รับอนุญาตให้ยืมและ
สำเนาภาพถ่ายที่แสดงให้เห็นชีวิตประจำวันจากอัลบั้มรูปถ่ายของครอบครัว แม้ว่ากลุ่ม
แรงงานสร้างทางรถไฟจะค่อยๆ แยกย้ายกันไปหลายทศวรรษที่ผ่านมา แต่โครงการ
กลับได้รับการตอบรับอย่างท่วมท้น และเมื่อนำคำพยานกับภาพถ่ายมาเรียงร้อยเข้าด้วยกัน
เรื่องราวชีวิตชนชั้นแรงงานของชุมชนทางรถไฟในช่วงทศวรรษที่ 1920 ถึง 1970 ก็กลับมา
ได้อย่างสมบูรณ์ ทุนจากกองทุนสิ่งแวดล้อมและมรดกของคณะกรรมการสลากกินแบ่ง
รัฐบาลนิวซีแลนด์ ทำให้เรื่องราวของชุมชนกลับมาอีกครั้งในรูปของนิทรรศการ

ตามที่ได้รับมอบหมายให้ดำเนินโครงการนิทรรศการจากประวัติศาสตร์คำ
บอกเล่า แต่ไม่เคยมีประสบการณ์ทำงานในพิพิธภัณฑ์มาก่อน ผู้เขียนเริ่มต้นวิจัยด้วย
กลุ่มทำงานเล็กๆ ที่ประกอบด้วยนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา เราเริ่มต้นด้วยการสำรวจ
วารสารและคู่มือต่างๆ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์สังคมในพิพิธภัณฑ์ มีนิทรรศการสักกั
เล็กน้อยที่ก่อร่างสร้างขึ้นจากคำพยานที่เป็นเสียงโดยตรง ไม่ใช่การถอดความจากเสียง?
แต่เราไม่พบข้อมูลใดเลยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ ความคิดเห็นของ Stuart Davie เมื่อปี
1994 ที่ว่า 'ในพิพิธภัณฑ์ ประวัติศาสตร์คำบอกเล่ามีสถานภาพที่คลุมเครือ อึดอัด
และเปราะบาง' จะเป็นคำกล่าวที่ไม่เกินจริงนัก ตัวอย่างเช่น หนังสือคู่มือสำหรับวิชาชีพ
พิพิธภัณฑ์ที่มีก้งงานเขียนจากอังกฤษและนิวซีแลนด์ ส่วนมากจะมีเนื้อหาเพียงสั้นๆ
ในส่วนที่ว่าด้วยประวัติศาสตร์คำบอกเล่า และสองในสามของเนื้อหาส่วนนี้กลับกล่าวถึง
ธรรมชาติของความทรงจำที่บกพร่องและไม่น่าเชื่อถือ และท้ายที่สุดคู่มือมักสรุปว่า
ประวัติศาสตร์คำบอกเล่ามีคุณค่าที่จำกัด และควรที่จะได้รับการนำเสนอโดยกำหนด
เนื้อหาอย่างเข้มงวดในพื้นที่ "ห้องสมุด" ที่แยกเฉพาะ²

¹ S. Davies, 'Falling on deaf ears? Oral history and strategy in Museums', *Oral History*, Autumn 1994, vol. 22, no. 2, p. 74.

² G. Griffiths, 'Oral History', in D. Fleming, C. Paine and J. Rhodes (eds.), *Social History in Museums: A Hand Book for Professionals*, London: HMSO, 1993, pp. 111-116.

บทความต่างๆ ในวารสารแสดงให้เห็นว่าภัณฑารักษ์ในพิพิธภัณฑ์ที่ทำงานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สังคมใช้ประวัติศาสตร์คำบอกเล่าอย่างมากที่สุดก็เพียงในฐานะที่เป็นข้อมูลเพิ่มเติมให้กับวัตถุพิพิธภัณฑ์ 'สภาพการณ์ของประวัติศาสตร์ที่ปราศจากวัตถุ นั้น อาจเป็นและยังคงเป็นสิ่งอื่น...วัตถุสร้างพิพิธภัณฑ์' ภัณฑารักษ์ของพิพิธภัณฑ์แห่งหนึ่งได้เขียนไว้เช่นนั้นเมื่อปี 1993³ บทบาทของวัตถุในการกระตุ้นความหวนคำนึงของผู้ชมส่วนใหญ่ได้รับความชื่นชม⁴ แต่เมื่อประวัติศาสตร์คำบอกเล่าถูกนำไปใช้ในนิทรรศการ ถ้อยคำที่มาจากคำพูดมักได้รับการถ่ายทอดในรูปของบทเขียนบนผนัง และยังผลให้คำพูดสูญเสียความซับซ้อนในมิติต่างๆ รวมถึงความมีชีวิตชีวาของการบอกเล่า ในอีกหลายวาระมีการใช้ประวัติศาสตร์คำบอกเล่าด้วยเสียงจากการสัมภาษณ์ ในนิทรรศการที่บอกเล่าเรื่องราวชีวิตสังคมและการทำงาน แต่เสียงกลับถูกกดทับด้วยสิ่งจัดแสดงจำนวนมากๆ แล้วกลายเป็นเสียงจ่อแจอยู่เบื้องหลัง สิ่งที่เกิดขึ้นนี้ไม่ได้เสริมสถานภาพของประวัติศาสตร์คำบอกเล่า และไม่ได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของความทรงจำในฐานะตัวเชื่อมอดีตและปัจจุบันอย่างมีชีวิตชีวา ความทรงจำไม่ใช่แค่ติดกันหม้อหรือเศษเสี้ยวของอดีตที่ตายไปนานแล้ว อย่างที่ Michael Frisch ได้แนะนำไว้ว่า เราต้องการ 'ตั้งให้ผู้คนเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบว่าสิ่งใดที่มีความหมายต่อการจดจำ และสิ่งใดที่จะเสริมให้ความทรงจำนั้นมีชีวิตและยังดำรงชีวิตอยู่ ซึ่งเป็นสถานะที่ตรงข้ามกับวัตถุสะสม'⁵

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว ความทรงจำจำเป็นต้องเป็นแก่นแกนของนิทรรศการ ทีมงานนิทรรศการแฟรงก์ตันตัดสินใจใช้คำพยานในฐานะทรัพยากรคำบอกเล่า หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง เสียงและการฟังต้องมียุทธศาสตร์หน้าสายตาและการมอง เราเห็นพ้องต้องกันว่าการจัดแสดงที่ประกอบด้วยรายละเอียดมากมาย จะทำให้ผู้ชมไม่สนใจฟังคำพยาน นอกจากนี้ เราไม่ต้องการให้วัตถุที่ตกทอดหรือภาพถ่าย มากำหนดทิศทางและเนื้อหาของนิทรรศการ คำพยานเน้นถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนทั้งที่บ้านและที่ทำงาน เพื่อวาดให้เห็นประสบการณ์ของผู้คนโดยรวม ในทางตรงข้าม ภาพถ่ายมักบันทึกโอกาสพิเศษหรือความสนุกสนานของครอบครัว การทำงานของเพศชายหรือวัฒนธรรมกีฬา มีภาพเพียงชุดเดียวที่ช่างภาพมืออาชีพถ่ายกรรยาของตนเอง ได้บันทึกประสบการณ์ของผู้หญิงที่แต่งงานแล้ว ซึ่งสัมพันธ์กับงานบ้าน ภาพถ่ายจึงมีลักษณะตรงข้ามกับพลังของความทรงจำจากคำบอกเล่า ในขณะที่มีภาพเด็กๆ กำลังเล่น เรากลับไม่เห็นภาพของการลงโทษ หรือ "การแซว" ระหว่างการเดินทางไปโรงเรียนของกลุ่มนักเรียนที่นับถือคาทอลิกและโปรเตสแตนต์ ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ ประเด็นต่างๆ ในนิทรรศการจึงมาจากคำบอกเล่า และมีคำอธิบายสั้นๆ ในคู่มือนำชมนิทรรศการ ที่ช่วยเชื่อมโยงระหว่างสิ่งที่ได้ยืนกับสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ทางสายตา ในแต่ละส่วนของการจัดแสดง

นิทรรศการประวัติศาสตร์คำบอกเล่า

นิทรรศการเป็นความร่วมมือระหว่างกลุ่มทำงานของพิพิธภัณฑ์ศิลปะและประวัติศาสตร์ ไวกาโต (Waikato Museum of Art and History) การออกแบบภาพถ่าย และเทคนิคต่างๆ ของพวกเขาเป็นสิ่งที่ประเมินค่ามิได้⁶ ผู้เขียนขอขอบคุณนักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษากลุ่มหนึ่งในการจัดทำนิทรรศการร่วมกับผู้เขียน บทบาทของพวกเขาในการทำงานของแต่ละคนและของกลุ่มต่อโครงการนั้นเป็นสิ่งที่มีความยิ่ง⁷

³G. Cavanagh, 'The future of Museum social history collecting', *Social History in Museums*, 1993 vol. 20, p.61.

⁴J. Urry, 'How Societies remember the past', in S. Macdonald and G. Fyfe (eds.), *Theorizing Museums*, Oxford: Blackwell/The Sociological Review, 1996, p. 50.

⁵M. Frisch, *A Shared Authority: Essays on the Craft and Meaning of Oral and Public History*, New York: State University of New York Press, 1990, p. 27.

⁶โดยเฉพาะอย่างยิ่ง Sally Parker (Senior Curator), Michele Orgad (Exhibitions Manager), Max Riksen (Designer), Stephie Leeves (Photographer), Kent Eriksen (Exhibition Preparator).

⁷สมาชิกของกลุ่มนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาที่ร่วมจัดนิทรรศการ ได้แก่ Matt Andrew, Chanel Clarke, Sue Garmonsway และ Jane Moodie.

ผู้ชาย การทำงาน กิจกรรมทางสังคม ชีวิตครอบครัว 	 เรื่องเล่าและตำนาน กาแฟและขนมปัง Sergeant Bonnington พายุทอร์นาโด
สมุดแสดงความคิดเห็น	
ผู้หญิง การแต่งงาน งานบ้าน เด็กๆ	ทางออก
 วัยรุ่น งานแรก บ้านและบ้านพักนักเรียน กิจกรรมยามว่าง	 ที่นั่งรถไฟ ที่มีลำโพงขนาดเล็ก ฝั่งที่พนักงาน ในระดับศีรษะ
ผังนิทรรศการ	 การฉายวิดีโอ " คนงานรถไฟ " ไปยังผนังตรงข้าม
วัยเด็ก บ้าน, งาน และการเล่น	

ทางเข้า

ลิฟท์

ลักษณะของพื้นที่นิทรรศการ และการจัดแบ่งส่วนนิทรรศการต่างๆ ออกเป็น 5 ส่วน
ได้กำหนดแผนการดำเนินงานท้ายสุด ดังแสดงไว้ในแผนภาพ

ปัญหาเชิงเทคนิค

ปัญหาหลักเชิงเทคนิคที่เราต้องเผชิญคือ การทำให้ผู้ชมสามารถเข้าถึงและได้ยินประวัติศาสตร์คำบอกเล่า ในขณะที่เสียงจะต้องไม่เล็ดลอดไปรบกวนบรรยากาศโดยรวมของนิทรรศการ และเราก็ไม่ต้องการให้อุปกรณ์อื่นใด เช่น หูฟัง มาขวางกั้นระหว่างผู้ชมและประวัติศาสตร์คำบอกเล่า ยิ่งกว่านั้น ผู้ชมควรรู้สึกผ่อนคลายในขณะที่ฟัง เงื่อนไขที่กล่าวมานี้กำหนดให้นิทรรศการต้องมีพื้นที่สำหรับนั่ง เราโชคดีที่มีโอกาสยืมที่นั่งในรถไฟเก่าสีแดงจากสมาคมการรถไฟและรถจักรแห่งนิวซีแลนด์ สาขาไวคาโต ซึ่งในขณะนั้น ที่นั่งถูกเคลื่อนย้ายเป็นการชั่วคราวจากตู้รถไฟเพื่อการซ่อมแซม เราได้ติดตั้งเครื่องเล่นซีดีไว้ได้ที่นั่งแต่ละตัว เรื่องราวคำบอกเล่าได้รับการถ่ายทอดผ่านลำโพงที่มีเครื่องขยายเสียงภายใน เสียงจะดังในระดับของหูจากด้านหลังพนักที่นั่ง การวางตำแหน่งของลำโพงไว้ในบริเวณดังกล่าวช่วยลดระดับเสียงให้พอดีกับการฟังอย่างสบายๆ และเสียงจะไม่ไปรบกวนส่วนอื่นของนิทรรศการ เพื่อเน้นเสียงบอกเล่า การจัดแสงจึงอยู่ในระดับจำกัด ผับทาสีเขียวเข้ม และมีเพียงดวงไฟส่องเฉพาะจุดที่นั่งรถไฟและภาพถ่ายที่รายล้อม

เป้าหมายของนิทรรศการ

เราเริ่มจากเป้าหมายสามประการสำหรับการทำนิทรรศการประวัติศาสตร์คำบอกเล่า

- เพื่อนำเสนอคำพยานให้หลากหลายมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้
- เพื่อผลักดันให้ผู้ชมย้อนกลับไประลึกถึงความทรงจำของตนเอง
- เพื่อให้ผู้ชมบอกกล่าวถึงปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นและความทรงจำของตนเอง

แต่การที่จะไปถึงเป้าหมายเหล่านี้ได้ ต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ รวมถึงหลักเกณฑ์ในการคัดเลือก การติดต่อ และการจัดวางลำดับ สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นในระหว่างการทำงานกับคำบอกเล่าที่บันทึกในแถบบันทึกเสียง และจากคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ภัณฑารักษ์ เราได้ตกลงร่วมกันว่านิทรรศการควรใช้เวลาประมาณหนึ่งชั่วโมงในการเยี่ยมชม นิทรรศการแต่ละส่วนจึงควรมีเสียงคำบอกเล่ายาวไม่เกินสิบนาที โดยสรุปแล้ว เราต้องคัดเลือกประวัติศาสตร์คำบอกเล่าให้เหลือเพียงหกสิบนาทีจากปริมาณคำสัมภาษณ์มากกว่าสามร้อยชั่วโมง! สำหรับสี่ส่วนแรกของนิทรรศการที่ว่าด้วยเรื่องเด็กวัยรุ่น ผู้หญิง ผู้ชาย เราตัดสินใจวางกรอบของเนื้อหาให้อยู่ในสามประเด็นกว้างๆ คือ ชีวิตครอบครัว การทำงาน และการพักผ่อน ด้วยเงื่อนไขเวลาเพียงสิบนาทีของเสียงในแต่ละส่วน จึงมีการอ้างอิงคำพูดเพียง 2 – 3 ชุดในแต่ละหัวข้อ ตัวอย่างเช่นในส่วนที่ว่าด้วยเรื่องเด็ก ประกอบด้วยคำพูดจากคำบอกเล่าชุดย่อยยี่สิบชุด นั่นหมายถึงการได้ฟังเพียงครั้งนาทิต่อแต่ละชุด

การคัดเลือก

ความต้องการนำเสนอประสบการณ์จากประวัติศาสตร์คำบอกเล่าที่หลากหลายเป็นข้อปัญหาใหญ่หลวงตั้งแต่เริ่มแรก ในเบื้องต้นเรากำหนดว่าจะรวบรวมประสบการณ์ตรงให้ได้มากที่สุด เงื่อนไขนี้จำกัดวงของข้อมูลให้แคบลงมาที่ประเภทของข้อมูลที่จัดการได้ คุณภาพของเสียงทำให้เราสามารถเลือกใช้เฉพาะแถบบันทึกเสียงบางส่วน และคุณภาพเสียงกลับเล่นบทบาทสำคัญในการคัดเลือกมากกว่าที่เราคาดการณ์ไว้ เรายังพบด้วยว่า

เสียงรบกวนจากภายนอกทำให้เรื่องราวจากการบันทึกบางส่วนไม่สามารถนำมาใช้ได้
ในนิทรรศการ เป็นต้นว่าเสียงหอบของสุนัข เสียงตีบอกเวลาของนาฬิกา และเสียง
แทรกอื่นๆ ของผู้ให้สัมภาษณ์

แต่เรายังมีเรื่องราวอีกจำนวนมากพอที่จะนำมาใช้ในนิทรรศการ เรากำหนด
เกณฑ์การเลือกเรื่องเล่าออกเป็นสองประเภท เกณฑ์แรกคือความสัมพันธ์กับสภาพ
แวดล้อมในการจัดแสดงหรือนิทรรศการ และเป็นเนื้อหาที่ดึงดูดความสนใจของผู้คน
เราพยายามเลือกเนื้อหาที่อยู่ในความสนใจของผู้เข้าเยี่ยมชม ด้วยเหตุนี้ เราจึงลง
ความเห็นร่วมกันในการใช้ประเด็นกว้างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน ชีวิตครอบครัว
และกิจกรรมการละเล่น / ชุมชน เป็นแกนหลักของเนื้อหาในสี่ส่วนแรกของนิทรรศการ
อย่างไรก็ดี เราต้องยอมรับว่ามีแง่มุมอื่นที่แตกต่างจากสิ่งที่เราเลือก การคัดเลือก
เรื่องราวที่น่าเสนอเหล่านี้มุ่งหมายให้เกิดความสัมพันธ์กับกลุ่มผู้เยี่ยมชมในปัจจุบัน
มากที่สุด นั่นคือเรื่องเล่าที่มีชีวิตชีวา ที่แสดงอารมณ์และความรู้สึก

เกณฑ์ที่สองของการเลือกเนื้อหาขึ้นอยู่กับน้ำหนักของหลักฐานเรื่องราวคำ
บอกเล่า เราตัดสินใจที่จะใช้เนื้อหาที่สามารถเป็นตัวแทนโดยรวมได้ เนื้อหาและมุมมอง
จากคำพยานได้รับการคัดเลือก (เชื่อมโยงด้วยการใช้คำบรรยายน้อยที่สุดที่ช่วยให้หัวข้อ
แต่ละประเด็นเกี่ยวเนื่องกันอย่างราบรื่น) แต่การคัดเลือกแบบนี้ก็อาจเป็นที่กังขาได้
ในโลกหลังสมัยใหม่ อย่างไรก็ตาม การทำงานเช่นนี้มีข้อดีอยู่ไม่น้อย ตัวเลือกของ
เรื่องราวที่จะเป็นภาพตัวแทนเสริมแกนหลักของนิทรรศการได้ดีขึ้น ตัวอย่างที่ชัดเจน
ก็คือ ในส่วนนิทรรศการวัยเด็ก การสัมภาษณ์เกือบทุกชุดจะกล่าวถึงการลงโทษทาง
ร่างกายอย่างรุนแรง ไม่ใช่โรงเรียนก็ที่บ้าน เนื้อหาเหล่านี้สะท้อนใจลึกซึ้ง และบ่งชี้
ให้เห็นประสบการณ์ของความรุนแรงทางร่างกายที่เป็นความทุกข์ที่ฝังใจลึกไปชั่วชีวิต

แต่ก่อนผู้คนมักลงโทษทุบตีลูกๆ ของตนเอง ฉันหมายถึง...

พระเจ้าช่วย...แม่ของฉันตีฉันจนได้เลือดและชีวิตของฉัน

เหมือนตกนรกทั้งเป็น ฉันหมายถึงอย่างนั้นจริงๆ...

เพียงเพราะฉันไปเข้าซั้วกวนใจท่าน คุณก็คงรู้ แต่นั่นแหละคือสิ่งที่เกิดขึ้น⁸

ฉันคิดว่าฉันเป็นคนหนึ่งที่ต้องคอยหาที่ซ่อนเพียงเพราะ

ฉันเคยเถียงย้อนเขากลับไป...ฉันจำได้ว่า

ครั้งหนึ่งเมื่อฉันเล่นอยู่บนถนนที่เคยเล่นอยู่เป็นประจำในเลคโรด (Lake Road)

ที่อยู่ไม่ไกลบ้านเท่าไรพอกลับมาบ้าน ตอนนั้นก็มืดแล้วละ

พ่อเอ็ดตะโรฉันใหญ่เลย “เร็วเข้า” ฉันก็ตอบกลับไปว่า “ก็มาแล้วนี่ไง”

เมื่อฉันมาถึงประตูหลังบ้าน เขาก็รออยู่หลังประตู

แล้วก็กระแทกบานประตูใส่ฉัน ฉันเข้าไปหมดทั้งตัวเลย⁹

⁸ Frankton Oral History Project (FOHP)

การสัมภาษณ์ 172, เทป 1, ด้าน บี, 39.4 นาที

⁹ FOHP, การสัมภาษณ์ 157, เทป 1,

ด้าน บี, 18.6 นาที.

ข้อด้อยของการเลือกเรื่องราวที่เป็นภาพตัวแทนอยู่ที่ว่าอาจกลายเป็นการ
สร้างภาพประสบการณ์ที่ตายตัว ประเด็นนี้เป็นข้อถกเถียงอย่างมากในส่วนของตัว
ผู้หญิง ซึ่งเนื้อหาที่พูดถึงงานบ้านและความเป็นแม่กลบประเด็นอื่นๆ ไปหมด Gaby

Porter เตือนเราได้อย่างถูกต้องเกี่ยวกับข้อเสียที่จะนำเสนอภาพแคบๆ ของผู้หญิงเฉพาะในครัวเรือน¹⁰ อันที่จริงนั้น เราไม่ต้องการที่จะย้ำความเชื่อเดิมๆ ที่ว่าสถานที่ของผู้หญิงที่แต่งงานแล้วก็มีเพียงบ้าน แต่เราก็ต้องรักษาความสัตย์ตรงต่อข้อมูลประสบการณ์ที่กล่าวซ้ำแล้วซ้ำเล่าจากคำบอกเล่า ซึ่งพรรณนาถึงงานหนักแรงเกี่ยวกับการดูแลบ้านและครอบครัวที่มีเด็กๆ ห้าถึงหกคน ก่อนที่จะเริ่มการได้ครอบครองตู้เย็นเตาแก๊สหรือเตาไฟฟ้า และเครื่องซักผ้า เรื่องราวเช่นนี้เป็นกิจกรรมเศรษฐกิจของครัวเรือนที่ขาดเสียมิได้ของกลุ่มผู้หญิงชนชั้นแรงงานที่ต้องใช้ภาชนะหุงต้มที่เป็นทองแดงและซักล้างทุกอย่างด้วยมือ รวมทั้งงานขัดถูพื้นและทำอาหารด้วยเตาฟืนหรือเตาถ่านในยามวิกาลสำหรับสมาชิกในครัวเรือน ล้วนเป็นงานบ้านที่ต้องใช้ทั้งเวลาและแรงกาย นี่คือสภาพที่เกิดขึ้นในช่วงกลางศตวรรษที่ผ่านมา¹¹ และเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับงานบ้านในสังคมร่วมสมัย คำบอกเล่าเช่นนี้ท้าทายให้เกิดการเปรียบเทียบกับสถานการณ์ปัจจุบัน

¹⁰ G. Porter, 'Putting your house in order: representations of women and domestic life', in R. Lumley (ed.), *The Museum Time Machine*, London: Routledge, 1988, pp. 102-127.

¹¹ See S. Garmonsway, 'Just a wife and mother: the experiences of Frankton women, 1940-1960', unpublished MA thesis, University of Waikato, 1996.

การตัดต่อ

การตัดต่อคำพยานต่างๆ จากแถบบันทึกเสียงเพื่อนำไปใช้ในนิทรรศการเข้าไปสัมพันธ์กับเรื่องที่ต้องพิจารณาทั้งเชิงเทคนิคและเชิงจริยธรรม เราโชคดีที่ได้ใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ Pro-Tools ในการตัดต่อบันทึกคำสัมภาษณ์ แต่กระบวนการนี้ใช้เวลามากและค่าใช้จ่ายสูงมากกว่าที่เราคาดการณ์ไว้ เราใช้เวลาประมาณ 5 วันในการแปลงสัญญาณจากระบบอนาล็อกไปเป็นดิจิทัล และจะต้องตัดต่อคำสัมภาษณ์ทุกชุด ทั้งๆ ที่งบประมาณมีให้เพียง 5 ชั่วโมง การสัมภาษณ์ดำเนินไปภายในบ้านของผู้ให้สัมภาษณ์ โดยทั่วไปแล้วคุณภาพของเสียงใช้ได้ทีเดียว แต่ระดับเสียงของผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละคนแตกต่างกันมาก เราจึงพยายามทำให้เสียงมีระดับใกล้เคียงกันเพื่อให้ผู้ฟังนิทรรศการไม่ลำบากมากนักในการฟังเสียงดังและค่อย แต่ทำได้ในระดับที่จำกัดเท่านั้น อย่างไรก็ตาม เราจำเป็นต้องตัดเสียงแทรกบางอย่างออกไป เสียงหัวเราะที่ดังหนวกหูและเสียงรบกวนอื่นๆ โดยระวังไม่ไปก้ำก๋ายกับเสียงของผู้ให้สัมภาษณ์ ขณะเดียวกันเราได้ขอให้นักศึกษาจำกัดการแสดงออกในการโต้ตอบกับผู้ให้สัมภาษณ์ (หัวเราะ ผงกศีรษะ) แต่บางคนไม่ได้ระวังในเรื่องนี้ นอกจากนี้ มีนักศึกษาบางคนร่วมสนทนอย่างถึงอกถึงใจ ทั้งการแสดงอารมณ์และความสนใจร่วม ซึ่งเป็นการสร้างบรรยากาศการบอกเล่าเรื่องราวที่มีชีวิตชีวามากขึ้น ดังนั้น แม้เรื่องเล่าจะผ่านการตัดต่อมากมาย แต่ก็กลายเป็นแก่นแกนหลักของนิทรรศการได้ในที่สุด

ขณะที่เราต้องใช้เสียงบันทึกในการจัดแสดง เราก็จำเป็นต้องคำนึงถึงการปกป้องความเป็นจริงส่วนบุคคลของความทรงจำของผู้คน สิ่งสำคัญคือการไม่บิดเบือนความตั้งใจต่างๆ ของผู้ให้สัมภาษณ์และไม่ทำให้คำพยานผิดเพี้ยนไป การตัดต่อคำสัมภาษณ์เพื่อนำมาจัดแสดงกลายเป็นเรื่องของการสร้างความสมดุลระหว่างคำสัมภาษณ์ที่สั้น แต่สร้างความรู้สึกรสหรือส่งผลกระทบทางอารมณ์บางอย่าง กับความตั้งใจของผู้เล่าที่ต้องการอธิบายหรือสร้างข้อสรุปที่คลุมเครือของเรื่องราวเหล่านั้น ตัวอย่างที่จะแสดงต่อไปนี้สะท้อนความคลุมเครือดังกล่าว คำพยานนี้เป็นส่วนหนึ่งของส่วนจัดแสดงเรื่องของผู้ชาย Matt Andrew แสดงให้เห็นว่าแม้ผู้คนจำนวนหนึ่งจะยกย่องสรรเสริญวัฒนธรรมการทำงานของเพศชาย ขณะเดียวกันก็มีคนไม่ได้เห็นเป็นเช่นนั้นเสียทีเดียว

แต่ อีกนั้นแหละ มันถูกรวมเข้าไปในงานที่คุณทำอยู่
และขณะเดียวกัน ก็บอกถึงความโดดเด่นของคุณในครอบครัว
ในคืนหนึ่ง ผมนั่งทำเอกสารบางอย่างในห้องนั่งเล่น
และได้ยินเสียงคุยตังมาจากห้องครัว ทั้งลูกชายลูกสาวและภรรยาของผม
และผมได้ยินเรื่องราวอย่างชัดเจน
ผมคิดว่าในขณะนั้นสิ่งที่จะเกิดขึ้นต่อมาน่าจะเป็นว่า เดี่ยวต้องคุยกับพ่อด้วย
แต่แล้วการพูดคุยถกเถียงก็ยังคงดำเนินต่อไปและลงเอยไปในที่สุด
ทั้งๆ ที่ผมเองยังคงนั่งอยู่ตรงนั้น ผมตระหนักขึ้นมาทันทีว่า
ผมได้กลายเป็นส่วนเกินของครอบครัวไปแล้ว
ผมไม่มีโอกาสเข้าร่วมตัดสินใจใดๆ อีกต่อไป
ผมจะไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับโอกาสเช่นนั้นอีกต่อไป

การตัดต่อคำสัมภาษณ์ในครั้งแรกจบลงตรงนี้ และเนื้อความของเรื่องราวก็
ชัดเจน อย่างไรก็ตามผู้ให้สัมภาษณ์ได้กล่าวต่อว่า

บางคนอาจไม่คิดอะไรกับเรื่องที่เกิดขึ้น
แต่สิ่งนั้นกลับทวนใจผมจนกระทั่งผมตัดสินใจที่จะลาออก
ผมจะไม่รอจนกระทั่งถึงการเลือกตั้งที่ปรึกษาระดับประเทศครั้งต่อไป¹²

¹² FOHP, การสัมภาษณ์ 022, เทป 1, หน้า บี, 7.1 นาที.

ส่วนท้ายของคำพยานอาจทำให้ไขว่ไขวไปจากผลกระทบของเรื่อง แต่ก็ทำให้
เข้าใจได้ว่าเหตุใดผู้เล่าจึงเลือกกล่าวถึงประสบการณ์นี้โดยเฉพาะเจาะจง เขาตัดสินใจ
ลาออกจากตำแหน่งในสหพันธ์การรถไฟ เนื้อหาที่เพิ่มเข้าไปตรงนี้ส่งผลให้ผู้ฟังเข้าใจ
จุดประสงค์ของการบอกเล่า ซึ่งบ่อยครั้งเป็นการย้ำทวนเรื่องราวในอดีต

การจัดลำดับ

การจัดลำดับบันทึกคำสัมภาษณ์แสดงถึงอิทธิพลการทำงานของภัณฑารักษ์
ต่อการใช้ประวัติศาสตร์คำบอกเล่าในอีกแง่มุมหนึ่ง การจัดลำดับนี้มีความสำคัญ
อย่างยิ่งโดยเฉพาะในส่วนสุดท้ายของนิทรรศการ - เรื่องเล่าและตำนาน - ซึ่งเป็นส่วน
สำคัญที่จะสร้างมิติเชิงจินตนาการและอารมณ์ร่วมให้กับความทรงจำ หนึ่งในตำนาน
เกี่ยวข้องกับพายุทอร์นาโดในปี 1948 พายุครั้งนั้นก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรง
รวมถึงคนตายจำนวนสามคน เหตุการณ์ดังกล่าวยังคงอยู่ในความทรงจำของผู้คน
เรื่องราวเหล่านั้นผสมปนเประหว่างประสบการณ์ตรง สิ่งที่ได้ยินมา และจินตนาการ
Jane Moodie บรรณานจะแสดงให้เห็นตำนานของชุมชนที่วิวัฒนาการไปตามช่วงเวลา
ผ่านรายละเอียดเกี่ยวกับทอร์นาโดที่มีทั้งการเล่าซ้ำย้ำทวน ประกอบด้วยอารมณ์ขัน
และเนื้อหาที่ขยายเกินจริง จากเรื่องราวที่มีอยู่มากมาย เธอเลือกตัวอย่างที่แสดงให้เห็น
ถึงพัฒนาการจากเรื่องเล่าธรรมดาไปสู่เรื่องราวที่ผสมจินตนาการ

เมื่อทอร์นาโดถล่ม เราดกอยู่ท่ามกลางพายุ หลังคาบ้านทั้งหลัง
แม้แต่เพดานก็หลุดล่อนไปด้วย บ้านกลับปกคลุมไปด้วยเถาเถาหนไฟ
หนาสี่ถึงห้านิ้ว แล้วฝนตกอย่างหนักตามมาเมื่อทอร์นาโดผ่านไป
ฝนได้ชะล้างเถาเถาที่หนาและสกปรกลงมาที่ผนังและเประะไปทั่วบ้าน
ช่างไม่น่าเชื่อเลยจริงๆ¹³

¹³FOHP, การสัมภาษณ์ 014, เทป 1, หน้า บี, 17.6 นาที.

แต่คุณนายฮิลลงไปที่ถนน พวกเขามีราวเสื้อผ้าที่ม้วนได้
และสามีของเธอเป็นพนักงานรักษาความปลอดภัยทางรถไฟในขณะนั้น
เธอได้ยินเสียงที่น่าสะพรึงกลัว เธอวิ่งออกไปข้างนอก และเห็นราวเสื้อ
ยาวกว่า 50 ฟุตลอยไปในอากาศ แล้วก็หมุนคว้างกลางอากาศ
หมุนแล้วหมุนอีก เธอมีชุดฟอร์มการรถไฟติดไปกับราวตากเสื้อนั้น
มันหมุนแล้วหมุนเล่า ชุดเหล่านั้นยึดตรงแนวเลย¹⁴

¹⁴FOHP, การสัมภาษณ์ 172, เทป 1, หน้า บี, 28.2 นาที.

ใช่แล้ว ฉันอยู่ที่นั่น ตรงนั้น
เรากำลังเล่นอยู่ที่สวนเซดดอน และเราลงไปแฟรงก์ตัน
และมองดูบ้านที่ตั้งอยู่ใกล้ทางรถไฟตรงที่ติดกับถนนเลค
ทั้งน้องสาวและฉัน เราเห็นบ้านที่ถูกยกขึ้นมาลอยข้ามทางรถไฟ
ทั้งๆ ที่คนยังนั่งดื่มชาอยู่ที่โต๊ะ¹⁵

¹⁵FOHP, การสัมภาษณ์ 187, เทป 1, หน้า บี, 6.0 นาที.

ปฏิกิริยา

ในท้ายที่สุด เราหวังว่านิทรรศการทั้งหมดจะผลักดันให้ผู้ชมสะท้อนชีวิตและ
ความทรงจำของตนเอง และเปรียบเทียบกับประสบการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เรายัง
สงสัยอยู่เสมอว่าคนรุ่นใหม่จะเปรียบเทียบประสบการณ์ของพวกเขากับความทรงจำ
ของคนรุ่นก่อนๆ หรือไม่ รวมทั้งบัญญัติทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวและชีวิต
การทำงาน การเก็บข้อมูลเกี่ยวกับงานที่ต้องโยกย้ายเปลี่ยนที่ในยุคนี้มีส่วนที่
คล้ายคลึงกับสถานการณ์ในอดีต นั่นคือ เพศชายมีบทบาทสำคัญในชีวิตครอบครัว
คำถามทำนองนี้จะปรากฏอยู่ในคู่มือนำเสนอ นิทรรศการ ซึ่งประกอบด้วยบทสรุปย่อ
ของการจัดแสดงแต่ละส่วน พร้อมด้วยคำถามที่มุ่งหมายให้ผู้ชมได้คิดเปรียบเทียบกับ
ประสบการณ์ของตนเอง ตัวอย่างเช่นในส่วนจัดแสดงเรื่องของผู้ชาย

งานที่ต้อง “เข้ากะ” ส่งอิทธิพลต่อประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน
ของผู้ชายที่เคยทำงานกับการรถไฟนิวซีแลนด์ ชั่วโมงการทำงานที่ยาวนาน
และไม่สม่ำเสมอส่งผลต่อชีวิตครอบครัวของพวกเขา อย่างไรก็ตาม
การทำงานกับการรถไฟยังคงเป็นสิ่งพึงปรารถนา
เพราะความมั่นคงในการจ้างงานและโอกาสความก้าวหน้าในการทำงาน
ระดับชั้นงานที่จัดตามทักษะความสามารถทำให้เกิดการแบ่งกลุ่มคนทำงาน
ขณะเดียวกันความเป็นสหายนิยมมิตรรัก
ระหว่างเพื่อนร่วมงานยังดำรงอยู่เหนียวแน่น

- คุณจะให้นิยามบทบาทของสามีและพ่ออย่างไรในทุกวันนี้?
บทบาทเหล่านั้นแตกต่างไปจากความทรงจำที่ปรากฏ
ณ ที่นี้หรือไม่
- ชั่วโมงการทำงานที่ไม่สม่ำเสมอส่งผลต่อครอบครัวอย่างไร?

เราคิดถึงคำถามที่จะกระตุ้นให้คนแสดงความคิดเห็นต่อนิทรศการ แต่ด้วย
ข้อจำกัดต่างๆ เราจึงไม่สามารถบันทึกเรื่องราวคำบอกเล่าในพิพิธภัณฑ์ ดังนั้นเราจึง
เลือกใช้สมุดสำหรับแสดงความคิดเห็นวางไว้ที่ส่วนสุดท้ายของนิทรศการ

สมุดได้บันทึกทั้งความคิดเห็นและความทรงจำจากหน้าต่อหน้า จากผู้ชมรุ่นใหญ่
สู่ผู้ชมวัยเยาว์ ความเห็นที่ปรากฏในสมุดไม่ได้ตอบคำถามที่เกริ่นไว้ในแต่ละช่วง
นิทรศการ ตรงนี้อาจจะเป็นบทเรียนให้กับภัณฑารักษ์ที่มองทุกอย่างเป็นการถาม-ตอบ
ข้อความในสมุดมักเริ่มต้นด้วย “ฉันจำได้ว่า” ซึ่งบอกเป็นนัยว่านิทรศการได้กระตุ้น
ให้ผู้ชมสะท้อนความทรงจำของตนเองหรือความทรงจำของพ่อแม่หรือปู่ย่าตายาย
ผู้ชมบางคนอธิบายถึงเนื้อหาที่สังเกตได้มาจากพื้นที่นิทรศการ ความทรงจำร่วมกัน
ระหว่างชายและหญิง หรือการนั่งฟังคำบอกเล่าบนที่นั่งรถไฟและได้ฟังคำบอกเล่าจาก
ด้านเดียว บางคนเห็นว่านิทรศการกระทบอารมณ์ได้อย่างลึกซึ้ง อย่างที่ผู้ชมคนหนึ่ง
ได้เขียนประโยคง่ายๆ “ฉันร้องไห้ ความทรงจำของความรู้สึก” ในหน้าสมุดบันทึก
มีความเห็นเพียงน้อยนิดเท่านั้นที่กล่าวถึงความรู้สึกอัดอัดของการไม่มีวัตถุจัดแสดง
ในขณะที่มีความเห็นอีกมากมายที่ยินดีต่อการจัดนิทรศการด้วยวิธีการดังกล่าว
“เรื่องราวจริงๆ ดีใจที่ได้ฟังผู้คนบอกเล่าสิ่งที่เกิดขึ้นกับพวกเขาด้วยตัวของเขาเอง”
และ “นิทรศการนำเสนออย่างมหัศจรรย์ ควรจะทำเรื่องราวประวัติศาสตร์คำบอกเล่า
อย่างนี้ ให้มากขึ้นอีก”

บทสรุป

เป็นไปได้หรือไม่ ที่จะสร้างนิทรรศการจากประวัติศาสตร์คำบอกเล่าในลักษณะของเสียง? นิทรรศการชุมทางรถไฟแพร่ภักดิ์ได้ให้คำตอบในทิศทางที่เห็นพ้องด้วย คำพยานได้สื่อสารกับผู้เข้าชมแต่ละคนโดยตรง และน้อมนำประสบการณ์อันมั่งคั่งและจินตนาการที่เพียบพร้อมมาตริงความสนใจของผู้คน ประเด็นในนิทรรศการอันได้แก่ชีวิตครอบครัว วัยเด็กและการทำงาน สะท้อนมาถึงพวกเราทั้งมวล ผู้คนจะนั่งและฟัง หากเรื่องราวเหล่านั้นน่าสนใจ และบรรยากาศโดยรอบสร้างความรู้สึกลึกลับและเชื่อเชื่อง ไม่มีความจำเป็นใดๆ ที่จะกีดกันให้ประวัติศาสตร์คำบอกเล่าต้องไปประทับอยู่ที่ผนังหรือจุดฟังเสียง แฉงจัดแสดง หูฟัง หรือร้ายกว่านั้น คือ ในห้องสมุด!

สำหรับพิพิธภัณฑ์เองนั้น นิทรรศการดึงดูดความสนใจมากขึ้นเรื่อยๆ และชักจูงใจผู้ชมที่ไม่เคยเข้ามาชมพิพิธภัณฑ์ อย่างไรก็ตาม บุคลากรที่จะพัฒนานิทรรศการที่จะต้องใช้เวลาในการทำงานมากเช่นนี้เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยากสำหรับพิพิธภัณฑ์ การประสานโครงการดังกล่าวเข้ากับหลักสูตรการเรียนการสอนระดับบัณฑิตศึกษา และการหาทุนภายนอกมาสนับสนุน ได้ทำให้โครงการที่ต้องใช้ทั้งคน การลงแรง สัมภาษณ์และบันทึกคำบอกเล่า และสร้างนิทรรศการ ที่ใช้เวลาเปิดเสร็จถึงสองปีครึ่งนั้น เป็นไปได้ การนำเอาเรื่องราวประวัติศาสตร์ย้อนกลับไปสู่ชุมชน จำเป็นต้องดำเนินการอย่างรวดเร็ว ในขณะที่ผู้ให้สัมภาษณ์ยังคงมีชีวิตอยู่ที่จะฟังเรื่องเหล่านั้น ความรัก แรงงาน และตำนาน (Love, Labour and Legend) เป็นรางวัลจากความร่วมมือระหว่างนักวิชาการประวัติศาสตร์และเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์ ในปริมนทลแห่งประวัติศาสตร์ของสาธารณชน ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่า จะมีนิทรรศการที่บอกเล่าด้วยตัวเองมากยิ่งขึ้นในอนาคต

“หนึ่งบ้าน

ศิลปกรรมแห่งการบันทึกท้องถิ่น

หนึ่งบ้าน บันทึก ความรัก

หนึ่งบ้าน บันทึก ความทุกข์

หนึ่งบ้าน บันทึก ความสุข

หนึ่งบ้าน บันทึก ประวัติศาสตร์

หนึ่งบ้าน บันทึก...โลก”

“หนึ่งบ้าน” ศิลปกรรมแห่งการบันทึกท้องถิ่น

จากแผ่นพับของหอภาพยนตร์แห่งชาติ.

รู้จัก

“หนังสือบ้าน”

ชีวลิตี บุญเกียรติ

Home Movies: หนึ่งบ้านใคร?

"เจ้าสาวกับเจ้าบ่าวเดินเข้ามาในงาน จากทางเข้าของห้องโถงที่ต้อนรับแขก ไฟสปอร์ตไลท์ส่องไปยังคู่อีกของงาน แต่...ทำไมผมมองไม่เห็นเขาทั้งสอง ใครบางคนถือกล้องดิจิทัลบันทึกภาพอยู่ตลอดเวลา ตั้งแต่ผมเข้ามาในงาน"

"ผมถามตัวเองว่าทำไมไปงานแต่งงานที่ไหน ที่ไร ก็พบแต่รูปแบบการจัดงานแต่งงานนี้ ทำไมคนเราต้องทำตัวเองให้เป็น ดารา ลักซ์ยามหนึ่ง เพื่อเป็นความทรงจำวาระสำคัญในชีวิต? หรือเพื่อแสดงสถานภาพบางอย่าง... ผมไม่มีคำตอบ"

ผมลองทบทวนประสบการณ์ที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับ "หนึ่งบ้าน" งานแต่งงาน จะเป็นเหตุการณ์ที่เผลอตลกที่สุด ที่เราจะมีโอกาสพบการบันทึกภาพของงาน ไม่ว่าจะเป็นการบันทึกภาพถ่ายจากกล้องถ่ายรูป ภาพเคลื่อนไหวจากกล้องดิจิทัล (camcorder) จนไปถึงการบันทึกภาพโดยช่างภาพมืออาชีพที่ได้รับการว่าจ้าง การถ่ายภาพโดยช่างภาพมืออาชีพนี่เองที่เป็นปัญหาให้ผมต้องกลับไปทบทวนดูว่า "หนึ่งบ้าน" หมายถึงสิ่งใดกันแน่ และการบันทึกงานสำคัญในครอบครัวยังสามารถเรียกหนึ่งบ้านได้หรือไม่

หนึ่งบ้านเป็นภาพยนตร์ที่ถ่ายทำโดยมือสมัครเล่น และบ่อยครั้งจะทำดูกันภายในครอบครัวและผองเพื่อน ในยุคเริ่มแรกของงานอดิเรกประเภทดังกล่าว หนึ่งบ้านอยู่ในรูปของฟิล์มภาพยนตร์ แต่เมื่อมีกล้องวิดีโอ กล้องถ่ายภาพขนาดเล็ก และเครื่องมือที่จัดเก็บข้อมูลดิจิทัลอื่นๆ การทำหนึ่งบ้านมีความสะดวกมากขึ้นและคนชนชั้นกลางสามารถซื้อหาเป็นเจ้าของอุปกรณ์ได้ ด้วยเหตุนี้ เส้นแบ่งระหว่างการทำภาพยนตร์โดยผู้บริโภคทั่วไปกับการทำภาพยนตร์ของนักถ่ายทำมืออาชีพจึงมีความคลุมเครือมากขึ้น ทั้งที่แต่ก่อนนั้นอุปกรณ์เหล่านี้เคยได้รับการพิจารณาว่าเป็นของคนในวิชาชีพเท่านั้น

กิจกรรมการสร้างภาพยนตร์โดยผู้ใช้ในครัวเรือนเริ่มขึ้นในช่วงทศวรรษที่ 1920 แต่ในช่วงของการเริ่มต้นนั้น "ฟิล์มไนเตรด" ได้รับการสร้างและพัฒนาขึ้นเป็นระยะ แม้จะเป็นทราบกันดีว่าวัสดุดังกล่าวติดไฟได้ง่ายเมื่ออายุมากขึ้น ในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น เมื่อค.ศ. 1923 อีสท์แมน โคดักได้แนะนำฟิล์มที่มีความปลอดภัย ขนาด 16 เข้าสู่ตลาดผู้ผลิตภาพยนตร์มือสมัครเล่น ฟิล์มขนาด 16 มม. ช่วยให้ผู้ใช้ไม่ต้องผูกติดกับผู้ผลิตเพียงรายเดียว และที่สำคัญคือ ราคาของฟิล์มถูกมากกว่าฟิล์มขนาดมาตรฐาน 35 มม

ปี 1932 บริษัทโคดักแนะนำฟิล์มขนาด 8 มม. (หรือที่รู้จักกันในนาม "Regular 8") ซึ่งถือได้ว่าการจัดเก็บภาพต่อเฟรมมีขนาดเป็นครั้งแรกหนึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับฟิล์มขนาด 16 มม. จุดนี้เองที่ทำให้หนึ่งบ้านสามารถเข้าไปถึงครอบครัวชนชั้นกลาง ด้วยขนาดที่เล็กกว่าจึงทำให้เครื่องมือในการบันทึกและการฉายสามารถพกพาไปที่ต่างๆ ได้สะดวกมากยิ่งขึ้น ต่อมา เมื่อปี 1965 โคดักได้แนะนำ "Super 8" คุณสมบัติของฟิล์มประเภทนี้คือ หนามเตยที่มีขนาดเล็กลง และทำให้เฟรมของภาพมีขนาดใหญ่มากขึ้น และยังสะดวกในการโหลดฟิล์มจากตลับฟิล์มเข้าไปในตัวกล้องถ่ายภาพยนตร์ ในระยะนั้น ฟูจิฟิล์มได้นำ "Single-8" เข้าสู่ตลาดในการแข่งขันด้วยเช่นกัน

ยุคของโฮมวิดีโอเริ่มขึ้นเมื่อมีการใช้ Beta VCR เมื่อ 1975 และ VHS ค.ศ.1976 เรียกได้ว่าเป็นการปฏิวัติการทำหนึ่งบ้านได้ทีเดียว เทปวิดีโอมีราคาไม่แพงเมื่อเทียบกับฟิล์มภาพยนตร์ และเรายังสามารถลบข้อมูลที่บันทึกไว้ได้อีกด้วย และหลังจากนั้นเพียงไม่นานกล้องวิดีโอบ้านและ VCRs (video recorder) ขนาดพกพาได้เข้าสู่ตลาด จนพัฒนาเป็นกล้องบันทึกภาพและเสียงดิจิทัลหรือ camcorder¹

¹ Wikipedia, Home Movies, available from: http://en.wikipedia.org/wiki/Home_movies (accessed on 27 September 2007).

เราคงเห็นได้อย่างชัดเจนว่าหนึ่งบ้านพัฒนาไปพร้อมกับวิวัฒนาการของเทคโนโลยีภาพและเสียง จากฟิล์มภาพยนตร์ขนาดมาตรฐานสู่ฟิล์มที่มีขนาดเล็กลง จนถึงวิดีโอและดิจิตอลในปัจจุบัน ทุกวันนี้ ผู้คนสามารถซื้อและใช้กล้องบันทึกภาพและเสียงดิจิตอลกันอย่างกว้างขวาง ด้วยความสะดวกในการพกพาอุปกรณ์ ผู้คนจึงบันทึกเรื่องราวต่างๆ ที่มากไปกว่าภาพในครอบครัวเรือน ครอบครัว และเพื่อนฝูง แล้วภาพที่ผู้คนต่างบันทึกไว้มากมายเช่นนี้จะประโยชน์อย่างไรหรือไม่ กับการศึกษาภาพของสังคมที่กว้างมากไปกว่าเรื่องราวส่วนตัวหรือสมาชิกในครอบครัว

ผมค้นหาข้อมูลออนไลน์เพิ่มเติมและพบกับคำอ้างอิงที่แสดงให้เห็นถึงบทบาทของหนึ่งบ้านในการบันทึกประวัติศาสตร์สังคม เช่น Martin Scorsese ผู้กำกับภาพยนตร์ชื่อดังของสหรัฐอเมริกา ได้เขียนไว้ว่า "หนึ่งบ้านไม่เพียงแต่ทำหน้าที่ "จับ" เหตุการณ์สำคัญต่างๆ ภายในชีวิตของครอบครัวของเรา แต่หนึ่งยังเป็นบันทึกประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ลองพิจารณาภาพยนตร์ 8 มม. ของ Abraham Zapruder ที่บันทึกเหตุการณ์การลอบสังหารประธานาธิบดีเคนเนดี... แล้วลองจินตนาการดูซิว่ามุมมองของเราที่มีต่อประวัติศาสตร์จะแตกต่างไปอย่างไรหากปราศจากภาพยนตร์ที่มีค่าเหล่านี้"² หรือการนำหนึ่งบ้านมาเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างสรรค์งานศิลปะ ดังที่ Kathy Dubbing นักทำภาพยนตร์และนักเขียนจากเวลลิงตัน ได้กล่าวว่า "...ฉันไม่รู้เลยว่าอะไรจะเกิดขึ้นต่อไป และความตื่นเต้นในการค้นหาสมบัตินี้ไม่เคยลดลง" เธอใช้เวลากว่า 7 เดือนในการดูหนึ่งบ้านที่หอภาพยนตร์ในเวลลิงตัน ภาพยนตร์หลายร้อยชั่วโมงของชาวนิวซีแลนด์ในโมงยาม ณ ที่เล่น ที่ทำงาน และสำคัญที่สุด ที่บ้าน จนในที่สุดเธอได้ผลิตผลงานศิลปะในนามว่า *นี่ไม่ใช่อัลบั้มครอบครัว* (This is not a family album) ซึ่งเป็นผลงานศิลปะติดตั้งประกอบวิดีโอศิลปะ (video art installation)³

เราคงกล่าวได้ว่าหนึ่งบ้านถือเป็นเอกสารจดหมายเหตุที่ช่วยเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม เพราะแม้หนึ่งบ้านจะบันทึกเรื่องราวต่างๆ ในบริบทของครอบครัว แต่ความเป็นครอบครัวย่อมก่อปรี่ขึ้นจากคนที่อยู่ในสังคม อยู่ในแบบแผนวัฒนธรรมหนึ่ง และอยู่ในบริบททางประวัติศาสตร์ในช่วงเวลาหนึ่ง การแสดงออกพฤติกรรมทางสังคมของสมาชิกในครอบครัวที่ปรากฏในภาพเคลื่อนไหว พร้อมเสียงหรือปราศจากเสียง (ตามศักยภาพของเครื่องมือที่ใช้บันทึก) บริบทแวดล้อมอื่นๆ การแต่งกาย สถาปัตยกรรมเบื้องหลัง เหล่านี้ล้วนเป็นเนื้อหาที่เห็นได้ในภาพยนตร์ประเภทนี้ คำถามที่ผมถามตัวเองต่อไปคือว่า เมื่อเราเห็นถึงความสำคัญของหนึ่งบ้านในการศึกษาและทำความเข้าใจสังคมและวัฒนธรรมเช่นนี้ แล้วบ้านเราให้ความสำคัญกับสื่อบันทึกประวัติศาสตร์นี้อย่างไร

เรื่องราวของครอบครัวและชุมชน

คำถามนี้กระตุ้นให้ผมลองกลับไปค้นหาหนึ่งบ้านที่หอภาพยนตร์แห่งชาติ และได้มีโอกาสคุยกับคุณโดม สุวงศ์ หัวหน้าหอภาพยนตร์แห่งชาติ เกี่ยวกับโครงการอนุรักษ์หนึ่งบ้านที่หอภาพยนตร์แห่งชาติดำเนินการ สำหรับหอภาพยนตร์แห่งชาติ หนึ่งบ้านมีฐานะเป็นเอกสารจดหมายเหตุที่มีคุณค่าทั้งในเชิงบุคคลและสังคม ข้อมูลจากหนึ่งบ้านสามารถสะท้อนประวัติบุคคล วิถีชีวิต ทัศนคติ สมัยนิยม อารมณ์ความรู้สึกและชุมชน

²"Celebrating Home Movies" Available from: <http://www.filmarchive.org.nz/newsarticles/NewsList/2007/07/30-07-07-Home-Movies.htm> (accessed on the 27 September 2007).

³ผลงานดังกล่าวใช้สัมพันธ์ภาพระหว่างภาพและตัวบทจากกลุ่มหนึ่งแสดงภาพที่เลือกจากหนึ่งบ้านที่บันทึกในช่วงทศวรรษ 1950-60 ในขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งแสดงบทบรรยายที่พิมพ์ขนาดสั้น หนึ่งบ้านคืออาณาบริเวณของความฝัน ภาพที่แสดงให้เห็นความสุขของครอบครัวสู่กลิ่นดี ในทางตรงข้าม ตัวบทกลับสัมพันธ์เหตุการณ์อันน่าหดหู่ เรื่องราวและแต่ละภาพบันทึกของหนึ่งบ้านมีระดับของความแปลกแยกต่างกันไป บ้างดูสัมพันธ์กับสิ่งอื่นมากกว่า เธอใช้ภาพที่หลากหลายในนิทรรศการ ทั้งที่มาจากเพื่อน . ชื่อจาก Trade Me หรือจากสถานที่ที่เราไม่คุ้นรวมไปถึงร้านค้าปลีกขายของมือสองในโรม. Available from: <http://www.filmarchive.org.nz/newsarticles/NewsList/2007/07/30-07-07-Home-Movies.htm> (accessed on the 27 September 2007).

คุณโคมได้สรุปภาพของพัฒนาการหนังบ้านว่าไม่ได้แตกต่างจากประวัติศาสตร์หนังบ้านในต่างประเทศ แม้การทำหนังบ้านจะเริ่มขึ้นโดยชนชั้นนำของสังคม เพราะเครื่องมือที่ใช้ในการบันทึกภาพและเสียงเคยเป็นของที่มีราคาแพง และดูจะเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการพักผ่อนของกลุ่มคนดังกล่าว แต่การทำหนังบ้านได้คลี่คลายและขยายวงมาสู่ชนชั้นกลางตามนวัตกรรมของการบันทึกภาพและเสียงที่เปลี่ยนแปลงไป

ในประเทศไทย ภาพยนตร์สมัครเล่นเริ่มเป็นที่นิยมในสมัยรัชกาลที่ 6 เมื่อมีผู้ส่งภาพยนตร์ขนาดเล็กสำหรับครอบครัวย้ายมาจำหน่าย และเป็นที่นิยมมากขึ้นเมื่อมีการผลิตภาพยนตร์ขนาด 16 มม. ตั้งแต่ปี 2466 ต่อมาในรัชกาลที่ 7 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงมีพระราชนิยมในภาพยนตร์สมัครเล่นอย่างยิ่ง ทรงเป็นนักถ่ายภาพยนตร์สมัครเล่น และโปรดฯ ให้จัดตั้งสมาคมภาพยนตร์สมัครเล่นแห่งสยามเมื่อปี 2473 สมาชิกมีทั้งเจ้านายทั้งฝ่ายหน้าฝ่ายใน ขุนนางและพ่อค้า คหบดี ทั้งชาย หญิง ชาวไทยและชาวต่างประเทศ

ต่อมาในปี 2475 มีการผลิตฟิล์มภาพยนตร์ขนาดเล็ก 8 มม. ออกมาจำหน่าย กล้องและอุปกรณ์มีราคาถูกลง มีผู้นิยมเล่นภาพยนตร์สมัครเล่น หรือภาพยนตร์ครอบครัวยิ่งขึ้น โดยเฉพาะหลังสงครามโลกครั้งที่สอง จนกระทั่งเมื่อมีกล้องวิดีโอออกมาแพร่หลายในตลาดเมื่อราว พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา ภาพยนตร์สมัครเล่นในครอบครัวยิ่งซบเซา แต่ก็มิวิดีโอเข้ามาแทนที่ และกลับปรากฏว่ายิ่งเป็นที่นิยมแพร่หลายมากขึ้น เพราะค่าใช้จ่ายถูกลงมาก การถ่ายทำก็สะดวกง่ายดาย รวดเร็วกว่า⁴

⁴“หนังบ้าน” เอกสารจัดพิมพ์
เนื่องในงานมหรหรรณหนังบ้าน
วันที่ 6 - 7 กันยายน 2543.

แต่สิ่งที่น่าวิตกมากที่สุดก็คือ หนังบ้านที่อยู่ในรูปของฟิล์มภาพยนตร์กำลังสูญหายไป "...ด้วยการเสื่อมสภาพตามอายุขัยของฟิล์ม หรือจากการทิ้งหรือทำลายโดยเจตนาหรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของผู้ที่ดูแลครอบครอง สาเหตุใหญ่มาจากที่ผู้ดูแลครอบครองฟิล์มมักไม่รู้ว่าฟิล์มเหล่านั้นเป็นอะไร มีเรื่องราวและคุณค่าอย่างไร หรือที่ทราบถึงคุณค่าก็ไม่มีเครื่องฉาย ไม่รู้จะดูอย่างไร ภาพยนตร์เหล่านั้นจึงถูกเก็บไว้เฉยๆ หรือปล่อยปละละเลย และอีกจำนวนมากก็กลายเป็นขยะ" ด้วยเหตุนี้ หอภาพยนตร์จึงได้จัดกิจกรรม "โครงการมหรหรรณหนังบ้าน" เพื่อสนับสนุนและช่วยเหลือผู้ที่เป็เจ้าของหรือดูแลครอบครองหนังบ้านในการอนุรักษ์ฟิล์มภาพยนตร์ แต่หอภาพยนตร์ได้จัดกิจกรรมเพียงครั้งเดียวเมื่อ พ.ศ. 2543 ด้วยข้อจำกัดในเรื่องงบประมาณและสาเหตุอื่นๆ

ผมเองไม่มีโอกาสเข้าร่วมในงานมหรหรรณดังกล่าว แต่กลับมีโอกาสได้นั่งดูบันทึกภาพกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากเทปวิดีโอ คนที่เข้าร่วมงานในครั้งนั้นได้มีโอกาสดู "หนังบ้านเกียรตินิยม" ที่ทางหอภาพยนตร์แห่งชาติได้คัดสรรมาจัดฉายในระยะเวลา 2 วัน ทั้งหนังบ้านของ พล.อ.อ.พระริน หงสกุล อดีตประธานรัฐสภา ที่บริจาคหนังบ้านในรูปของฟิล์มขนาด 8 มม. จำนวนถึง 54 ม้วน, นายธน รมยานนท์ นายช่างไฟฟ้า ผู้สนใจการถ่ายภาพนิ่งและภาพยนตร์ตั้งแต่ปี 2495, นายสุพจน์ ธวัชชัยนันท์ เจ้าของบริษัทขายเครื่องมือการเกษตรและนักถ่ายภาพหนังบ้าน 16 มม. ด้วยกล้องเบลล์-โฮเวลล์ หนังบ้านที่หอภาพยนตร์ได้รับบริจาคจากทายาทเป็นภาพยนตร์ที่ถ่ายเล่นในครอบครัวยุคเหตุการณ์ทางสังคม และภาพยนตร์ส่งเสริมการขายสินค้า และยังมีหนังบ้านจากอดีตนายกรัฐมนตรีนายพล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ และจากบุคคลอื่นๆ อีก

หนังบ้านที่ได้รับการอนุรักษ์ไว้ที่หอภาพยนตร์มีจำนวนไม่น้อย ผมเองไม่มีโอกาสมากเพียงพอที่จะชมและเรียนรู้หนังบ้านทั้งหมด จึงได้เลือกชมภาพยนตร์จากหัวเรื่องที่ตนเองสนใจ แต่ละเรื่องล้วนมีเนื้อหาและความน่าสนใจแตกต่างกันไป ผมลองสรุปทั้งเนื้อหาและสะท้อนมุมมองจากการชมภาพยนตร์ไปพร้อมๆ กัน ดังนี้

mr. jaegves

meingo

หนังบ้าน
ความยาว 49 นาที สี / เสียง

Mr. Jaegves (meingo),

56.23 นาที (D-817)

ภาพยนตร์เริ่มต้นจากฉากที่จัดขึ้น ใครบางคนจับเปลือกหอยกาบขนาดใหญ่วางลงในถังน้ำ แล้วภาพทั้งหมดเกิดเป็นวงกระเพื่อมของน้ำ พร่ามัว และกลายเป็นภาพของหนุ่มสาวที่นุ่งน้อยห่มน้อยอยู่บนเรือสำราญ ภาพไม่คมชัดมากนัก และสีผิดเพี้ยนไปจากสีธรรมชาติอยู่ไม่น้อย ขณะเดียวกัน ผมได้ยินเสียงดนตรีเบาๆ คลอประกอบไปกับภาพเป็นระยะ กิจกรรมพักผ่อนที่เราเห็นเจ็นตาตามชายหาดบ้านเราที่มีนักท่องเที่ยวต่างชาติคลาคล่ำ ไม่แตกต่างไปจากภาพที่ผมเห็นในหนังบ้านที่ดูอยู่ แต่กิจกรรมทุกอย่างเกิดขึ้นบนเรือสำราญลำนั้น บางคนนอนอาบแดดอย่างสบายใจ ใครบางคนนั่งเล่นไพ่ กินข้าว และสนทนาระหว่างสมาชิกผู้ร่วมเดินทาง ภาษาในบทสนทนาบอกให้ผมทราบว่าเป็นคนต่างชาติที่ใช้ภาษาฝรั่งเศส เรือหยุดทอดสมอกลางทะเล สมาชิกหลายคนเลือกใส่อุปกรณ์ดำน้ำ โดดลงทะเลและดำน้ำอยู่ชั่วครู่หนึ่ง ก่อนที่จะปีนกลับขึ้นบนเรือ เรือออกเดินทางต่อไปจนมาถึงเมืองท่าแห่งหนึ่ง ผมไม่อาจทราบได้อย่างแน่ชัดว่าเมืองที่ปรากฏในภาพยนตร์เป็นเมืองใด แต่สถาปัตยกรรมมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับเมืองชายทะเลทางตอนใต้ฝรั่งเศสหลายแห่ง คานส์ นิซ สมาชิกเดินชมเมือง ผู้หญิงหลายคนเดินใส่หมวกปีกกว้าง และผู้ชายบางคนใส่กางเกงว่ายน้ำขาสั้นแบบลำตัว ไม่ได้เว้าโคนขาสูง และเสื้อเชิ้ตตัวเล็กแบบลำตัว จากนั้นสมาชิกก็ย้อนกลับขึ้นเรือ การเดินทางตามที่บันทึกไว้ในภาพยนตร์ (รวมทั้งการเดินทางของผู้ชมอย่างผม) มาจบลงตรงที่มือของใครบางคนยกเปลือกหอยขึ้นจากน้ำในอ่าง

นพเก้า ขุนทอง

หิมะบ้าน

snow in japan ความยาว 15 นาที 15 / เจียบ
my-life in japan ความยาว 15 นาที 15 / เจียบ

นพเก้า ขุนทอง, Snow in Japan and Sunday Morning,
15 นาที [D-816]

ผมเห็นฉากเหตุการณ์เกิดขึ้นในประเทศญี่ปุ่นประมาณ ค.ศ. 1984 ผู้บันทึกภาพได้ถ่ายทอดบรรยากาศของการทำงานในสำนักงาน การขึ้นรถไฟ และสภาพของบ้านเมืองในขณะที่ผู้ถ่ายประสบในชีวิตประจำวัน รวมถึงครอบครัวของเพื่อนบ้านและครอบครัวที่ผู้ถ่ายได้อาศัยอยู่ในช่วงเวลานั้น ด้วยข้อจำกัดของกล้องที่ใช้ถ่าย ผู้บันทึกไม่สามารถบันทึกเสียงลงในฟิล์มจึงใช้การเขียนตัวอักษรลงในกระดาษแผ่นใหญ่ และแสดงแผ่นกระดาษนั้นต่อหน้ากล้อง เช่น "วันนี้ต้องไปเรียนสาย" หรือการเขียนวันที่บันทึกภาพไว้ "Feb 26, 1984" ประสบการณ์จากการเดินทางของผู้ถ่ายภาพทำให้ผมมองเห็นชุดความทรงจำที่ผู้ถ่ายอาจไม่ได้มีโอกาสประสบเช่นนั้นเสมอไป หากเป็นช่วงเวลาหนึ่งในต่างแดน ดินแดนพิเศษของใครบางคน

ภาพยนตร์ครอบครัว

ไพไลวัน สิ้นสุโสกน

1. งานพระราชทานเพลิงศพ พล.ร.ต. ชลิต สิ้นสุโสกน 17 นาที
(SC 212-00983) (ฟิล์มขาว)
2. งานวันเกิด พล.ร.ต. ชลิต สิ้นสุโสกน 8 นาที
(C 222-00109) (ฟิล์มขาว)
3. คลินิกอุดร วิชัย กระบี่ 35 นาที
(SC 212-02629)
4. กรายภาพเป็นแก้ว (ฟิล์มขาว) 33 นาที

ภาพยนตร์ครอบครัวไพไลวัน สิ้นสุโสกน,

17 นาที (D-871)

ประกอบด้วยภาพยนตร์ 2 ส่วน คือ งานเลี้ยงพระเนื่องในงานวันเกิด และงานพิธีพระราชทานเพลิงศพ พล.ร.ต.ชลิต สิ้นสุโสกน (ร.น.) เหตุการณ์ทั้งสองถือเป็นช่วงเวลาสำคัญ ในงานวันเกิด พล.ร.ต.ชลิต สิ้นสุโสกน อยู่ท่ามกลางญาติและบริวารที่เตรียมข้าวของในการตักบาตรพระตอนเช้า ของทั้งหมดจัดตั้งอยู่หน้าอาคารเรือนไม้ขนาดใหญ่ พระสงฆ์ที่เดินรับบาตรมีจำนวนหลายสิบรูป สมฐานะของเจ้าของงาน จากนั้น ภาพแสดงให้เห็นงานเลี้ยงเพลพระสงฆ์ที่มีแขกเหรื่อจำนวนมากด้วยเช่นกัน ภาพขึ้นตอนใหม่ไปทำงานพระราชทานเพลิงศพ ตั้งแต่การสวดพระอภิธรรมที่จัดขึ้นที่บ้าน เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2521 (?) ศพบรรจุในโกศ และมีฉัตร 5 ชั้นประกอบเกียรติยศ บรรยากาศของงานก่อปรด้วยแขกจำนวนมาก และพวงหรีดแขวนรายล้อมบริเวณงาน จากนั้น ภาพเปลี่ยนเป็นการเคลื่อนศพจากบ้านไปยังวัดที่ประกอบพิธีพระราชทานเพลิง บุคคลแต่งกายสีขาวรายล้อมโกศ เคลื่อนไปพร้อมขบวน และยังมีวงโยธวาทิตที่บรรเลงนำหน้าขบวน ความยิ่งใหญ่ของงานพิธีทั้งสองวาระทำให้ผมได้เข้าใจถึงสำนวนว่า "หน้าตาและเกียรติในวงสังคม"

“เมื่อ พ.ศ. 2540 คุณขวัญแก้ว วัชโรทัย

บุตรพระยาอนุรักษราชมนเฑียร ได้มอบฟิล์มของ
เจ้าคุณพ่อให้เป็นสมบัติของหอภาพยนตร์แห่งชาติ
จำนวน 46 รายการ เป็นภาพยนตร์ขนาด 16 มม.
ซึ่งได้ถ่ายทำระหว่างปี 2470 - 2506 ส่วนหนึ่งเป็น
ภาพยนตร์บันทึกกิจกรรมในครอบครัว โดยเฉพาะ
การบันทึกบุตรชายฝาแฝด แก้วขวัญและขวัญแก้ว

ตั้งแต่แบเบาะจนเติบโต นอกจากนี้ เป็นภาพยนตร์
บันทึกเหตุการณ์พระราชกรณียกิจของ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมวงศานุวงศ์”

จากเอกสาร “มหรรรรมหนึ่งบ้าน” วันที่ 6 - 7 กันยายน 2543.

ภาพยนตร์ของพระยาอนุรักษราชมนเฑียร (ก๊าด วัชโรทัย)

ภาพที่ปรากฏเป็นเด็กชายฝาแฝดในอิริยาบถต่างๆ ทั้งนั่ง นอน ว่ายน้ำ หรือ
แม้กระทั่งการถ่ายหนักถ่ายเบา และการให้นม ผมได้เฝ้าสังเกตกิจวัตรประจำวันตั้งแต่
ตื่นนอนจนถึงการออกไปนั่งรถเข็นในบริเวณบ้าน จนแอบนึกอยู่ในใจว่า ความผูกพัน
ของพ่อและแม่ที่มีต่อลูกของตนเองดูยิ่งใหญ่เสียเหลือเกิน นอกไปจากนี้ ผมยังได้สังเกต
บริบทอื่นๆ ที่อยู่ในภาพยนตร์ ทั้งการแต่งกายและสถาปัตยกรรม เหตุการณ์เหล่านั้น
เกิดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

สำหรับผมแล้ว หนังสือสามารถบอกอะไรเราได้หลายอย่าง แต่การ “อ่าน”
ภาพยนตร์ประเภทนี้ก็ย่อมมีได้หลายระดับและหลายมุมมองด้วยเช่นกัน ผมขอแจ้ง
ข้อคิดที่เกิดขึ้น เมื่อได้ชมภาพยนตร์ประเภทนี้

1. การยืนยันสิ่งที่เคยมีอยู่ แน่นอนว่าฉากในหนังสือไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นใน
โรงถ่าย หากเป็นสภาพแวดล้อมที่เคยมีอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่งและในช่วงเวลาหนึ่ง ภาพที่
ปรากฏจึงแสดงถึงชนบททางวัฒนธรรมในแง่มุมใดแง่มุมหนึ่ง เราอาจมีความเข้าใจมากขึ้น
ถึงการแต่งกายของคนในยุคนั้น เราอาจใช้ภาพยนตร์ยืนยันถึงเปลี่ยนแปลงของ
สิ่งก่อสร้างที่เคยเป็นหรือเคยมี เราสามารถลำดับเหตุการณ์ของสิ่งที่เกิดขึ้น และบางครั้ง
การบันทึกภาพได้แสดงแบบแผนประเพณีและขั้นตอนการปฏิบัติในช่วงเวลาสำคัญ เช่น
งานพิธีต่างๆ ด้วยเหตุนี้ หนังสือจึงทำหน้าที่เป็นบันทึกประวัติศาสตร์ประเภทหนึ่ง
เช่นเดียวกับบันทึกลายลักษณ์อักษรและภาพถ่าย

2. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ภาพจากการบันทึกเกิดขึ้นได้เมื่อมีผู้เดินเครื่อง
กล้องถ่ายและมีวัตถุที่อยู่เบื้องหน้าเลนส์ ภาพที่บันทึกสามารถสะท้อนความสัมพันธ์
ของคนที่อยู่หน้าและหลังเลนส์ ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว เมื่อพ่อได้บันทึกภาพ
ของลูกในอิริยาบถต่างๆ หรือการสมาคมของผู้ที่เข้าร่วมงานพิธี การทักทายและกล่าว
ต้อนรับระหว่างเจ้าของงานและผู้ที่มางาน หรือการสังสรรค์กับเพื่อนฝูง หนังสือแสดง
ระดับของความสัมพันธ์ระหว่างคนที่มีสถานภาพแตกต่างกันหรือเหมือนกัน และแสดง
ความสัมพันธ์ตามกาลเทศะของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

3. สถานะทางสังคม หนังสือในรูปของฟิล์มภาพยนตร์ไม่ว่าจะเป็นขนาด 8 มม.
9.5 มม. หรือ 16 มม. ไม่ใช่สื่อที่จะใช้บันทึกภาพต่างๆ ได้อย่างสะดวกง่ายดาย เจกเช่น
การบันทึกภาพด้วยกล้องวิดีโอ และกล้องระบบดิจิทัลสมัยใหม่ที่มีราคาไม่สูงมากนัก
เมื่อเทียบกับกล้องภาพยนตร์ในอดีต ดังนั้น ผู้ที่สามารถซื้อหรือครอบครองกล้องถ่าย
ภาพยนตร์และฟิล์ม จึงเป็นกลุ่มบุคคลที่มีฐานะดี หรืออยู่ในกลุ่มคนชั้นสูง ดังจะเห็น
ได้จากประวัติของผู้บริจาคหนังสือให้กับหอภาพยนตร์ อาทิ พล.อ.อ. หะริน หงสกุล
ที่ได้กล้องตัวแรกจากการแลกรถของท่าน กับกล้องของพระโอรสบุญธรรมของ
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สุพจน์ วัชชัยนันท ที่เริ่มต้นความสนใจการถ่าย
ภาพนิ่งและภาพยนตร์ระหว่างการเดินทางไปติดต่อธุรกิจในต่างแดน พระยาอนุรักษ-
ราชมนเฑียร ผู้รับใช้สนองพระเดชพระคุณพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และ
เป็นหนึ่งในสมาชิกสมาคมภาพยนตร์สมัครเล่นสยาม เมื่อ พ.ศ. 2473

4. เรื่องราวส่วนบุคคลย่อมสะท้อนภาพสังคม กิจกรรมในวาระต่างๆ ของครอบครัวเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของคนในยุคหนึ่ง เช่น หากเราพิจารณาดังสันตนาการ และรูปแบบการใช้เวลาของกลุ่มคนบางกลุ่มในสังคม เนื้อหาของหนังสือบางเล่ม สัมพันธ์กับการเดินทางและการท่องเที่ยว หนังสือจึงสะท้อน “ไลฟ์สไตล์” หรือรูปแบบการใช้ชีวิต และเมื่อพิจารณาลงไปอีกขั้นหนึ่งการถ่ายหนังสือบ้านอาจถือเป็นการพักผ่อน หย่อนใจเช่นเดียวกับการดูหนัง ฟังเพลง ท่องเที่ยวตามป่าเขา หรือเดินทางไปต่างประเทศ

“หนังสือ” ในทุกวันนี้

เราจะเห็นได้ว่า หนังสือมีคุณค่าทั้งในแง่ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม จนหน่วยงานหลายแห่งได้จัดตั้งเป็นคลังสะสมหนังสือประเภทนี้เป็นการเฉพาะ รวมทั้งการเผยแพร่ข้อมูลในวงกว้าง เพื่อให้ผู้ที่ครอบครองหนังสือสามารถดำเนินการอนุรักษ์ ฟิล์มภาพยนตร์ด้วยตนเอง และสิ่งหนึ่งที่น่าจะยืนยันความสำคัญของหนังสือได้อย่างชัดเจน คือ การกำหนดให้มี “วันหนังสือ”

Home Movie Day เริ่มต้นเมื่อ ค.ศ. 2002 โดยกลุ่มผู้ให้ความสนใจกับหนังสือที่ทำขึ้นในช่วงศตวรรษที่ 20 หนังสือเหล่านั้นกำลังประสบปัญหาการเสื่อมสลายหรือไม่ได้รับความใส่ใจ เพราะทายาทผู้รับมรดกฟิล์มภาพยนตร์ไม่สามารถเปิดชมหนังสือได้ เนื่องจากขาดอุปกรณ์ หรือบางคนแปลงสัญญาณภาพไปเป็นสื่ออื่น เช่น วีดีโอ ดีวีดี แล้วไม่ได้ให้ความสนใจต่อการเก็บรักษาต้นฉบับฟิล์มภาพยนตร์ ทั้งๆ ที่สื่อสมัยใหม่ที่เป็นระบบดิจิทัลมีระยะเวลาในการจัดเก็บข้อมูลที่จำกัดด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ การแปลงสัญญาณยังส่งผลต่อคุณภาพของภาพที่ด้อยลงไปกว่าต้นฉบับเดิม

วันหนังสือขยายวงมากขึ้นและกลายเป็นการเฉลิมฉลองของนักภาพยนตร์สมัครเล่น วาระดังกล่าวยังเปิดโอกาสให้นักจดหมายเหตุภาพยนตร์ตามท้องถิ่นต่างๆ ได้พบปะแลกเปลี่ยนหนังสือในในรูปแบบของสื่อวีดีโอและดิจิทัล วันหนังสือยังเป็นช่องทางการให้การศึกษาเกี่ยวกับการจัดเก็บภาพยนตร์ที่เหมาะสมและการดูแลภาพยนตร์ส่วนตัว รวมถึงการวางแผนงานสำหรับอนาคต จนทำให้วันหนังสือสามารถจัดขึ้นอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 16 สิงหาคม ค.ศ. 2003 และดำเนินการต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ หนังสือในปัจจุบันไม่ได้จำกัดผู้ชมเพียงสมาชิกในครอบครัวและเพื่อนฝูงอีกต่อไป ด้วยความสะดวกในการจัดส่งข้อมูลดิจิทัลไปยังสื่อมวลชนต่างๆ ทำให้หนังสือได้เผยแพร่ไปสู่ผู้ชมในวงกว้างมากขึ้น ตัวอย่างเช่นรายการโทรทัศน์ America's Funniest Home Videos ที่มีการแพร่ภาพทั้งในสหรัฐอเมริกาและนานาชาติ หรือความนิยมในการใช้อินเทอร์เน็ตทำให้เกิดเว็บไซต์ที่เปิดให้คนนำหนังสือมาแบ่งกันดูได้ เช่น YouTube รวมไปถึงช่องทางอื่นในการแบ่งปันกันชมหนังสือ ทั้ง video weblogs (vlogs) และ video podcasts

ความหมายของหนังสือจึงได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 ขอบเขตของการชมหนังสือไม่ได้จำกัดกับตัวสื่อที่จะต้องบันทึกในรูปแบบของฟิล์มวีดีโอ หรือสื่อประเภทอื่นๆ อีกต่อไป ระบบดิจิทัลทำให้การเผยแพร่ภาพยนตร์และหนังสือเกิดขึ้นได้ในพื้นที่ที่มีสื่ออินเทอร์เน็ตเข้าไปถึง ผู้ชมจึงเป็นกลุ่มคนที่อาจจะ

ไม่เคยรู้จักกับ “ตัวละคร” ที่อยู่ในหนังสือเลยก็ได้ ด้วยเหตุดังกล่าว หนังสือจึงไม่ใช่เพียงความทรงจำที่เก็บไว้รำลึกกันเฉพาะเพียงกลุ่มคนในครอบครัว เพื่อน หรือเครือญาติ แต่กลายเป็นหนังสือที่จัดฉายให้กับผู้ที่สนใจเข้าไปค้นหาเพื่อประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ

เนื้อหาของหนังสือนี้มีได้จำกัดที่การบันทึกภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายในครอบครัวดังที่ได้กล่าวไปแล้ว หนังสือร่วมสมัยจึงรวมไปถึงภาพเหตุการณ์บนท้องถนนที่ถ่ายขึ้นโดยผู้บังเอิญเข้าไปในเหตุการณ์ และมีกล้องบันทึกภาพและเสียงในขณะนั้น เช่น เหตุการณ์ผู้ประสบธรณีพิบัติภัย (สึนามิ) เหตุการณ์การโจมตีจากผู้ก่อการร้าย 9/11 อนึ่ง ตัวอย่างของหนังสือที่เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อประวัติศาสตร์ เช่น ฉากการฆาตกรรมประธานาธิบดี จอห์น เอฟ. เคนเนดี เมื่อ ค.ศ. 1963 ผู้บันทึกได้ใช้กล้องหนังสือ Kodachrome II ขนาดฟิล์ม 8 มม. ถ่ายเหตุการณ์ดังกล่าวไว้ และกลายเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญในการสืบสวนคดีของเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่างๆ

อย่างไรก็ตาม กล้องที่อำนวยความสะดวกในการบันทึกภาพเหตุการณ์รอบๆ ตัวอาจนำไปสู่ข้อถกเถียงในเชิงศีลธรรมของการบันทึกภาพโดยช่างภาพสมัครเล่นได้เช่นกัน เพราะภาพที่บันทึกด้วยช่างภาพสมัครเล่นกลับสัมพันธ์กับภาพกิจกรรมของดารา ภาพการประทุษร้ายร่างกายระหว่างเพื่อนร่วมชั้นเรียนในโรงเรียน และภาพเหล่านั้นอาจถูกเผยแพร่ไปตามสื่อต่างๆ โดยเฉพาะอินเทอร์เน็ต เมื่อถึงสหัสวรรษนี้ การจัดแบ่งระหว่างความเป็นส่วนตัว หรือ “privacy” และการเชื่อมความสัมพันธ์ทางสังคม หรือ “socialability” ก็เป็นสิ่งที่คลุมเครือและไม่ชัดเจนในขณะเดียวกัน

- (1) ภาพประกอบบทความจากปกดีวีดีภาพยนตร์ที่ให้บริการในหอภาพยนตร์ และเอกสารสำเนาในการจัดมหกรรมหนังสือบ้านวันที่ 6 - 7 กันยายน 2543
- (2) ผู้เขียนขอขอบคุณคุณโดม สุขวงศ์ คุณชูลิพร โพธิ์ทอง และคุณณิชา จริยเศรษฐการ ในการให้ข้อมูลและอำนวยความสะดวกในการสืบค้นข้อมูลภาพยนตร์

แนะนำเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องกับหนังบ้าน

Center for Home Movies >>> <http://www.centerforhomemovies.org/>

The Home Movie Archive at UMASS Lowell >>> <http://library.uml.edu.homemovies>

Home Movie Depot >>> <http://www.homemoviedepot.com/archive/>

Home Movie Day >>> <http://www.homemovieday.com>.

Internet Archive >>> http://www.archive.org/details/home_movies

Film image >>> http://www.film-images.fr/pages/cap/num_9.html

Nanoramas >>> <http://jenniferproctor.com>

The Film Archive >>> <http://www.filmarchive.org.nz>

Family History in the UK National Archives >>> www.nationalarchives.gov.uk/familyhistory

เอกสารอ้างอิง

หอภาพยนตร์แห่งชาติ. มหกรรมหนังบ้าน. เอกสารสำเนาเนื่องในการจัดมหกรรมหนังบ้าน
วันที่ 6 – 7 กันยายน 2543.

ข้อมูลภาพยนตร์อ้างอิง

Mr. Jaegves (meingo), 56.23 นาที (D-817)

นพเก้า ชุนทอง, Snow in Japan and Sunday Morning, 15 นาที (D-816)

พล.ร.ต.ชลี สินธุโสภณ, ภาพยนตร์ครอบครัวพิไลวัน สินธุโสภณ, 17 นาที (D-871)

หอภาพยนตร์แห่งชาติ. มหกรรมหนังบ้าน. วิดีโอบันทึกกิจกรรม วันที่ 6-7 กันยายน 2543.

เอกสารอ้างอิงอิเล็กทรอนิกส์

Wikipedia. Camcorder. Available from: <http://en.wikipedia.org/wiki/Camcoeders>
(accessed on 27 September 27, 2007).

Wikipedia. Home Movies. Available from: http://en.wikipedia.org/wiki/Home_movies
(accessed on 27 September 27, 2007).

Wikipedia. Videography. Available from: <http://en.wikipedia.org/wiki/Videography>
(accessed on 27 September 27, 2007).

Wikipedia. Wedding Videography. Available from: http://en.wikipedia.org/wiki/Wedding_Videography (accessed on September 27, 2007).

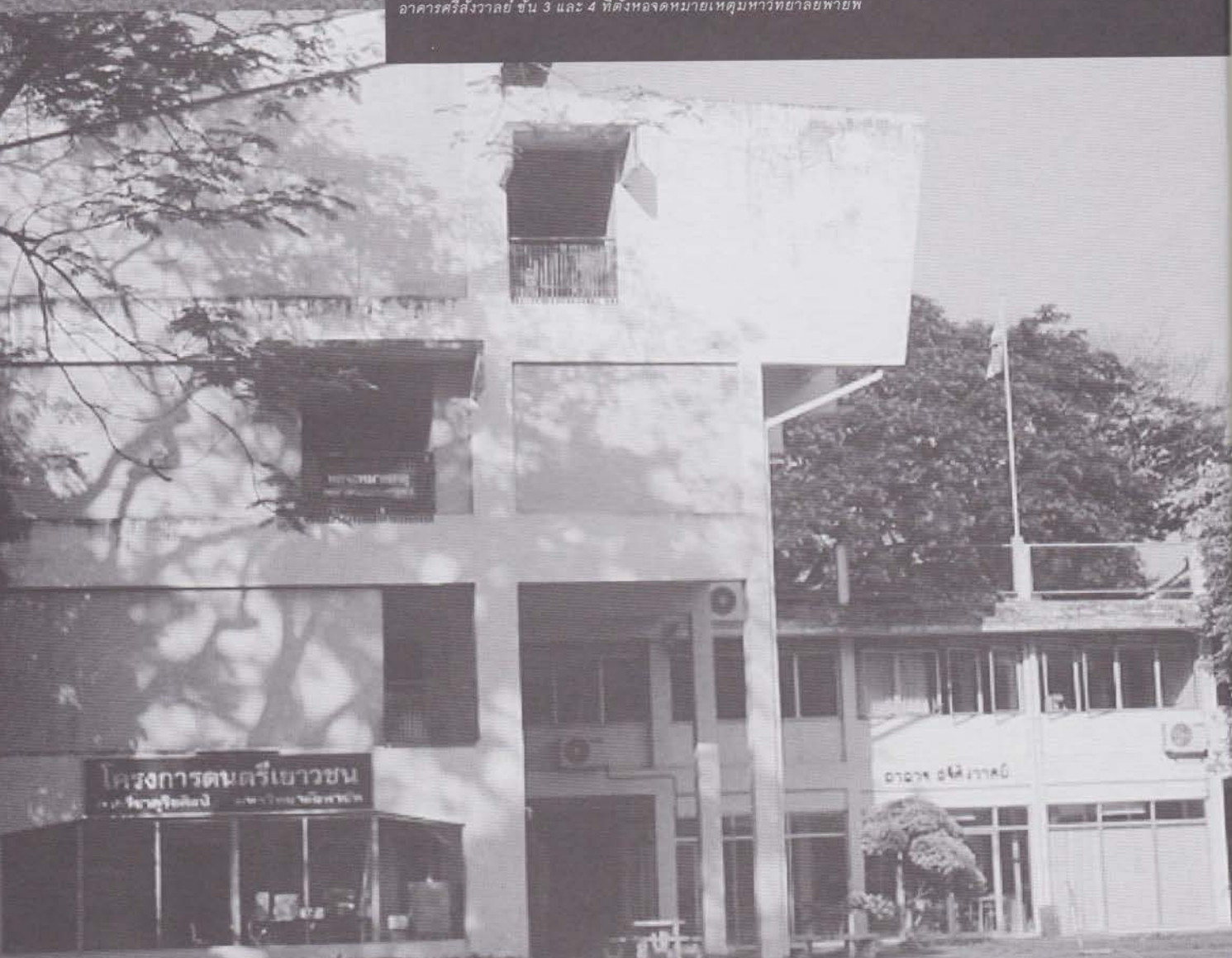
บันทึกประวัติศาสตร์สยามและล้านนาที่

หอจดหมายเหตุ
มหาวิทยาลัย

พายัพ

อาคารศรีสังวาลย์ ชั้น 3 และ 4 ที่ตั้งหอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ

เมื่อกล่าวถึงงานจดหมายเหตุในประเทศไทย ได้มีบันทึกไว้สืบย้อนไปถึงในสมัยอยุธยาเป็นอย่างน้อย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ บันทึกว่า "เรื่องจดหมายเหตุมีธรรมเนียมเก่าเป็นหน้าที่ของมหาดเล็กจะต้องบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ เก็บไว้ที่หอศาสตราคม และงานจดหมายเหตุในราชสำนักก็ยังคงเป็นประเพณีสืบต่อมาหลายสมัย ถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ปรากฏหลักฐานเรื่องการจัดงบประมาณกรมพระอาลักษณ์ เมื่อ ร.ศ. 115 ขอรับพระราชทานยกบันทึกเหตุการณ์ประจำวันไปรวมกับราชกิจจานุเบกษาเป็นกองจดหมายเหตุ..."¹ ด้วยความดังกล่าว เอกสารงานจดหมายเหตุเริ่มแรกจึงเป็นหน้าที่ของส่วนราชการ รวมไปถึงข้าราชการในราชสำนักที่เป็นผู้บันทึกเรื่องราวประวัติศาสตร์ชาติไว้เท่านั้น

จวบจนสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อลัทธิล่าอาณานิคมเข้ามายังสยาม กลุ่มพ่อค้า นักเดินทาง นักการทูตและนักสำรวจชาวตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มมิชชันนารีหรือที่เรียกกันว่า หมอสอนศาสนา ได้เข้าเผยแพร่ศาสนาคริสต์พร้อมๆ กับนำการแพทย์ การศึกษา การพิมพ์ และวิทยาการสมัยใหม่อื่นๆ เข้ามาในสยามและภูมิภาคท้องถิ่น กลุ่มคนที่เดินทางเข้ามายังได้บันทึกเรื่องราวของวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อต่างๆ ของสังคมไว้ในงานเขียนลักษณะต่างๆ นอกจากนี้ ยังมีบันทึกการดำเนินงานของหมอสอนศาสนา ซึ่งแม้ว่ากาลเวลาผ่านไปแล้วกว่าร้อยปี เอกสารจดหมายเหตุที่ทรงคุณค่าบางส่วนเหล่านี้ยังเก็บรักษาไว้ที่หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ อันเป็นหอจดหมายเหตุคริสต์ศาสนานิกายโปรเตสแตนต์แห่งแรกในประเทศไทยจนถึงปัจจุบัน

ประวัติการก่อตั้งสภาคริสตจักรและหอจดหมายเหตุ

การเผยแพร่ศาสนาคริสต์ที่ในสยามมีสองนิกายหลักคือ คาทอลิกและโปรเตสแตนต์ นิกายคาทอลิกเข้ามาในรัชสมัยของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช พ.ศ. 2110 ส่วนนิกายโปรเตสแตนต์เริ่มเข้ามาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. 2371² ศาสนาจารย์ กุสลาฟ (Rev. Carl Augustus Gutzlaff) และศาสนาจารย์ทอมลิน (Rev. Jacob Thomlin) สังกัดสมาคมมิชชันนารีแห่งลอนดอน เป็นมิชชันนารีสองท่านแรกที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนา ต่อมาจึงมีมิชชันนารีคนอื่นๆ เข้ามาประกาศและเผยแพร่ปฏิบัติพันธกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคณะสำคัญที่ยังคงดำเนินงานจนถึงปัจจุบันคือคณะมิชชันนารีเพรสไบทีเรียน (Presbyterian Church of USA) เริ่มต้นเผยแพร่ศาสนาที่กรุงเทพและขยายตัวออกไปทั่วประเทศโดยการตั้งคริสตจักรสร้างโรงเรียนเพื่อให้การศึกษาแก่เยาวชนทั้งชายและหญิงอย่างเสมอภาค ทั้งนี้เพื่อเป็นการเตรียมและพัฒนาผู้นำทางศาสนา และให้ผู้ศึกษาศาสนาสามารถอ่านออกเขียนได้ และยังมีการจัดตั้งโรงพยาบาลเพื่อรักษาโรคภัยไข้เจ็บ มีการนำการแพทย์สมัยใหม่เข้ามาลบล้างความเชื่อของชาวบ้านที่คิดว่าภูตผีปีศาจเป็นตัวการก่อให้เกิดโรค การดำเนินงานเหล่านี้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ในความทันสมัยทางวิทยาศาสตร์ซึ่งมีคุณูปการต่อสังคมสยาม

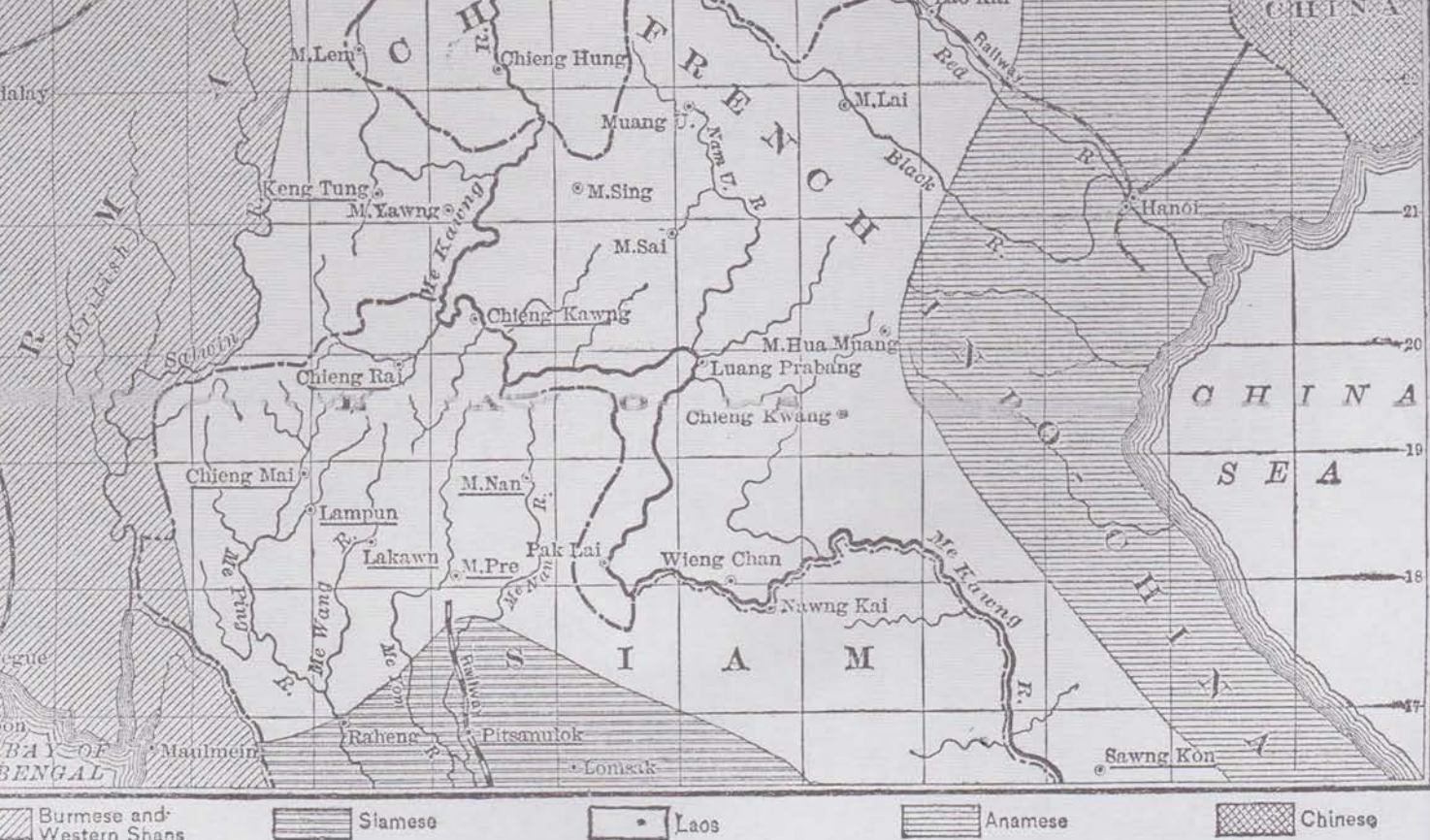
ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2477 คริสตจักรที่เกิดขึ้นจากการเผยแพร่ของมิชชันนารี คณะต่างๆ ได้รวมตัวกันจัดตั้งสภาคริสตจักรในสยาม³ และได้เปลี่ยนชื่อเป็นสภาคริสตจักรในประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. 2500 และต่อมาใน พ.ศ. 2505 ได้มีการปิดสำนักงานของคณะมิชชันนารีในประเทศไทยและยกทรัพย์สินและกิจการทั้งหมดให้สภาคริสตจักรในประเทศไทย แต่มิชชันนารีก็ยังคงทำงานร่วมกับสภาคริสตจักรในประเทศไทย

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, 50 ปีหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินต์ติ้ง, 2545) หน้า 4.

² ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, "ย้อนรอยอดีต: 175 ปี มิชชันนารีโปรเตสแตนต์ในประเทศไทย"

ใน 175 ปี พันธกิจคริสต์ศาสนาโปรเตสแตนต์ในประเทศไทย (1828-2003) (กรุงเทพฯ: ประชุมทอง พรินต์ติ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2004), หน้า 1.

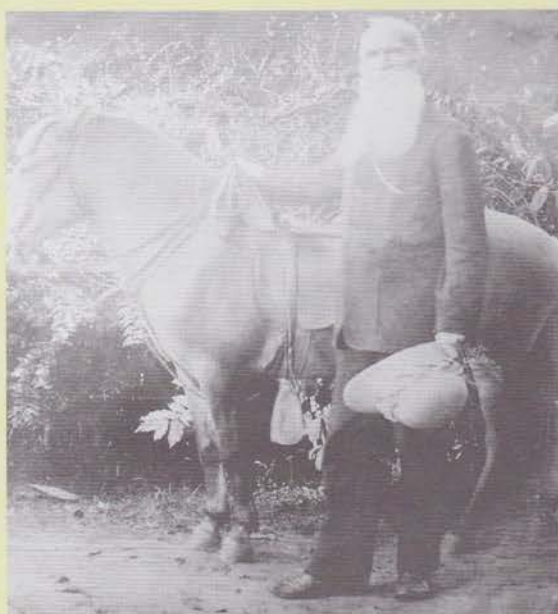
³ การทำงานของคณะมิชชันนารีเริ่มต้นที่คริสตจักรที่ 1 สำหรับ กรุงเทพเมื่อ พ.ศ. 2392 และขยายตัวออกไปยังเพชรบุรี ใน พ.ศ. 2404 และเดินทางมายังภาคเหนือ ศูนย์กลางคือที่เชียงใหม่เมื่อปี 2410 ลงสู่ภาคใต้ศูนย์กลางที่นครศรีธรรมราชใน พ.ศ. 2442 ก่อนที่ขยายออกไปยังดินแดนต่างๆ ใกล้เคียง.

FIELD OF THE LAOS MISSION

STATIONS UNDERLINED

แผนที่การตั้งสถานีมิชชันลาว ในแผนที่ที่บ่งบอกถึงอาณาเขตของพม่า
ในการปกครองของอังกฤษ สยาม ลาวรวมล้านนา อานาม และจีน
(ภาพจาก *An Oriental Land of the Free: Life and Mission Work
among the Laos of Siam, Burma, China, and Indo-China* (1910)
โดย ศจ. จอห์น เอช ฟรีแมน)

ศจ.เคเน็ล แมคกิลวารี และคณะมิชชันนารี
ใช้ช้างและม้าในการเดินทางสำรวจและเผยแพร่ศาสนา
(ภาพถ่ายของนายแพทย์ ซามูเอล ซี ฟิเฟล)

ในปัจจุบันองค์กรคริสตศาสนานิกายโปรเตสแตนต์ ที่กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ รับรองมี 4 องค์กร ได้แก่ 1.สภาคริสตจักรแห่งประเทศไทย 2.สหกิจคริสเตียนแห่งประเทศไทย 3.คริสตจักรวันเสาร์ (เซเวนเดย์แอ๊ดเวนตีสต์) 4.คริสตจักรแบปติสต์ แต่ละองค์กรมีหน่วยงานและคณะมิชชันต่างๆ มากมาย และมีการบริหารงานที่แตกต่างกันออกไป

สภาคริสตจักรในประเทศไทยถือเป็นองค์กรที่มีระเบียบแบบแผนการบริหารงานที่ชัดเจนมากกว่าองค์กรอื่นๆ โดยเฉพาะเอกสารการดำเนินงานของคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียน การประกาศเผยแผ่ศาสนาในประเทศไทยเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2383 และรวมตัวเป็นสภาคริสตจักรแห่งประเทศไทยในระยะต่อมา จนกระทั่งในปีพ.ศ. 2521 องค์กรคริสตศาสนานิกายโปรเตสแตนต์ในประเทศไทยได้รวมตัวกันจัดงานฉลองครบรอบ 150 ปีของการเผยแผ่คริสต์ศาสนา

จากการจัดงานฉลองครั้งนั้น ทำให้มีการศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางประวัติศาสตร์จากเอกสารและหนังสือต่างๆ สภาคริสตจักรฯ ได้ค้นพบเอกสารเก่าของมิชชันนารีคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียนที่เข้ามาประกาศเผยแผ่ในสยามตั้งแต่ครั้งแรก เอกสารดังกล่าวจำนวนหนึ่งถูกเก็บไว้ในโกดังเก็บของของสภาคริสตจักรฯ คณะผู้บริหารสภาคริสตจักรฯ จึงมีมติมอบหมายการดำเนินงานดูแลเอกสารดังกล่าวให้กับวิทยาลัยพายัพ ซึ่งต่อมาคือมหาวิทยาลัยพายัพ อันเป็นสถาบันอุดมศึกษาแห่งแรกของสภาคริสตจักรฯ ในขณะนั้น ศจ.เฮอเบิร์ต อาร์. สวอนสัน (Herbert R. Swanson) อาจารย์สอนวิชาประวัติศาสตร์ ซึ่งเคยผ่านการฝึกงานที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติของสหรัฐอเมริกา เป็นผู้อำนวยการคนแรกของหอจดหมายเหตุ ในระยะแรกสำนักงานหอจดหมายเหตุตั้งอยู่ที่บ้านธารแก้ว ถนนห้วยแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ต่อมาได้ย้ายจากเขตธารแก้วมาอยู่ที่เขตแคว้นวรุณ ในอาคารบ้านพักนางพญาบาล (เดิม) จนเมื่อ พ.ศ. 2539 จึงได้ย้ายมาอยู่ที่อาคารศรีสังวาลย์ในบริเวณชั้นที่ 3 และชั้น 4⁴ โดยมีอาจารย์ชยันต์ หิริญพันธุ์ เป็นผู้อำนวยการ คนปัจจุบัน

⁴ชยันต์ หิริญพันธุ์, เอกสารประกอบการอบรม คู่มือการบริหารงานและการประกันคุณภาพ, หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยพายัพ 1 มกราคม 2550, หน้า 13-14.

มิชชันไดอารี:บันทึกประวัติศาสตร์สยามและล้านนา

การดำเนินงานหลักของคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียน เริ่มต้นด้วยการประกาศเผยแผ่พระกิตติคุณของพระเจ้าแก่บุคคลต่างๆ และรับเข้าเป็นคริสเตียน มีการสถาปนาคริสตจักรขึ้นในพื้นที่นั้น ต่อมาจึงขยายพันธกิจในรูปแบบของการให้การศึกษา และการตั้งโรงพยาบาลให้การบำบัดรักษาต่อไป ดังเช่นตัวอย่างของหมอสอนศาสนาที่รู้จักกันดีในดินแดนล้านนาคือ ศาสนาจารย์ เดเนียล แมคกิลวารี (Rev.Dr.Daniel McGilvary) ที่ได้เข้ามาเผยแผ่คริสต์ศาสนา พร้อมกับให้การรักษาผู้ป่วย การดำเนินงานดังกล่าวหมอสอนศาสนาแต่ละคนจะได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่แตกต่างกันไป โดยจะต้องมีการรายงานต่อคณะกรรมการฝ่ายต่างประเทศของคณะมิชชันเพรสไบทีเรียนในสหรัฐอเมริกา (Board of Foreign Mission) ทุกสองเดือน สิ่งปรากฏในรายงานคือการปฏิบัติงานในพื้นที่ที่หมอสอนศาสนาแต่ละคนรับผิดชอบ⁵ จึงมีบันทึกถึงสภาพวิถีชีวิตผู้คน สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม รวมถึงเจ้าเมืองผู้ปกครองพื้นที่ที่พวกเขาดำเนินงานขออนุญาตจัดตั้งคริสตจักรขึ้น นอกจากนี้ ในรายงานยังระบุงบประมาณสนับสนุนจากคณะกรรมการในแต่ละพื้นที่

⁵ชยันต์ หิริญพันธุ์, "มิอะไรในหอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยพายัพ" วันที่ 5 ต.ค. 2549 ณ โรงแรมเชียงใหม่แกรนด์วิว จาก <http://clm.wu.ac.th/www/conference/paper/chanyan.doc> (accessed on 14 May 2007).

เอกสารสิ่งพิมพ์ในระยะแรกนี้คือ The Laos News เป็นสิ่งพิมพ์รายสามเดือน
ที่ตีพิมพ์บันทึกรายงานการดำเนินงานของหมอสอนศาสนาต่างๆ ในดินแดนล้านนาและ
ใกล้เคียง อันได้แก่ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน เชียงรายจนถึงเชียงรุ่งของจีน
วารสารดังกล่าวเริ่มตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อเดือนมกราคม ค.ศ. 1904 จนถึงปี 1919 ราคา
ค่าสมาชิก 15 เซนต์ต่อปี และต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น North Siam Laos ในเดือน
พฤษภาคม 1917 และเมื่อ ค.ศ. 1921 ชื่อนี้ได้ถูกยกเลิกไป และใช้ชื่อใหม่ว่า The Siam
Outlook^๑

^๑ดร.เคนเนท อี.แวลส์,
ประวัติศาสตร์โปรแตสแตนต์
ในประเทศไทย 1828-1958
(กรุงเทพฯ:สภาคริสตจักร
แห่งประเทศไทย, 1958), หน้า 106.

นอกจากนี้ยังมีหนังสือพิมพ์จากบันทึกชีวประวัติ บันทึกส่วนตัว ของหมอสอน
ศาสนาแต่ละท่าน ดังตัวอย่างบันทึกอันเป็นที่รู้จักกันดีคือ กึ่งศตวรรษในหมู่ชาวสยาม
และชาวลาว หรือ A half century among the Siamese and Laos: an

The Laos News ตีพิมพ์รายงานการทำงานของคณะมิชชันนารี
อเมริกันเพรสไบทีเรียน ที่บันทึกการดำเนินงานในสังคมล้านนา
ภาพถ่ายด้านหน้าคือแม่หญิงลาว

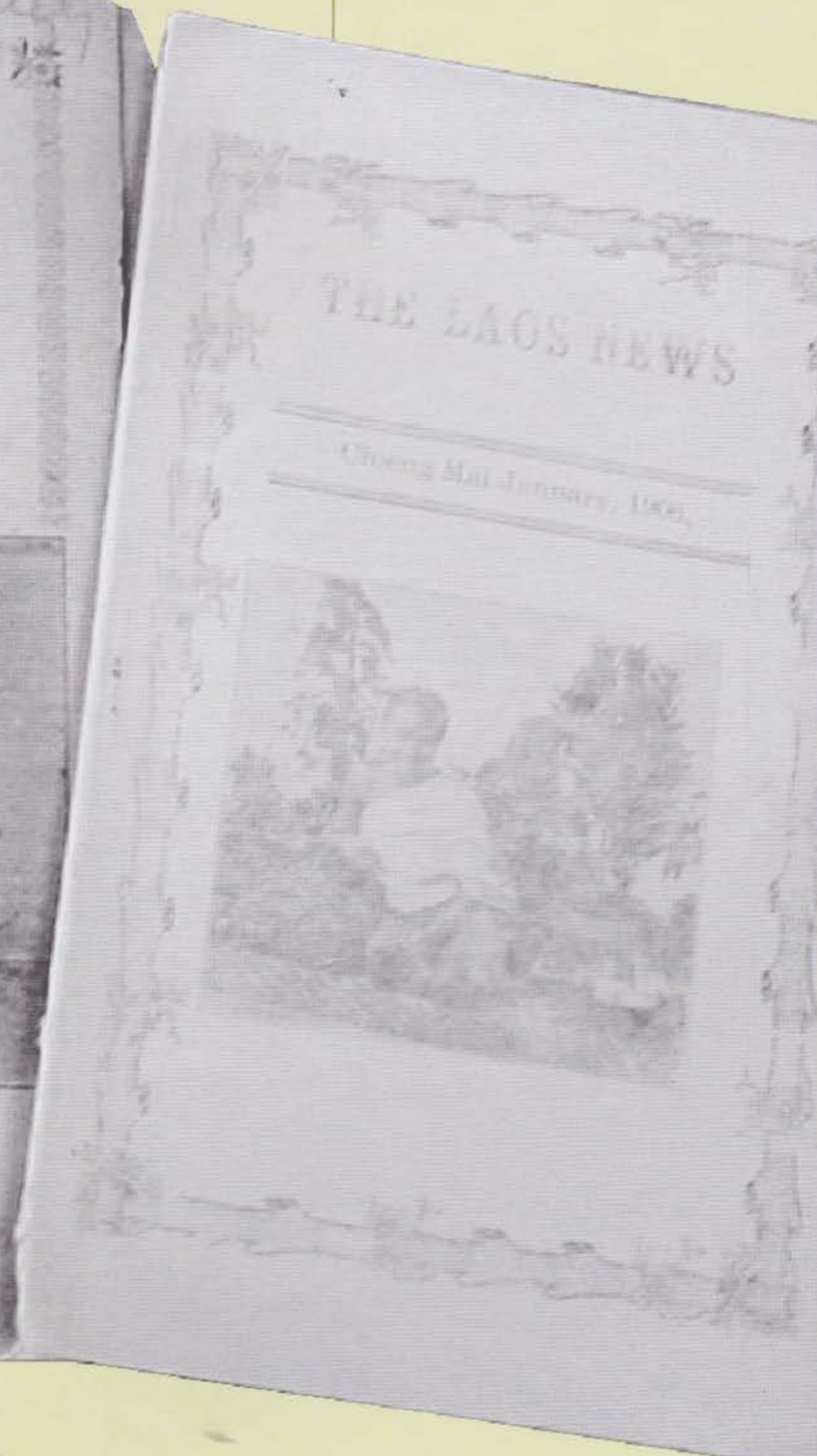
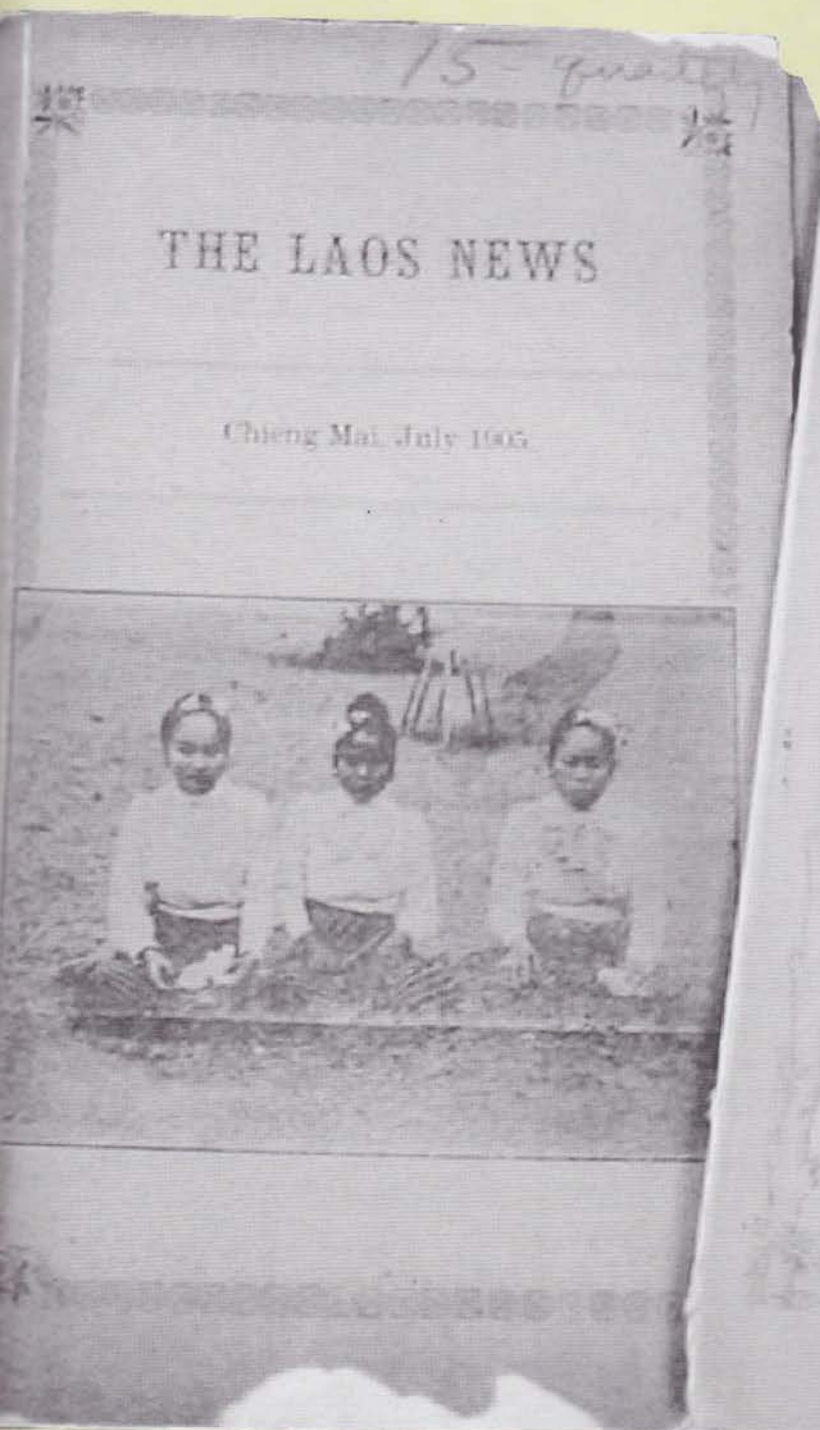
autobiography (1912) ของศาสตราจารย์เดเนียล แมคกิลวารี⁷ อันเป็นบันทึกชีวประวัติที่มีภาพของชาวลาวหรือชาวล้านนา⁸ บันทึกเล่มนี้ได้สะท้อนสภาพสังคมและวิถีชีวิตชาวล้านนา ผ่านการเดินทางอย่างยากลำบากกับการประกาศเผยแผ่คริสต์ศาสนา ในขณะที่ชนพื้นเมืองยังมีความเชื่อเรื่องผีและพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการยอมรับจากเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ที่ทำให้ ศจ.แมคกิลวารีเกือบต้องเอาชีวิตเข้าแลก แต่ด้วยความมุ่งมั่นของศจ.แมคกิลวารีที่รับใช้พระเจ้า และความอุตสาหะไม่แพ้ผู้เป็นพ่อตา คือ ดร.แดน บีช บรัดเลย์ (Dr. Dan Beech Bradley) ทำให้ ศจ. แมคกิลวารี สามารถตั้งศูนย์มิชชันลารวขึ้นที่เชียงใหม่ และตั้งได้อย่างมั่นคงจนถึงทุกวันนี้

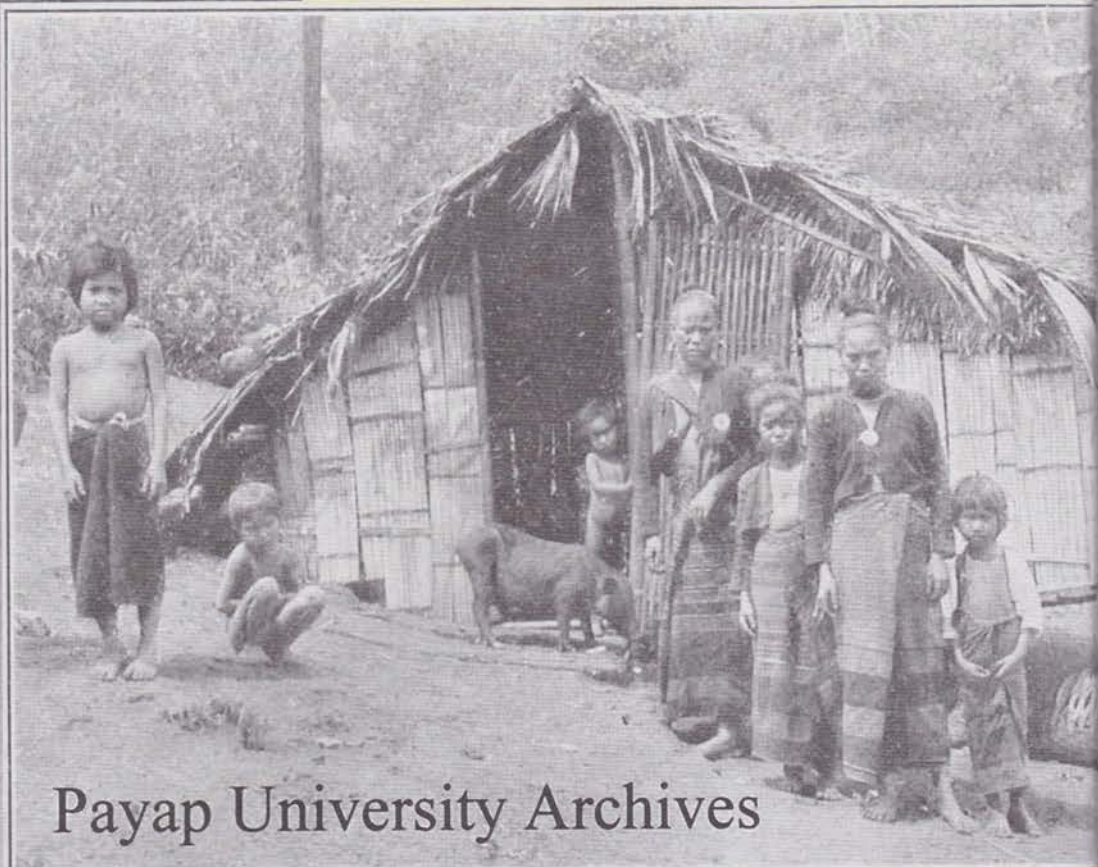
⁷ กังศวรรณในหมู่ชาวสยามและชาวลาว :

อัตชีวประวัติของศาสตราจารย์เดเนียล แมคกิลวารี ดี.ดี., จิตราภรณ์ ต้นตั่นกุล แปล, พิมพ์ครั้งที่ 2

(กรุงเทพฯ : มติชน, 2544).

⁸ "ลาว" เป็นชื่อเรียกคนเมืองเหนือตามราชสำนักสยามในขณะนั้น.

Payap University Archives

MŪSŌ PEOPLE AND HUT NEAR CHIENG RAI

ภาพถ่ายจากไมโครฟิล์ม ลายมือของนพ.วิลเลียม เอ. บริกส์
มิชชันนารีดำเนินงานในจังหวัดลำปาง แพร่ เชียงราย

ภาพถ่ายบ้านและชนเผ่า (มุเซอว) ที่เชียงราย
(ภาพจากหนังสือ *A half century among the Siamese
and Laos : an autobiography.* (1912)
ของศจ. เดเนียร์ แมคคิลลารี)

บันทึกของหมอสอนศาสนาอีกหลายท่านยังเล่าถึง
สิ่งที่ได้พบเห็นในแง่มุมต่างๆ ในพื้นที่ที่ท่านเหล่านั้นได้
เดินทางสำรวจ และบันทึกที่รู้จักกันดีอีกเล่มหนึ่งคือ เรื่อง
ชนชาติไทย หรือ *The Tai Race: Elder Brother of the
Chinese* (1923) โดย ศจ.วิลเลียม คริฟตัน ดอดด์ (Rev.
William Clifton Dodd) หรือหมอดอดด์ ซึ่งทำงานในเชียงราย
32 ปี (พ.ศ.2429-2461) และได้เดินทางสำรวจดินแดนใน
ล้านนาจนถึงเชียงรุ่ง ได้เขียนบันทึกไว้ว่า

“เมื่อวันที่ 25 มีนาคม เราได้ออกจากบ้านไปในรัฐเก็งตุง⁸

ในคืนนั้นได้มาหยุดพักที่ยูนนานในประเทศจีน วันรุ่งขึ้นถึงเมืองหลวง
ข้าราชการที่นั่นยังจำการเยี่ยมเยียนของ ดร.แมคคิลลารีและมร.เออร์วิน
เมื่อหลายปีก่อนได้ (1893) ที่เมืองนี้เราได้ทำการแจกจ่ายหนังสือกว่า 300 เล่ม

แล้วต้องหยุด หากว่าเราได้เอาหนังสือมาสักม้วนหนึ่ง

เราก็สามารถแจกได้หมด วันที่ 29 มีนาคม เราไปถึงเชียงรุ่ง

คือเมืองหลวงของสิบสองปันนา... ประชาชนที่เราได้พบจากเชียงรุ่งไป

ไม่เคยมีข้ามนารีไปเยี่ยมหรือเคยไปสั่งสอนพระกิตติคุณเลย

ข้าพเจ้าประหลาดใจที่พบชาวลี⁹ อยู่ใกล้ๆ เมืองหลวงยูนนานคือซีเมา

บนที่ราบซีเมานั้นเองมีหมู่บ้านชาวลาว 3 แห่ง ทางตะวันตกเฉียงเหนือ

เป็นเขตไทยใหญ่เหนือมีประชาชนพูดภาษาลาว และทางตะวันตกเฉียงเหนือ

ก็มีประชาชนที่ใช้ภาษาลาวอื่นๆ ซึ่งควรจะสำรวจต่อไป...”¹⁰

⁸ เชียงตุง - ผู้เขียน.

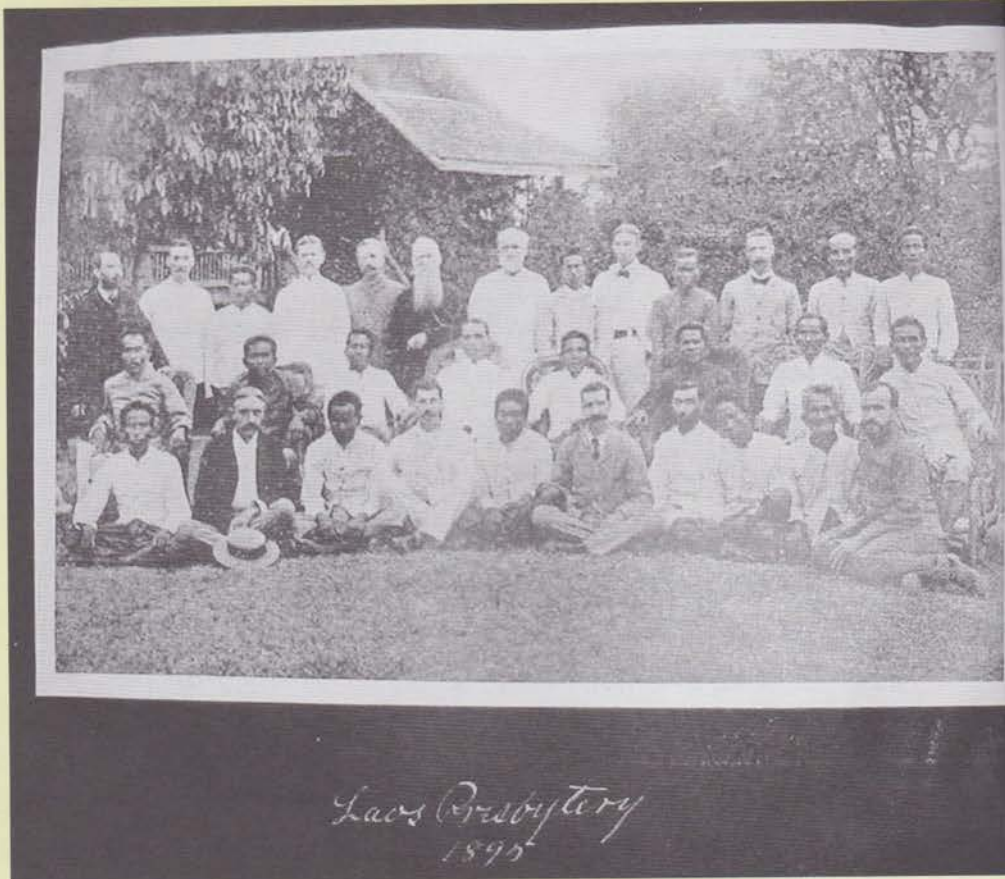
⁹ ไทลื้อ? - ผู้เขียน.

¹⁰ ดร.เดนเนท อี แวลส์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 135.

บันทึกเล่มนี้เป็นที่ยอมรับในกลุ่มผู้ศึกษาค้นคว้าวิจัยทางด้านมานุษยวิทยา
และไทธิศึกษา ว่าเป็นหลักฐานการศึกษากลุ่มคนพูดภาษาตระกูลไทย-ลาวและกลุ่ม
ชาติพันธุ์อื่นๆ ที่สามารถอ้างอิงได้จนถึงปัจจุบัน

1) เอนก นาวิกมูล, ฝรั่งในเมืองสยาม
(กรุงเทพฯ: แสงดาว, 2542).

นอกจากนี้ ภาพถ่ายและสิ่งพิมพ์ยังเป็นเอกสารสำคัญที่แสดงถึงเทคโนโลยีตะวันตกสมัยใหม่เข้าสู่เมืองไทย การถ่ายภาพเริ่มต้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยสังฆราชปาเลอกัว (Pallegoix) ชาวฝรั่งเศส ผู้นำวิชาถ่ายรูปเข้ามาเมืองไทยคนแรก ส่วนในด้านการพิมพ์ มีชนนาริคนสำคัญที่ได้ชื่อว่า "บิดาแห่งการพิมพ์และหนังสือพิมพ์ของเมืองไทย" คือ "หมอบรัดเลย์" (Dr.Dan Beech Bradley) ท่านได้จัดพิมพ์หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกรีคอร์ด ซึ่งพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.2388 และเป็นรู้จักมากที่สุดใ้สยาม¹⁾ ส่วนในมิชชันลว น้อยคนนักจะรู้จักภาพถ่ายของนายแพทย์ ซามูเอล เคร็ก พีเพิล (Samuel Craig People) ที่อนุรักษ์ไว้ในหอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ หมอพีเพิลเข้ามาปฏิบัติภารกิจในจังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง น่าน ในช่วง พ.ศ. 2423-2463 ภาพเหล่านี้บอกเล่าเรื่องราวสภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในท้องถิ่นได้อย่างดียิ่ง และหมอพีเพิลยังเป็นบุคคลสำคัญที่ได้คิดสร้างตัวพิมพ์อักษรล้านนาขึ้นสำเร็จ ต่อมาได้สร้างโรงพิมพ์ของคณะมิชชันลวขึ้นที่เชียงใหม่ในปีพ.ศ. 2435 โดยมีศาสตราจารย์เดวิด กอร์มเลย์ คอลินส์ (Rev.David Gholmley Collins) เป็นผู้จัดการ โรงพิมพ์นี้ตั้งอยู่ที่บ้านวังสิงห์คำ (ปัจจุบันคือตลาดเมืองใหม่ ตั้งอยู่เหนือที่ทำการเทศบาลนครเชียงใหม่)

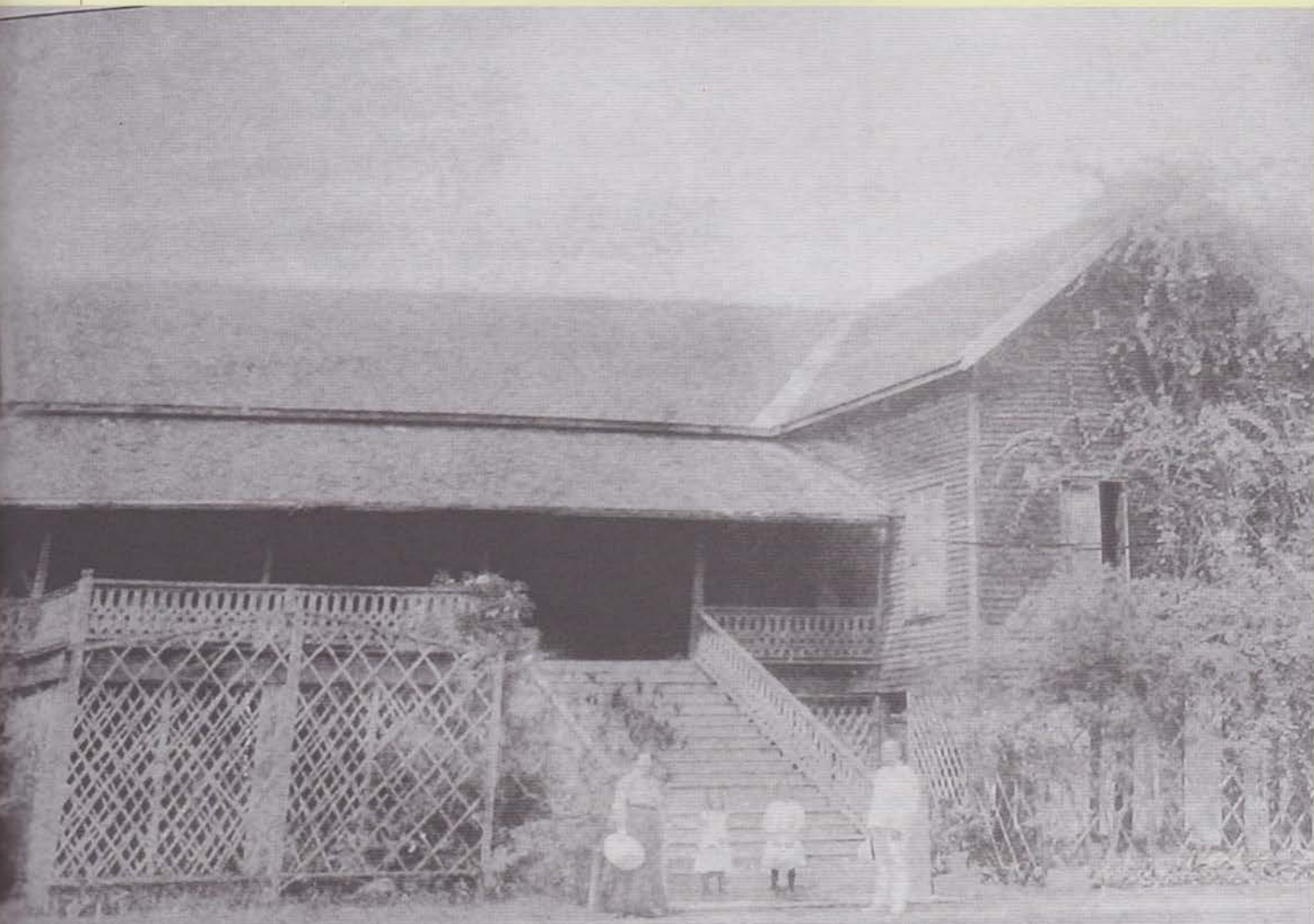

อ.ชัยนธ์ ผู้อำนวยการหอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ
แนะนำภาพถ่ายของนายแพทย์ ซามูเอล ซี พีเพิล

หนังสือสำคัญที่พิมพ์ในระยะแรกคือ หนังสือพระคริสตธรรมกิจการของอัครทูต พระธรรมมัทธิว และยังมีหนังสือตรีโหม่ฝากแต่เมืองนอกมาถึงพ่อแม่ ที่เขียนเป็นตัวอักษร ล้านนา ของอาจารย์ศรีโหม่ วิชัย คริสเตียนชาวเชียงใหม่คนแรกที่ได้เดินทางไปถึง สหรัฐอเมริกา¹² ในหนังสือประวัติศาสตร์โปรแตสแตนท์ในประเทศไทย ของดร.เคนเนท กล่าวไว้ว่า ในสมัยที่โรงพิมพ์เจริญรุ่งเรืองนั้น โรงพิมพ์ลาวมิชชั่นมีคนงานถึง 36 คน และ พิมพ์หนังสือออกปีหนึ่งกว่าเจ็ดล้านหน้า เรื่องราวของโรงพิมพ์คณะมิชชั่นนี้ ยังเป็นหัวข้อ ที่นำศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับประวัติการพิมพ์ในภาคเหนือ รวมถึงตัวพิมพ์ แท่นพิมพ์ ฯลฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวพิมพ์อักษรล้านนาหรือ "ตัวเมือง" แต่ในปัจจุบันมีผู้สนใจศึกษา อักษรล้านนาน้อยลงทุกที

¹² สมโชติ อ๋องสกุล, โรงพิมพ์เก่าในเชียงใหม่ ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่มที่ 11 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542), หน้า 5809.

ภาพโรงพิมพ์บ้านคอลินส์
(ภาพถ่ายภายในบ้านแอริส พิพิธภัณฑ์โรงเรียนปรินส์รอแยลวิทยาลัย)

ภาพโรงพยาบาลหลังแรกในเชียงใหม่
ที่ก่อตั้งโดยมิชชันนารีอเมริกัน

(ภาพจาก *An Oriental Land of the Free:*

*Life and Mission Work among the Laos of Siam,
Burma, China, and Indo-China* (1910)

โดย ศจ. จอห์น เอช. ฟรีแมน)

Payap University Archives

CHIENG MAI HOSPITAL, NORTHERN SIAM

บ้านแสรริส พิพิธภัณฑสถานโรงเรียนบรินส์รอยแยลวิทยาลัย

¹³George Bradley McFarland, *Historical Sketch
of Protestant Missions in Siam 1828-1928* หน้า 64
อ้างใน นิธิ เอียวศรีวงศ์ บทความใน 175 ปี
พันธกิจคริสต์ศาสนาโปรเตสแตนต์ในประเทศไทย
(1828-2003) (กรุงเทพฯ: ประชุมทอง พรินต์ติ้ง กรุ๊ป จำกัด,
2004) หน้า XVI.

“เราไม่อาจเล่าเรื่องของมิชชันนารีโดยไม่กล่าวถึงความก้าวหน้าเหลือคณานับ
(ที่เกิดในสยามได้) เท่ากับที่ไม่อาจเขียนประวัติศาสตร์ของสยามโดย
ไม่กล่าวถึงมิชชันนารีได้”¹³

บทบาทของอเมริกันและความสัมพันธ์ต่อสยาม

ศ.ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์ได้เขียนประเด็นนี้ในบทนำของหนังสือวาระครบรอบ 175 ปี พันธกิจคริสต์ศาสนาโปรแตสแตนท์ในประเทศไทย (ค.ศ.1828-2003) ไว้อย่างน่าสนใจ โดยมีความสรุปว่า หากเรามองอิทธิพลของอเมริกันในประเทศไทยดูเหมือนจะมีไม่มากนัก จนถึงสิ้นสงครามโลกครั้งที่สอง แต่หากพิจารณาในด้านการศึกษาและการแพทย์แผนตะวันตกของไทย (ซึ่งกลายเป็นกระแสหลักในเวลาต่อมา) แท้จริงแล้วเป็นสิ่งที่ชาวอเมริกัน สร้างและหล่อหลอมขึ้นมาในสังคมไทยโดยแท้ โดยผ่านหอสอนศาสนา สร้างการบริหาร หลักสูตร มาตรฐาน และใช้มาตรฐานอเมริกันเป็นบรรทัดฐาน ทั้งระบบและรูปแบบของ โรงเรียนและโรงพยาบาล แม้ว่าอังกฤษจะมีอิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจอย่างมาก ในช่วงนั้น แต่น้อยคนนักจะทราบถึงระบบและรูปแบบโรงเรียนและโรงพยาบาลในอังกฤษ เป็นเช่นไร อาจกล่าวได้ว่านอกจากมิชชันนารีจะเป็นตัวแทนของพระคริสต์ธรรมคำสอน แล้วยังเป็นตัวแทนจำหน่ายวัฒนธรรมอเมริกันในประเทศไทยอีกด้วย...¹⁴

¹⁴ นิธิ เอียวศรีวงศ์, เรื่องเดียวกัน, หน้า XIX.

ข้อเขียนของอาจารย์นิธิทำให้เราเห็นภาพคณะมิชชันนารีในฐานะผู้นำวิทยาการ ตะวันตกเข้ามาจัดระบบพื้นฐานทั้งทางด้านการศึกษาและด้านการแพทย์แบบมาตรฐาน อเมริกันในสถานที่ต่างๆ และยังคงพัฒนาก้าวหน้าเป็นลำดับ ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนและ โรงพยาบาลในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดอื่นๆ ทั่วภาคเหนือ อาทิ โรงพยาบาลแพร่ คริสเตียนและโรงเรียนเจริญราษฎรในจังหวัดแพร่ โรงพยาบาลแมคคอร์มิคและโรงเรียน ปรินส์รอแยล ดาราวิทยาลัย์ จังหวัดเชียงใหม่ โรงพยาบาลโอเวอร์บรุค โรงเรียนเชียงราย วิทยาคม จังหวัดเชียงราย โรงพยาบาลแวนเซนต์วอร์ดและโรงเรียนวิชานารี จังหวัดลำปาง เป็นต้น ผู้อำนวยการโรงเรียนและโรงพยาบาลเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นมิชชันนารีอเมริกัน ระยะแรก อีกทั้งงบประมาณสนับสนุนส่วนใหญ่ก็ยังคงมาจากคริสตจักรในอเมริกา

นอกจากนั้นความสัมพันธ์ระหว่างมิชชันนารีและราชสำนักสยามรวมถึงชนชั้นนำ ยังเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการประสานงานเปิดทางการวางรากฐานคริสตจักร ในสังคมไทยให้เป็นไปด้วยดี ความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้เริ่มต้นในสมัยรัชกาลที่ 4 คณะ มิชชันนารีได้เข้าถวายการรักษาพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์สยามรวมทั้ง เจ้านายฝ่ายเหนืออย่างเห็นผล รวมทั้งสอนภาษาอังกฤษและวิทยาศาสตร์ในราชสำนัก ในขณะที่สยามเปิดรับตะวันตกอย่างเต็มที่ และอาจจะเป็นไปได้ว่าในขณะนั้นอิทธิพล ของอเมริกันในยุคล่าอาณานิคมยังไม่เป็นที่น่าสงสัยหรือยังไม่ีมีมากพอจะยึดดินแดน ได้เหมือนกับอังกฤษในพม่าและฝรั่งเศสในอินโดจีน

ร่องรอยประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ดังกล่าวยังคงปรากฏให้เห็น ดังเช่นที่ โรงเรียนปรินส์รอแยลวิทยาลัย์ จังหวัดเชียงใหม่ อาคารบ้านแฮริส อันเป็นบ้านพักและ อาคารอำนวยการของศาสนาจารย์ ดร.วิลเลียม แฮริส (Rev. Dr. William Harris) อาคารดังกล่าวสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2448 เป็นอาคารที่สร้างด้วยไม้สักทั้งหลังในรูปแบบ สถาปัตยกรรมแบบโคโลเนียล และยังคงเป็นอาคารรับเสด็จสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร (รัชกาลที่ 6) เสด็จฯ เยือนมณฑลพายัพ เมื่อวันที่ 2 มกราคม พ.ศ.2449 ในการเสด็จพระราชดำเนินวางศิลาฤกษ์อาคารบัตเลอร์ อันเป็นอาคารเรียนหลังแรกของโรงเรียนปรินส์รอแยลวิทยาลัย์ และพระราชทานนาม โรงเรียนว่า "The Prince Royal's College"

โต๊ะทรงงานและของใช้ส่วนพระองค์
ของสมเด็จพระมหิตลาธิเบศ อดุลยเดชวิกรม
พระบรมราชชนก ภายในโรงพยาบาลแมคคอร์มิค

อาคารประทับพักของสมเด็จพระบรมราชชนก เมื่อ พ.ศ. 2478
(ภาพจากหนังสือพระมามลายโคกหลัว เหลือสุข)

สมเด็จพระบรมราชชนกเสด็จไปเป็นแพทย์ประจำบ้าน ณ โรงพยาบาลแมคคอร์มิค จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2472
ประทับที่ม้านพักผู้อำนวยการ อาคารทางซ้ายของภาพ

นอกจากนี้ยังมีบ้านพักของนายแพทย์เอ็ดวิน ซี คอร์ท (Dr. Edwin C. Cort) ผู้อำนวยการคนแรกของโรงพยาบาล ภายในบริเวณมหาวิทยาลัยพายัพ เขตกำแพงนคร และตึกมหิดล ณ โรงพยาบาลแมคคอร์มิค ผังตรงข้าม สถานที่ซึ่งสมเด็จพระบรมราชชนก ได้ทรงตอบรับคำกราบทูลเชิญมาทรงงานในฐานะแพทย์ประจำบ้าน ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อผู้ป่วยทุกคนโดยไม่ถือพระองค์ ประทับพักและทรงงาน ณ โรงพยาบาลแมคคอร์มิค เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2472 ต่อมาภายหลังพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ตลอดจนถึงพระบรมวงศานุวงศ์ ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณเสด็จฯ เยี่ยมกิจการของคณะมิชชันนารีเรื่อยมา แม้ว่าอเมริกาจะแปรเปลี่ยนเป็นมหาอำนาจเช่นปัจจุบัน แต่คุณูปการของคณะมิชชันนารีอเมริกันในภาพของผู้ให้ ผู้เสียสละ ยังคงเด่นชัดมากกว่าภาพของผู้ยึดครอง

เอกสาร บันทึก และภาพถ่าย ที่นำเสนอในบทความนี้เป็นเพียงบางส่วนของเอกสารที่มีจำนวนมากในหอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ เป็นเอกสารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และถือได้ว่ามีลักษณะเฉพาะ เป็นเอกสารชั้นต้นที่ไม่สามารถหาจากแหล่งอื่น นอกจากนี้ ยังเป็นเอกสารที่มีผู้เข้าศึกษา ค้นคว้า วิจัยมากกว่าเอกสารที่เกิดจากหน่วยงานของมหาวิทยาลัยพายัพเอง คุณลักษณะดังกล่าวนับว่าเป็นจุดเด่นด้านเอกสารจดหมายเหตุที่เชื่อมโยงทั้งงานด้านศาสนาและประวัติศาสตร์ล้านนาและสยามได้อย่างน่าทึ่ง นอกจากนี้หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยพายัพยังได้รับการบริจาคเป็นระยะๆ จากทายาทของหมอสอนศาสนา รวมทั้งชาวตะวันตก ชาวไทยอื่นๆ อนึ่ง ผู้เขียนเชื่อว่ายังคงมีเอกสารของคณะคริสต์จักรเพรสไบทีเรียนและคริสต์จักรที่เกี่ยวข้องไม่มากนักน้อยที่เก็บรักษาไว้ที่สหรัฐอเมริกา และยังคงคอยการศึกษาค้นคว้าวิจัยจากผู้สนใจ เพื่อนำเสนอและแลกเปลี่ยนแง่มุม ประเด็นที่เชื่อมโยงมิติต่างๆ ทางประวัติศาสตร์ให้น่าสนใจ

ภาพที่ประทับ ภายในมหาวิทยาลัยพายัพ
เขตกำแพงนคร (เมษายน 2550)

เอกสารอ้างอิง

- กองการแพทย์ สภาคริสตจักรในประเทศไทย. สภาคริสตจักรในประเทศไทยกับการบำบัดรักษา
1934-1999. เชียงใหม่ : ศูนย์บริการงานพิมพ์ มหาวิทยาลัยพายัพ, 1999.
- กลุ่มบริการและประสานส่งเสริมกิจการจดหมายเหตุ. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2548.
- เคนเนธ อี แวลส์. ประวัติศาสตร์โปรเตสแตนต์ในประเทศไทย 1828-1958. กรุงเทพฯ :
สภาคริสตจักรแห่งประเทศไทย, 1958.
- ชยันต์ หิริญพจน์. เอกสารประกอบการอบรม คู่มือการบริหารงานและการประกันคุณภาพ
หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยพายัพ 1 มกราคม 2550.
- ชำนาญ แสงฉาย. ศาสนาจารย์ บก. 70 ปีแห่งพระพรสภาคริสตจักรในประเทศไทย 1934-2004.
กรุงเทพฯ : สภาคริสตจักรแห่งประเทศไทย, 2004.
- เดเนียล แมคกิลวารี ดี.ดี. กึ่งศตวรรษในหมู่ชาวสยามและชาวลาว : อดีตชีวิตประวัติของศาสนาจารย์
เดเนียล แมคกิลวารี ดี.ดี., จิตราภรณ์ ตันตตันกุล แปล. พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : มติชน, 2544).
- อเนศวร์ เจริญเมือง. คนเมือง. เชียงใหม่ : แสงศิลป์, 2544.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. บทนำใน 175 ปี พันธกิจคริสต์ศาสนาโปรเตสแตนต์ในประเทศไทย (1828-2003).
กรุงเทพฯ : ประชุมทอง พรินติ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2004.
- ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. "ย้อนรอยอดีต: 175 ปี มีชนนารีโปรเตสแตนต์ในประเทศไทย" ใน 175 ปี
พันธกิจคริสต์ศาสนาโปรเตสแตนต์ในประเทศไทย (1828-2003). กรุงเทพฯ :
ประชุมทอง พรินติ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2004.
- สมโชติ อ๋องสกุล. "โรงพิมพ์เก่าในเชียงใหม่" ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่มที่ 11.
กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542, หน้า 5809.
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร. 50 ปีหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินติ้ง, 2545.
- เอนก นาวิกมูล. ฝรั่งในเมืองสยาม. กรุงเทพฯ : แสงดาว, 2542.

เอกสารออนไลน์

- ชยันต์ หิริญพจน์ วิทยากรบรรยาย, มีอะไรในหอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยพายัพ,
เมื่อวันที่ 5 ต.ค. 2549 ณ โรงแรมเชียงใหม่แกรนวิว
จาก <http://clm.wu.ac.th/www/conference/paper/chanyan.doc>
(accessed on 11 May 2007)

ขอขอบคุณ

อาจารย์ ชยันต์ หิริญพจน์ ผู้อำนวยการหอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยพายัพ
อาจารย์ถาวร รัตนา
คุณ นิศาล กันธิยะวงศ์
คุณอรอนงค์ มีเดช
คุณอริศา เลิศพฤกษ์
คุณกาญจนา มงคล
เจ้าหน้าที่หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยพายัพ

จดหมายเหตุภาพ

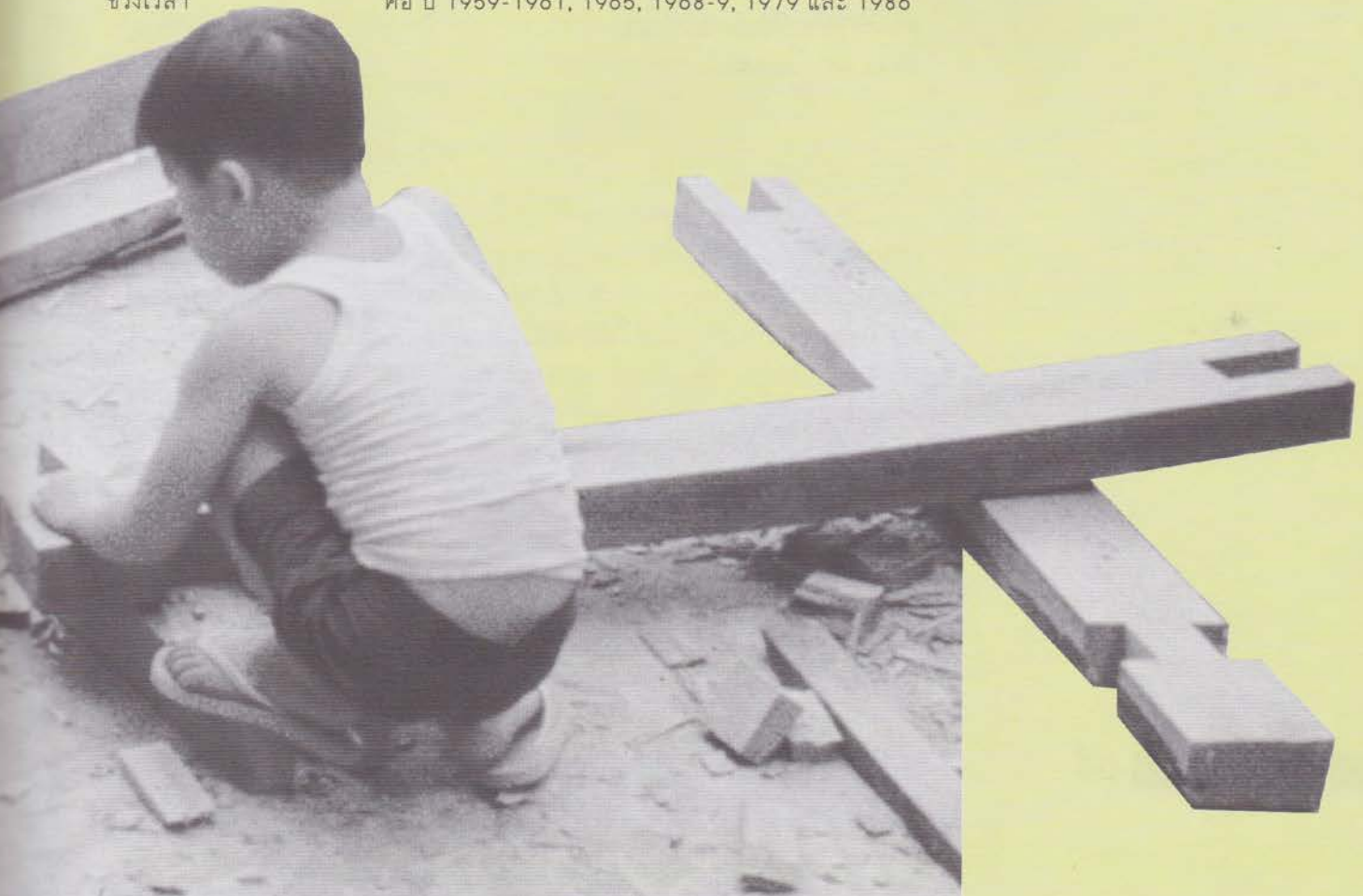
ไทลื้อ

ย้อนรอยจากเอกสารของมอร์แมน

อันวดี สุขประเสริฐ
และสิทธิศักดิ์ รุ่งเจริญสุขศรี

กว่า 2 ปีแล้วที่โครงการฐานข้อมูลจดหมายเหตุทางมานุษยวิทยา ศูนย์มานุษยวิทยา-สิรินธร (องค์การมหาชน) ได้ทำงานคลุกคลีอยู่กับเอกสารกองโตของศาสตราจารย์ไมเคิล มอร์แมน (Prof. Michael Moerman) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันที่เคยเข้ามาศึกษาชีวิตของชาวไทลื้อที่บ้านแพด อ.เชียงคำ จ.พะเยา เมื่อเกือบ 50 ปีมาแล้ว

มอร์แมนได้มอบบันทึกภาคสนามจำนวน 16 ก่อ่ง รวมถึงสไลด์และภาพถ่ายต่างๆ ให้ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรเป็นผู้เก็บรักษา เพื่อให้นักวิจัยในอนาคตได้ใช้ประโยชน์ เอกสารเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงกระบวนการทำงานวิจัยภาคสนามของมอร์แมน ตั้งแต่การสำรวจหาสถานที่เพื่อใช้เป็นสนามวิจัย ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล ระบบการบันทึกข้อมูล และการนำข้อมูลจากบันทึกมาวิเคราะห์ นอกจากนั้น ความพิเศษของเอกสารชุดนี้อยู่ที่การกลับเข้ามาเก็บข้อมูลเพิ่มเติมอีกหลายครั้งด้วยกัน เพื่อเฝ้าดูความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับบ้านแพด รวมแล้วมอร์แมนได้เข้ามาเก็บข้อมูลที่บ้านแพด 5 ช่วงเวลา คือ ปี 1959-1961, 1965, 1968-9, 1979 และ 1986

ศาสตราจารย์ไมเคิล มอร์แมน
(Prof. Michael Moerman)

งานวิจัยภาคสนาม คืออะไร

มานุษยวิทยา เป็นความพยายามที่จะเข้าใจวิถีการมีชีวิตร่วมกันของมนุษย์ในสังคมวัฒนธรรมต่างๆ โดยอาศัยการทำงานวิจัยภาคสนาม (anthropological fieldwork) เป็นกุญแจสำคัญในการเข้าถึงประสบการณ์ในชีวิตประจำวันของผู้คนที่เรากำลังศึกษา¹ ในการทำงานวิจัยภาคสนามแต่ละครั้ง นักมานุษยวิทยาจำเป็นต้องเข้าไปอยู่อาศัยในชุมชนที่ตนเองจะศึกษาวิจัยเป็นเวลานานนับปี เพื่อเฝ้าสังเกตและเก็บรวบรวมข้อมูลของชุมชนนั้นอย่างละเอียดในทุกๆ ด้าน ท้ายที่สุดแล้วตัวของนักมานุษยวิทยานี้เองที่จะเป็นผู้ถ่ายทอดเรื่องราวของชุมชนที่ตนเองทำการศึกษา โดยอาศัยข้อมูลภาคสนามต่างๆ ที่ได้เก็บรวบรวมมาตลอดระยะเวลาในการทำงานวิจัยภาคสนาม²

ขณะทำการวิจัยภาคสนามที่บ้านแพด นอกจากจะเฝ้าสังเกตชีวิตประจำวันของชาวบ้านอย่างใกล้ชิดแล้ว มอร์แมนยังได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ และพยายามทำความเข้าใจกับความเชื่อของชาวบ้านด้วย

ครั้งแรกที่ได้รับมอบหมายให้จัดการกับเอกสารเหล่านี้ เราตื่นตัวกับการเก็บข้อมูลภาคสนามของนักวิจัยท่านนี้มาก ไม่ว่าจะเป็นเอกสารที่เป็นบัตรบันทึกหลายพันแผ่น สมุดบันทึก จดหมาย แผนที่ แผนผัง แดบบันทึกภาพ แดบบันทึกเสียง สไลด์ และภาพถ่าย ดูเหมือนมอร์แมนพยายามที่จะบันทึกเหตุการณ์ทุกอย่างที่เขาสังเกตการณ์นานนับปีชนิดที่ไม่ให้พลาดแม้แต่ด้านที่เดียว เพื่อมิให้บันทึกความทรงจำเหล่านี้เสื่อมสภาพไปตามกาลเวลา ทางโครงการฯ จึงได้ดำเนินการอนุรักษ์เอกสารเหล่านี้ไว้ ในฐานะที่เป็นเอกสารจดหมายเหตุที่สะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนไทลื้อที่บ้านแพด

ขณะนี้ ทางโครงการฯ กำลังดำเนินการแปลงสภาพเอกสารงานวิจัยภาคสนามทั้งหมดของมอร์แกนให้อยู่ในรูปแบบของดิจิทัลไฟล์ และจะเปิดให้บริการแก่ผู้ที่สนใจสามารถทำการสืบค้นแบบออนไลน์ผ่านทาง "ฐานข้อมูลจดหมายเหตุทางมานุษยวิทยาในประเทศไทย" (Thailand Anthropological Archive Database) ซึ่งกำลังอยู่ในระหว่างดำเนินการ

ย้อนรอยไทลื้อกับ “มอร์แมน”

ในฐานะที่เป็นทั้งคนทำงานและใช้เอกสารจดหมายเหตุเหล่านี้ เรามีโอกาสได้เรียนรู้ชีวิตของชาวไทลื้อผ่านเอกสารของมอร์แมนไปด้วย ยิ่งนานวันเข้าภาพชีวิตของชาวไทลื้อที่บ้านแพดก็ยิ่งชัดเจนขึ้น รวากับได้เดินตามการสังเกตการณ์ทุกๆ อย่างก้าวของมอร์แมน รายละเอียดที่มอร์แมนได้บันทึกไว้ทั้งที่เป็นข้อมูลเกี่ยวกับผู้คน ชีวิตประจำวันตั้งแต่ตื่นจนกระทั่งเข้านอน การทำมาหากิน ประเพณี ความเชื่อ สถาปัตยกรรม สถานที่ ถนนหนทาง บ้านเรือน วัด ฯลฯ รวมถึงชีวิตของมอร์แมนเองที่กลายเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนชาวไทลื้อ คำบรรยายเหล่านี้ทำให้เราเห็นภาพและพลอยได้สัมผัสสิ่งเหล่านั้นไปด้วย

จากเอกสารฉบับพันขึ้น เรามาสอดูใจกับเอกสารชุดหนึ่งที่เป็นภาพถ่ายและสไลด์ที่มีมอร์แมนถ่ายไว้ ไม่ว่าจะเป็นภาพถ่ายชายหนุ่ม หญิงสาว คนเฒ่าคนแก่ เด็ก หมู่บ้าน ลักษณะการแต่งกาย ชีวิตประจำวัน การทำอาหาร เทศกาลประเพณี รวมถึงกิจกรรมต่างๆ ของชาวบ้าน และยังมีภาพอื่นๆ อีกมากมายเท่าที่มอร์แมนจะสามารถบันทึกไว้ได้ เราให้ความสนใจกับเอกสารชุดนี้เนื่องจากภาพสามารถตอบคำถามบางคำถาม และข้อข้องใจที่เกิดขึ้นในระหว่างที่เราทำงานกับเอกสารที่เป็นลายลักษณ์อักษร เนื่องจากบางครั้งเราเกิดข้อสงสัยหรือไม่สามารถเห็นภาพสิ่งที่มอร์แมนบรรยายไว้ในบัตรบันทึกได้ เช่น มอร์แมนบรรยายว่า

ปรีติดา เจริญเผ่า กอนันตกุล. (บรรณาธิการ).
คนใน ประสบการณ์ภาคสนามของนัก
มานุษยวิทยาไทย. (กรุงเทพฯ:
ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2545). คำนำ (9).

งานวิจัยภาคสนามทางมานุษยวิทยา ในลักษณะ
ที่นักมานุษยวิทยาต้องเข้าไปอาศัยอยู่ในชุมชน
ที่ต้องมากระศึกษาเป็นเวลานานนับปี เพื่อเก็บ
ข้อมูลต่างๆ ในชุมชน เริ่มมีมาตั้งแต่ช่วงปลาย
คริสต์ศตวรรษที่ 19 จุดประสงค์หลักก็เพื่อให้
นักมานุษยวิทยาได้มีประสบการณ์ด้วยตนเองว่า
กิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวันของชาวบ้านที่
นักมานุษยวิทยาเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยนั้นมีควมหมาย
อย่างไรต่อชาวบ้าน ซึ่งจะเป็หนทางที่ช่วยในการลด
อคติต่างๆ ลงได้มาก นักมานุษยวิทยารุ่นบุกเบิกที่
(นำตนเอง) เข้าไปอาศัยอยู่ในชุมชนที่ตนศึกษา
ที่สำคัญ เช่น Franz Boas (1858-1942),
Bronislaw Malinowski (1884-1942) และ
Margaret Mead (1901-1978), สำหรับเรื่องราว
เกี่ยวกับการวิจัยภาคสนามทางมานุษยวิทยา โปรดดู
งานพิศ สัตยสังวน, การวิจัยทางมานุษยวิทยา,
(กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2542).

...khampan and cEn (140) chi phagla
hdmns W tam namprick
kham (14) reading the ? census ? paper
un leaves with his two oxen...

...ดำนกับจีน (140) สัตว์งานค
มีงผู้ในหมู่บ้านต่านน้ำพริก
ดำ (14) กวักจันอ่านอะไรกรดาบอะไรสัดจาง
อยู่ที่บ้านบ้านจันออกไปพร้อมวัวของนางสองตัว...

ที่มา:
จุฬาร ภาภากร. ม.ร.ว. ไทลื้อ.
(กรุงเทพฯ: มติชน, 2539), น. 13.

เมื่ออ่านข้อความข้างต้นเราเกิดคำถามขึ้นว่า "ลิ ผักหละ" คืออะไร โดยเฉพาะถ้าอ่านจากบัตรบันทึกที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับเหตุการณ์ประจำวัน เราจะพบว่ามีการ "ลิ ผักหละ" กันแทบทุกวัน จนเมื่อหาข้อมูลเพิ่มเติมเราก็พบว่าผักหละก็คือชะอม และเมื่อเราได้มาเห็นภาพถ่ายชุดหนึ่งของมอร์แมน เป็นภาพหญิงสาวกำลังใช้ไม้สอยอะไรสักอย่างจากต้นไม้สูง ภาพบรรยายสไลด์ชุดนี้บอกว่า "Saw chi phagla" เราจึงได้คำตอบว่า "การลิผักหละ" ก็คือการเก็บยอดชะอมนั่นเอง นี่คือตัวอย่างที่ทำให้เราเห็นประโยชน์ของเอกสารจดหมายเหตุที่เป็นภาพถ่าย

ลื้อ คือใคร มาจากไหน

ชาวไทลื้อมีถิ่นฐานอยู่ในดินแดนสิบสองปันนา ตั้งอยู่ทางใต้สุดของมณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน ปัจจุบันรัฐบาลจีนจัดให้เป็นเขตปกครองตนเองชนชาติไท

ประวัติศาสตร์ของไทลื้อที่มีหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรยืนยัน เริ่มขึ้นในปี 1180 เมื่อพญาเจืองได้เถลิงราชสมบัติเป็นเจ้าหอคำเชียงรุ่งองค์ที่ 1 ราชวงศ์พญาเจืองปกครองดินแดนสิบสองปันนาต่อเนื่องเรื่อยมากว่า 800 ปี ตราบจนกระทั่งประเทศจีนมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาสู่ระบอบสาธารณรัฐเมื่อปี 1942³

เราไม่อาจจะพูดได้อย่างแน่ชัดว่าชาวไทลื้อที่อาศัยอยู่อย่างกระจัดกระจายในไทย ลาว และพม่า เริ่มอพยพสู่ดินแดนต่างๆ เหล่านี้ตั้งแต่เมื่อใด แต่ทั้งนี้ หากเราพิจารณาจากแผนที่จะพบว่า บริเวณสิบสองปันนา ฐานของพม่า ภาคเหนือทั้งหมดของลาว⁴ ลงมากระทั่งถึงดินแดนทางภาคเหนือของไทยล้วนเป็นดินแดนที่ติดต่อกันได้หมด การอพยพเคลื่อนย้ายของคนในดินแดนแถบนี้จึงน่าจะมีมาเป็นเวลาช้านานแล้ว สาเหตุที่ทำให้เกิดการอพยพมาจากการถูกกวาดต้อน การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง การติดตามญาติพี่น้องที่มาก่อนแล้ว การหาแหล่งทำกินที่มีความอุดมสมบูรณ์⁵

ในประเทศไทยชาวไทลื้อส่วนใหญ่จะตั้งถิ่นฐานกระจุกกระจายอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย และพะเยา กรณีไทลื้อที่ อ.เชียงคำ จ.พะเยา ส่วนใหญ่น่าจะสืบเชื้อสายมาจากกลุ่มเมืองพง เมืองมาง เมืองหย่วน เมืองบาน เมืองแพด และเมืองลำ ในสิบสองปันนา ดูได้จากชื่อหมู่บ้านหลายหมู่บ้าน ซึ่งตั้งขึ้นตามชื่อเมืองเดิมในสิบสองปันนา⁶

³สำหรับเรื่องราวเกี่ยวกับชาวไทลื้อในสิบสองปันนา ไพรดดู เจีย แยนจง, "คนไท" ไม่ใช่ "คนไทย" แต่เป็นเครือญาติชาติภาษา (รวมความรู้ "ไทยศึกษา" ของ "ศาสตราจารย์สองแผ่นดิน"), (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2548).

⁴ศิริพร ณ กลาง, ชนชาติไทในพินา: แลลวดแว่นคติชนและวรรณกรรมพื้นบ้าน, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2545), น. 18.

⁵นักวิชาการส่วนใหญ่เสนอว่าการอพยพของกลุ่มคนเชื้อชาติไทเป็นการเคลื่อนย้ายในแนวตั้ง คือ จากเหนือลงใต้ แต่ ศิริศักร วิลลิโกดม ลูจิตต์ วงษ์เทศ และธิดา สาระยา กลับเสนอว่า การเคลื่อนย้ายมีทั้งแนวตั้งและแนวนอน บางกรณีอาจเป็นการเคลื่อนย้ายขึ้นเหนือ บางกรณีจากตะวันออกไปตะวันตก และในบางช่วงสมัยจากเหนือลงใต้ ทั้งนี้เป็นเพราะบ้านเมืองของกลุ่มคนเชื้อชาติไทมักเกิดขึ้นในบริเวณลำน้ำที่เป็นสาขาของแม่น้ำสายหลัก อันได้แก่ แม่น้ำอิรวดี แม่น้ำสาละวิน แม่น้ำโขง และแม่น้ำแดงซึ่งมีการกระจายตัวในลักษณะแนวนอนจากตะวันออกไปตะวันตก หรือจากตะวันออกไปตะวันตก นอกจากนี้แล้ว การอพยพในแนวตั้ง ยังขัดแย้งกับตำนานหลายเรื่องที่เกี่ยวข้องการสร้างบ้านแปงเมืองในดินแดนแถบนี้ เช่น ตำนานสิงหนวัติกุมารที่กล่าวถึงการอพยพของกลุ่มคนจากกลุ่มแม่น้ำอิรวดีตอนบนมายังแม่น้ำสาละวิน แล้วจึงเดินทางข้ามมายังเมืองเชียงแสนในลุ่มแม่น้ำโขง การอพยพของกลุ่มคนภายใต้การนำของสิงหนวัติกุมารได้แสดงให้เห็นชัดเจนถึงการเคลื่อนย้ายในลักษณะแนวนอน จากทางตะวันออกมายังตะวันออกเฉียงใต้, อ้างจาก ศิริศักร วิลลิโกดม และลูจิตต์ วงษ์เทศ, ไทยน้อย ไทยใหญ่ ไทยสยาม, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2534), น. 91-96; ธิดา สาระยา, กว่าจะเป็นคนไทย, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรม, 2531), น. 4.

⁶จุฬา อากาศ, น. 11-12.

แม่เต่ากำลังนำด้ายที่ข้อมแล้ว
มามัดรวมให้เป็นม้วนเดียวกัน
อยู่ที่ใต้ถุนบ้าน

ตามรอยไทลื้อที่บ้านแพด

ภาพถ่ายนับร้อยนับพันรูปของมอร์แมนนำเราย้อนกลับไปดูวิถีชีวิตของชาวไทลื้อที่บ้านแพดเมื่อเกือบ 50 ปีก่อนได้หลายแง่มุม การเข้าไปเก็บข้อมูลของมอร์แมนในช่วงเวลาทั้ง 5 ช่วง ดังที่กล่าวไปข้างต้น ทำให้เราเห็นพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม รวมถึงความเปลี่ยนแปลงของชุมชนไทลื้อแห่งนี้ ภาพถ่ายชุดนี้จะสามารถเล่าเรื่องราวอดีตของชาวบ้านแพดและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้อย่างไรบ้าง เป็นเรื่องที่ชวนติดตาม

ชีวิตความเป็นอยู่

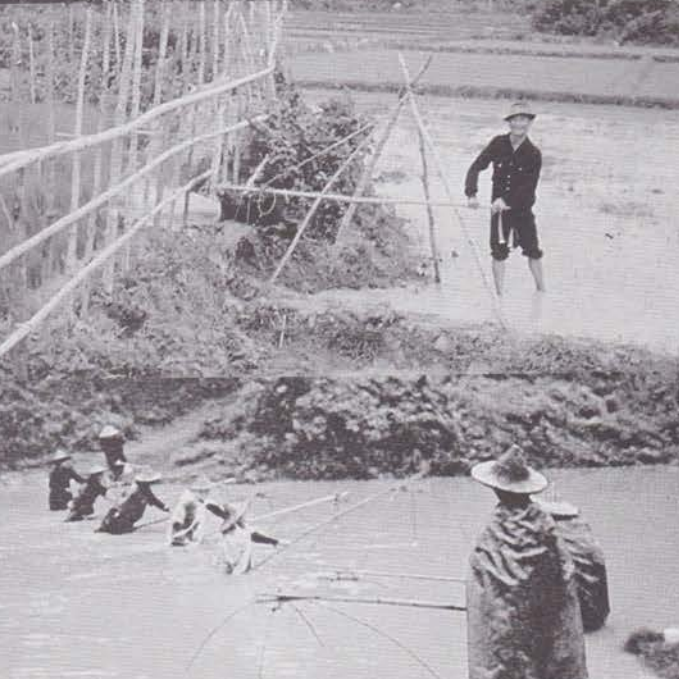
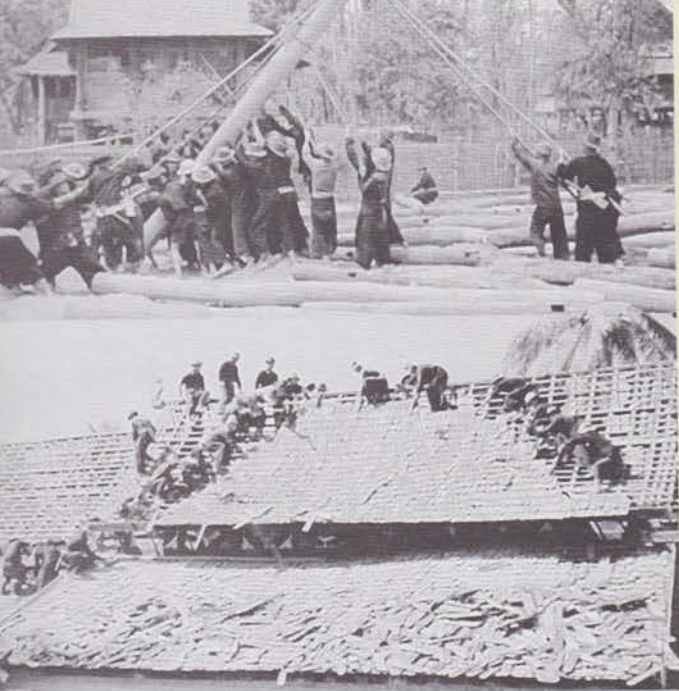
ชาวไทลื้อยึดอาชีพการเกษตรเป็นหลัก มีการปลูกพืชผักสวนครัวไว้กินเอง เลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย หมู เป็ด และไก่ ไว้ใช้งานหรือประกอบอาหารในครัวเรือน โดยถือคติว่า "ไม่ซื้อ ไม่ขาย เก็บไว้กิน และแบ่งปันพี่น้อง" ชาวไทลื้อจะปั่นฝ้ายเพื่อทอผ้า ย้อมผ้า รวมไปถึงการสานภาชนะจากไม้ไผ่ไว้ใช้เองในครัวเรือน

แม้จะยังปรากฏให้เห็นภาพของแม่เฒ่าสวมเสื้อปิดและโปกศิริชะด้วยผ้า⁷ ออกมาขายสินค้าจากพ่อค้าเร่ แต่ในปี 1960 ที่มอร์แมนเข้าไปเก็บข้อมูลที่บ้านแพดเป็นครั้งแรก ผู้คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่ก็มิได้แต่งกายด้วยชุดแต่งกายดั้งเดิมของชาวไทลื้ออีกแล้ว เสื้อผ้าสำเร็จรูปที่ผลิตจากโรงงาน และการแต่งกายแบบตะวันตกกลายเป็นชุดแต่งกายในชีวิตประจำวันของชาวบ้านแทนชุดดั้งเดิม

ที่อยู่อาศัย

ในส่วนของที่อยู่อาศัย ชาวไทลื้อนิยมสร้างเรือนใต้ถุนสูง หลังคามุงด้วยกระเบื้องแป้นเกล็ด พื้นที่ภายในเป็นห้องโถงใหญ่ห้องเดียว มีครัวไฟ (ห้องครัว) อยู่บนเรือน ใต้ถุนเรือนที่สูงถูกใช้ประโยชน์ในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น ใช้เป็นพื้นที่ทอผ้า ใช้เก็บเครื่องมือทางการเกษตร ใช้เลี้ยงสัตว์ ฯลฯ

⁷หญิงชาวไทลื้อจะสวมเสื้อที่เรียกว่า "เสื้อปิด" นิยมกันเพียง 2 สี คือ สีดำ และสีคราม ตัวเสื้อมีรูปเอวลอย ชายเสื้อยกสูงขึ้น 2 ข้าง บริเวณสลับเสื้อด้วยแถบผ้าสีต่างๆ หรือประดับด้วยกระดุมเงิน นุ่งผ้าขึ้นลายขวาง มีลวดลายสีต่างๆ ต่อด้วยเชิงผ้าสีดำ นิยมโปกศิริชะด้วยผ้าสีขาว หรือสีชมพู. อ้างจาก ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล, "ชาวไทลื้อในล้านนา: ข้อสังเกตเบื้องต้น," รวมบทความทางวิชาการ ไทลื้อ: เชียงคำ, (วิทยาลัยครูเชียงใหม่ สหวิทยาลัยนานาชาติ ม.ป.ป.), น. 70.

สังคมชาวไทลื้อ

นักมานุษยวิทยาในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 เคยมองว่า "สังคมไทยเป็นสังคมที่มีโครงสร้างหลวม" อย่างไรก็ดี จากบันทึกภาคสนามของมอร์แมน แม้จะเป็นการมองด้วยสายตาของฝรั่งเหมือนกัน แต่บ้านแพดที่อยู่ในบันทึกภาคสนามของมอร์แมนกลับเป็นสังคมที่มีความเป็นชุมชนสูง มักจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม มีความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน และช่วยเหลือกันภายในชุมชนอยู่เสมอ เช่น ช่วยกันทำนา จับปลา สร้างบ้าน สร้างฝาย สร้างวิหาร เป็นต้น

เกษตรกรรม

ชาวไทลื้อยังชีพด้วยการเกษตร การทำนาเปรียบเสมือนอาชีพหลักที่หล่อเลี้ยงคนทั้งชุมชน

⁸ บรรดานักมานุษยวิทยาตะวันตกพยายามค้นหาคำตอบเกี่ยวกับลักษณะประจำชาติของผู้คนในแต่ละเชื้อชาติ โดยศึกษาจากวัฒนธรรมและบุคลิกภาพซึ่งเชื่อว่ามีผลต่อการกำหนดพฤติกรรมของชนชาตินั้นๆ ประเทศไทยเองก็เป็นหนึ่งในสนามวิจัยที่นักมานุษยวิทยาสำนักอเมริกันให้ความสนใจศึกษาลักษณะประจำชาติ จอห์น เอ็มบริ (John Embree, 1908-1950) เป็นผู้เสนอว่า สังคมไทยเป็นสังคมที่มีลักษณะโครงสร้างสังคมหลวม เอ็มบริเชื่อว่าคนไทยมีบุคลิกลักษณะเป็นปัจเจกชนค่อนข้างสูง รักอิสระ ไม่ชอบข้อผูกมัด และพยายามหลีกเลี่ยงพันธะทางสังคม. อ้างจาก ยศ สันตสมบัติ, มนุษย์กับวัฒนธรรม, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540), น. 187.

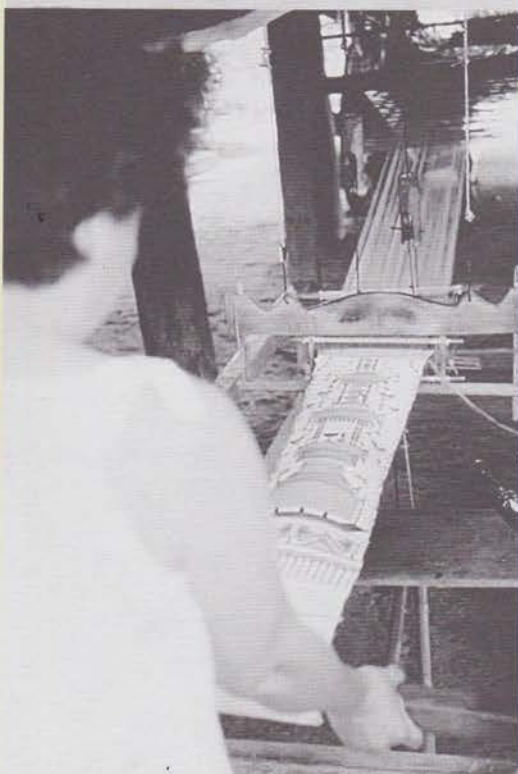
ศาสนา ความเชื่อ และประเพณี

สังคมไทลื้อ เป็นสังคมที่ผสมความเชื่อในเรื่องผีและพุทธศาสนาได้อย่างกลมกลืน จากบันทึกภาคสนามของมอร์แมน เราจึงได้เห็นภาพชาวบ้านที่ศรัทธาในพุทธศาสนา แต่ก็ยังคงกราบไหว้บูชาผีต่างๆ

เช่นเดียวกับชาวไทยทั่วไปที่นับถือศาสนาพุทธ ชายชาวลื้อเมื่ออายุถึงเกณฑ์ก็จะเข้าพิธีอุปสมบท

ชาวไทลื้อนิยมนำตุ้ง (ธง) มาถวายวัดเป็นพุทธบูชา เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว หรือเป็นการถวายเพื่อส่งกุศลผลบุญให้แก่ตนเองในชาติหน้า โดยเชื่อว่าเมื่อตายแล้วจะพ้นจากการตกนรกด้วยการอาศัยเกาะชายตุ้งขึ้นสวรรค์ไปด้วย^๑

พระสงฆ์กำลังสวดศพเพื่อส่งวิญญาณผู้ตายไปสู่สุคติ เมรุเผาศพถูกจำลองให้มีลักษณะเหมือนวิมานในสวรรค์ ซึ่งจะเป็นแหล่งพักพิงในโลกหน้าของผู้ตาย

^๑ อนุมล เรื่องศรี. "สิ่งทอดถวายวัด: สัญลักษณ์ความเชื่อทางศาสนาของชาวไทลื้อสิบสองปันนา," สิบสองปันนา (กรุงเทพฯ: หจก.อรุณการพิมพ์, 2538), น. 100.

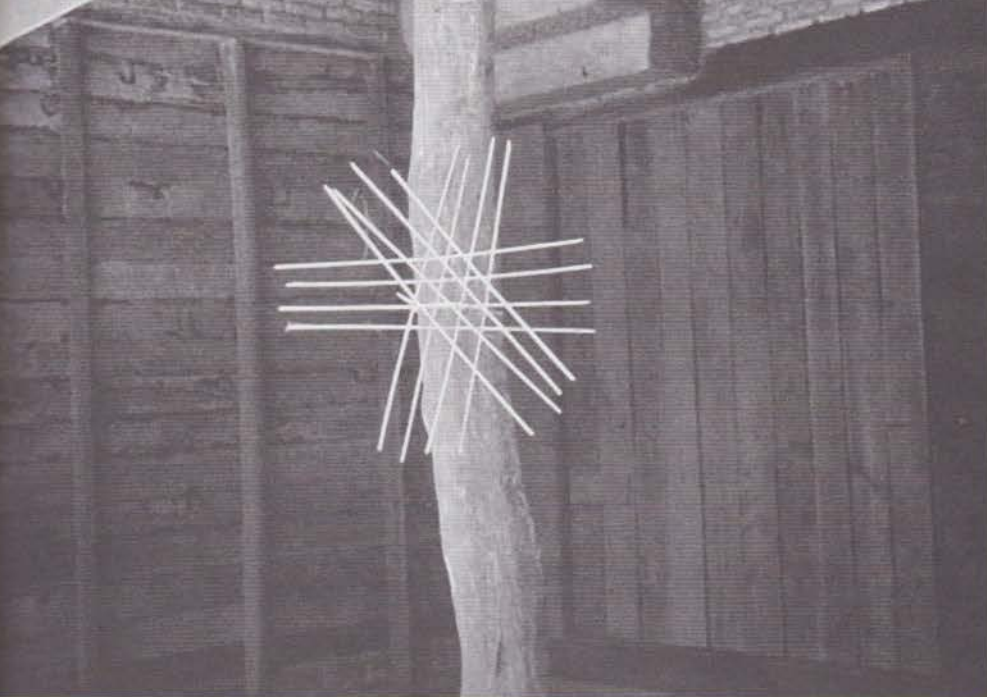
เรือนของชาวไทยลื้อจะมีเสาเจ้าและเสานาง เสาเจ้าหมายถึงเสาเจ้าเรือนจะอยู่
ชิดที่นอนของหัวหน้าครอบครัว และเป็นที่สถิตของผีเรือน เสานางหมายถึงเสาแม่เรือน
จะอยู่ชิดฟูกที่นอนของแม่เรือน เมื่อปลูกเรือนจะต้องทำการยกเสาทั้งสองนี้เสียก่อน โดย
พ่อเจ้าเรือนจะเอาเลือดของเจ้าเรือนและตองกล้วย-หน่ออ้อยมัดที่เสาเจ้าและแขวนกระบอก
ไม้ไผ่ไว้ 2 อัน ไว้ใส่น้ำตาลและข้าวสารเพื่อเซ่นไหว้ผีเรือน ส่วนเสานางก็จะเอาเลือด
แม่เจ้าเรือนและตองกล้วย-หน่ออ้อยมัดที่เสาด้วยเช่นกัน¹⁰

¹⁰เจีย แบนจง, น. 238.

พิธีเลี้ยงผีบ้าน หรือที่ชาวลื้อเรียกว่า "กำบ้าน" ถูกจัดขึ้นเพื่อเซ่นไหว้ผีบ้าน และ
ขอให้ผีบ้านช่วยอำนวยความสะดวกสมบูรณ์ให้แก่พืชผล ถือเป็นธรรมเนียมว่าในระหว่างพิธี
เลี้ยงผีบ้านชาวบ้านจะออกไปนอกหมู่บ้านไม่ได้ คนนอกหมู่บ้านก็ไม่ได้รับอนุญาตให้
เข้ามาเช่นกัน¹¹

¹¹ รัตนาพร เศรษฐกุล, อิทธิพลความเชื่อทาง
สังคมและวัฒนธรรมต่อการพัฒนาการของ
รัฐไทย: กรณีศึกษาไทดำ ลื้อ และยวน,
(โครงการวิจัยวัฒนธรรมชนชาติไทย
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ,
2542), น. 116.

ริมถนนเส้นหลักของบ้านแพด "ตะแหลว" (ไม้ไผ่สานมีรูปร่างคล้ายดาว) ถูกนำมาแขวนไว้ในระหว่างที่มีพิธีเลี้ยงผีบ้าน เพื่อคนนอกจะได้หลีกเลี่ยงไม่เข้ามาภายในหมู่บ้าน ตะแหลวจะเป็นตัวกำหนดอาณาเขตของหมู่บ้านภายใต้อำนาจของผีบ้าน ในขณะเดียวกัน ก็เป็นการกำหนดกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่หมู่บ้านครอบครองโดยการรับรองของผี¹²

¹² รัตนาพร เศรษฐกุล, น. 116.

ณ บริเวณใจบ้าน ชาวบ้านกำลังเซ่นผีบ้านเนื่องในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ (วันสงกรานต์) เป็นธรรมเนียมที่ถือปฏิบัติกันมาในหมู่ชาวไทลื้อ เมื่อตั้งหมู่บ้านแล้วจะต้องตั้งใจบ้านขึ้น ใจบ้านจะเป็นสัญลักษณ์ของความมั่นคง และเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้าน ชาวไทลื้อ จะจัดเลี้ยงใจบ้านเป็นประจำทุกปีในช่วงเทศกาลสงกรานต์ เพื่อความร่มเย็นของหมู่บ้าน¹³

¹³ รัตนาพร เศรษฐกุล, น. 19.

26 ปีผ่านไปที่บ้านแพด

หลังจากผ่านไป 26 ปี มอร์แมนได้กลับเข้าไปเก็บข้อมูลวิจัยภาคสนามที่บ้านแพดอีกครั้งในปี 1986 การกลับเข้าไปเก็บข้อมูลในครั้งนี้พบว่าชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัด เทคโนโลยีสมัยใหม่ทั้งหลายได้เข้ามามีส่วนสำคัญต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวบ้านเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ตัวอย่างเช่น

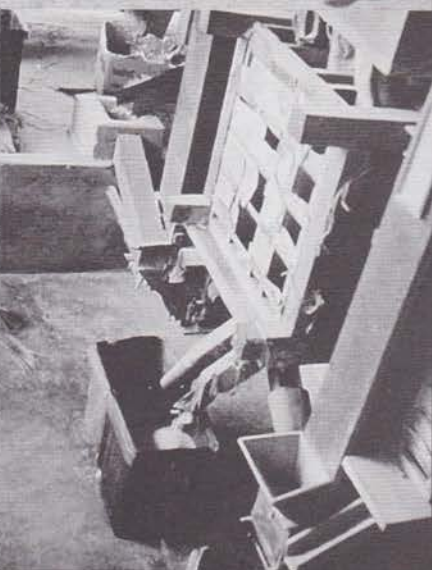

การเดินทาง

เมื่อครั้งที่มอร์แมนเข้าไปเก็บข้อมูลภาคสนามเป็นครั้งแรกในปี 1960 การเดินทางโดยอาศัยสัตว์เลี้ยงลากจูงพาหนะยังคงปรากฏให้เห็นอยู่บ้าง แต่เมื่อมอร์แมนเข้าไปเก็บข้อมูลที่บ้านแพดอีกครั้งในปี 1986 พาหนะที่วิ่งขวัไหวในหมู่บ้านกลับกลายเป็นรถอีแต่นที่ดัดแปลงจาก "ควายเหล็ก" และรถมอเตอร์ไซด์ที่ถูกดัดแปลงให้เป็นรถลากขนาดเล็ก

การทำนา

ควาย และกระเดื่องดำข้าว ถูกแทนที่ด้วย "ควายเหล็ก" และเครื่องสีข้าว

การทอผ้า

ภาพชินตาในอดีตที่หญิงไทลื้อทอผ้าด้วยกี่อยู่บริเวณใต้ถุนเรือน เปลี่ยนไป เป็นการรวมตัวกันของบรรดาแม่บ้านที่กำลังนั่งถักจักรเย็บผ้า ผลผลิตที่ได้กลายเป็น สินค้าส่งออกของชุมชน

ที่อยู่อาศัย

แม้จะยังคงลักษณะของเรือนใต้ถุนสูงอยู่ แต่เรือนในยุคหลังที่เพิ่งสร้างขึ้นใหม่ เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการก่อสร้าง และมีการประยุกต์นำเอาวัสดุก่อสร้างสมัยใหม่ มาใช้เสาเรือนที่เคยทำจากไม้ซึ่งเคยเชื่อกันว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สถิตอยู่ เปลี่ยนไปเป็นเสา ปูนซีเมนต์ ห้องน้ำซึ่งเคยอยู่ข้างนอก ถูกยกขึ้นไปอยู่บนเรือน กระเบื้องแบนเกล็ดทำจาก ไม้ซึ่งเคยใช้มุงหลังคา ถูกแทนที่ด้วยกระเบื้องมุงหลังคาจากโรงงาน หรือแม้แต่ชานเรือน กว้างขวางซึ่งเคยใช้เป็นที่รับแขก หรือเป็นพื้นที่เอนกประสงค์ก็ค่อยๆ เลือนหายไปจาก เรือนที่ก่อสร้างในยุคหลัง

คลังแห่งความทรงจำ

ภาพถ่ายและสไลด์ที่มอร์แมนถ่ายไว้ตั้งแต่ปี 1959-1986 เป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านแพดใน "อดีต" เคยมีวิถีชีวิตอย่างไร ภาพที่ปรากฏไม่ว่าจะเป็นภาพการทำงานร่วมกันของชาวบ้าน เช่น การซ่อมวิหาร การสร้างบ้าน การจับปลาร่วมกัน ทั้งหมู่บ้าน การทำนาที่ยังใช้ควายเทียมเกวียน การปั่นฝ้ายทอผ้าใต้ถุนบ้าน ฯลฯ "ปัจจุบัน" ไม่มีให้เห็นอีกแล้ว

ในปัจจุบัน ชาวบ้านแพดประกอบอาชีพเกษตรกรรมน้อยลง ชีวิตคนในหมู่บ้านเป็นส่วนตัวมากขึ้น ความเป็นชุมชนน้อยลง จากบ้านไม้แบบไทลื้อก็กลายมาเป็นบ้านครึ่งไม้ครึ่งปูน จนเป็นบ้านตึกที่เห็นได้ทั่วไป รถมอเตอร์ไซด์และรถยนต์วิ่งขวักไขว่ไปมาในหมู่บ้าน การปฏิสัมพันธ์แบบเห็นหน้าค่าตากันลดน้อยลง การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เป็นสิ่งที่พบเห็นได้ทั่วไปในสังคมที่ความเจริญเข้าถึง ไม่แต่เฉพาะสังคมชาวไทลื้อที่บ้านแพด คุณค่าของจดหมายเหตุภาพถ่ายเหล่านี้จึงช่วยสะท้อนภาพอดีตแต่ละช่วงเวลาของชาวไทลื้อที่บ้านแพดอย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง

เอกสารงานวิจัยวิถีชีวิตของชาวไทลื้อที่บ้านแพดของมอร์แมนถือเป็นงานวิจัยที่มีความสมบูรณ์แบบในการเก็บข้อมูล นอกจากจะให้เห็นการทำงานภาคสนามของนักมานุษยวิทยาอย่างเป็นระบบ และการเข้าไปเก็บข้อมูลภาคสนามแบบมีส่วนร่วมแล้ว การเก็บข้อมูลในแต่ละช่วงเวลาที่แตกต่างกันของมอร์แมน ยังทำให้เห็นภาพอดีตและความเปลี่ยนแปลงของชุมชนไทลื้อที่บ้านแพดได้เป็นอย่างดีชัดเจน เอกสารงานวิจัยชุดนี้จึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการทำงานของนักมานุษยวิทยารุ่นหลัง ยิ่งไปกว่านั้น ภาพถ่ายและบันทึกภาคสนามชุดนี้ยังเปรียบเสมือนคลังแห่งความทรงจำของมอร์แมน ในฐานะที่เป็นนักมานุษยวิทยารุ่นบุกเบิกในประเทศไทยซึ่งครั้งหนึ่งเคยใช้ชีวิตเฉกเช่นชาวไทลื้อ ณ ที่แห่งนี้

ศ.โมเคิล มอร์แมน ได้เขียนบทความและหนังสือเกี่ยวกับชีวิตหมู่บ้านในประเทศไทยไว้เป็นจำนวนมาก ผู้ที่สนใจเรื่องของชาวไทลื้อ สามารถศึกษาได้จากเอกสารบางส่วนดังต่อไปนี้

1. House building rites in a Thai - Lue village. Phasa Lae Nangsy (Language & Literature) 2.2: 14-28. Bangkok: PEN International. 1961.
2. "Ethnic identification in a complex civilization: Who are the Lue?", American Anthropologist, October, 1966, pp. 1215-1230.
3. Kinship & commerce in a Thai - Lue village, Ethnology v. 4: 360 - 4 . 1966
4. Being Lue: Uses & Abuses of Ethnic Identification. Proceeding of the American Ethnological Society. 1967
5. A minority and its government: the Thai - Lue of Northern Thailand. In Southeast Asian Tribes, Minorities and Nations, Peter Kunstadter (ed.), Princeton University Press, pp. 401 - 424. 1967
6. Chiang Kham's Trade in the "Old Days" In change & persistence in Thai Society, G. William Skinner & A. Thomas Kirsch (ed.), Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1975, pp. 151 - 171.

บรรณานุกรม

- งามพิศ สัตย์สงวน. การวิจัยทางมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- เจีย แยนจอง. "คนไท" ไม่ใช่ "คนไทย" แต่เป็นเครือญาติชาติภาษา (รวมความรู้ "ไทยศึกษา" ของ "ศาสตราจารย์สองแผ่นดิน"). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2548.
- ทรงศักดิ์ ปรากฏวัฒนากุล. "ชาวไทลื้อในล้านนา: ข้อสังเกตเบื้องต้น." รวมบทความทางวิชาการ ไทลื้อ : เชียงคำ, วิทยาลัยครูเชียงใหม่ สหวิทยาลัยล้านนา: ม.ป.ป.
- ธิดา สารระยา. กว่าจะเป็นคนไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรม, 2531.
- นฤมล เรืองศรี. "สิ่งทอดวายวัด : สัญลักษณ์ความเชื่อทางศาสนาของชาวไทลื้อสิบสองปันนา," สิบสองปันนา. กรุงเทพฯ: หจก.อรุณการพิมพ์, 2538.
- ปรีตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล (บรรณาธิการ). คนใน ประสบการณ์ภาคสนามของนักมานุษยวิทยาไทย. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2545.
- ยศ สันตสมบัติ. มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.
- รัตนพร เศรษฐกุล. อิทธิพลความเชื่อทางสังคมและวัฒนธรรมต่อการพัฒนาการของรัฐไทย: กรณีศึกษาไทดำ ลื้อ และยวน, โครงการวิจัยวัฒนธรรมชนชาติไทย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2542.
- รจยา อากาศกร,ม.ร.ว. ไทลื้อ. กรุงเทพฯ : มติชน, 2539.
- ศรีศักร วิลโถดม และสุจิตต์ วงษ์เทศ. ไทยน้อย ไทยใหญ่ ไทยสยาม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2534.
- ศิริพร ณ กลาง. ชนชาติไทในนิทาน : แลลอดแวนคติชนและวรรณกรรมพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2545.

สมาคมจดหมายเหตุไทยในรอบปีที่ผ่านมา

สรุปงานประชุมใหญ่สมาคมจดหมายเหตุไทย

2549

สมาคมฯ จัดประชุมใหญ่ประจำปี เรื่อง "เรียนรู้อีสานผ่านจดหมายเหตุ" เมื่อวันที่ 18-19 มกราคม 2550 ณ ห้องประชุมชั้น 4 ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมกาญจนาภิเษก โดยได้รับความร่วมมือจากมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานีและสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ มีผู้เข้าประมาณ 120 คน เดิมสมาคมฯ กำหนดจัดประชุมประจำปีราวเดือนตุลาคม 2549 แต่เนื่องจากมีเหตุการณ์ปฏิวัติ 19 กันยายน ทำให้สมาชิกสมาคมฯ ประเภทองค์กรหลายหน่วยงาน ได้รับผลกระทบเรื่องการเบิกจ่ายงบประมาณในการเดินทางเข้าร่วมประชุม การประชุมประจำปีจึงเลื่อนมาเป็นเดือนมกราคมของปี 2550 แต่ยังคงถือว่าเป็นการประชุมประจำปี ของปี 2549

การประชุมประจำปีของสมาคมฯ มีวัตถุประสงค์เพื่อรายงานผลการดำเนินงานในรอบปีของสมาคมฯ ให้สมาชิกฯ ได้ทราบและได้มาพบปะแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างกลุ่มผู้ปฏิบัติงานจดหมายเหตุ และเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจงานจดหมายเหตุแก่สาธารณชน ให้สาธารณชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาวิชาชีพจดหมายเหตุ ถือเป็นกิจกรรมวิชาการของสมาคมฯ ที่จัดขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุกปี การประชุมประจำปีของสมาคมฯ เปิดโอกาสให้สมาชิกประเภทองค์กร เสนอตัวเป็นเจ้าภาพในการจัดประชุมร่วมกับสมาคมฯ ด้วย

การประชุมแบ่งเป็น 2 ภาค คือ ภาคการบรรยาย และภาคทัศนศึกษา ดูงาน ในภาคการบรรยายมีเนื้อหาประกอบด้วย

(1) ข้อมูลพื้นบ้านอีสาน / ศ.ธวัช ปุณโณทก และ อ. พจนีย์ เพ็งเปลี่ยน

(2) แม่น้ำโขงในแผนที่ฝรั่ง / ธวัชชัย ตั้งศิริวานิช

(3) จดหมายเหตุภาพ : เบิ่งอีสานผ่านเลนส์
/ รศ.ดร.วิโรฒ ศรีสุโร

(4) การจัดตั้งหอจดหมายเหตุพุทธทาสอินทปัญโญ
/ น.พ.บัญญัติ พงษ์พานิช และ พ.ญ.กรรณิการ์
ตันประเสริฐ ดำเนินรายการโดย อ.ชินสุภา วงศ์พานิช
นอกจากการบรรยาย ยังมีการจัดฉายภาพยนตร์
ถึงจดหมายเหตุถึงสารคดี 2 เรื่อง คือ "14 ตุลา"
เสนอประเด็นโดยอ.ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ
อ.จตุรรัตน์ สุวรรณกุลสิทธิ์ และ "ทองปาน" เสนอ
ประเด็นโดย ลาวคำหอม และ ผศ.ดำรงศักดิ์
เพชรเลิศอนันต์

ส่วนการทัศนศึกษาดูงาน ได้แก่ เยี่ยมชมศูนย์ศิลปวัฒนธรรมกาญจนาภิเษก มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี และหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เฉลิมพระเกียรติ จ.อุบลราชธานี

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ คุณหญิงไขศรี ศรีอรุณ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม ประธานเปิดการประชุม ได้กล่าวว่า งานจดหมายเหตุ เป็นหน่วยงานที่อยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงวัฒนธรรมโดยตรง เป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่อนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชาติ ซึ่งถือเป็นงานที่สำคัญอย่างยิ่ง หน่วยงานจดหมายเหตุทั้งหลายได้ทำหน้าที่ในการส่งเสริมเผยแพร่ให้มีการนำความรู้จากจดหมายเหตุมาสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ จดหมายเหตุถือเป็นชุมทรัพย์ทางปัญญาที่สามารถนำมาใช้ได้หลากหลายสาขาวิชา ทั้งด้านสังคมศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ การเมืองการปกครอง และวิทยาศาสตร์

การบรรยาย

เรื่อง "ข้อมูลพื้นบ้านอีสาน" โดย ศาสตราจารย์ อวัช ปุณโณทก และอาจารย์ พงนิย พึ่งเปลี่ยน

ศ.อวัช กล่าวว่า ในสมัยทวารวดีมีหลักฐานจารึกอักษรปัลลวะอยู่หลายหลัก ปรากฏอยู่ตามเสมาปราสาทหิน แต่เป็นเพียงข้อความสั้นๆ และส่วนใหญ่เป็นจารึกคาถาสำคัญๆ ในพุทธศาสนา นอกจากนี้ในภาคอีสานยังพบพระพุทธรูปปางไสยาสน์ จำหลักบนหน้าผาหิน 3 องค์ คือ พระพุทธรูปปางไสยาสน์ ที่ภู่อ และภูคำว จังหวัดกาฬสินธุ์ และพระพุทธรูปปางไสยาสน์ ที่ภูเวียง จังหวัดขอนแก่น เป็นศิลปะแบบทวารวดี ซึ่งแตกต่างจากพระพุทธรูปแถบจังหวัดพระนครศรีอยุธยา หรือ จังหวัดนครปฐม ที่สร้างเป็นพระพุทธรูปนั่งห้อยพระบาทปางป่าเลไลย์ (อีสานโบราณเรียกว่า พระเจ้าหย่อนดิน) และจารึกที่พบในแถบนครปฐมก็เป็นภาษาบาลี ดังเช่น จารึกคาถาเยธมมา ที่พบเป็นจำนวนมาก ต่างจากจารึกที่พบในแถบอีสาน ซึ่งเป็นภาษาสันสกฤต ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ว่า ชุมชนอีสานได้รับอิทธิพลจากขอมสมัยเจนละด้วย แต่รูปแบบศิลปะสมัยทวารวดีก็แสดงให้เห็นว่าอีสานมีความเจริญอยู่ก่อนที่จะได้รับอิทธิพลขอม

ประเด็นสำคัญ คือ เหตุใดอีสานจึงไม่รับอักษรขอมมาใช้ ทั้งๆ ที่มีขอบเขตดินแดนใกล้เคียงกัน และครั้งหนึ่งดินแดนในภาคอีสานก็เคยอยู่ภายใต้อิทธิพลขอมมาก่อน ดังจะเห็นได้จากการพบจารึกอักษรขอมในภาคอีสานจำนวนมาก และภาษาอีสานก็ไม่มีภาษาเขมรเข้ามาปะปน มีเพียงภาษาไทย เช่น คำว่า "ย่าง" เป็นคำไทยโบราณ ตรงกับคำไทยภาคกลางว่า "เดิน" ซึ่งเป็นคำเขมรโบราณ จากลักษณะดังกล่าวนี้อาจสันนิษฐานได้ว่า ในช่วงที่คนไทย-ลาว เข้ามาตั้งถิ่นฐานในดินแดนภาคอีสาน เป็นช่วงที่ดินแดนภาคอีสานร้างผู้คนไปแล้ว มีข้อที่น่าสังเกตประการหนึ่ง คือ ในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ. 1724-1763) มหาราชของศรีสุทโธทัยของเขมร พบจารึกในภาคอีสานจำนวนมากที่กล่าวถึงโรคยาสาธ จารึกตอนหนึ่งกล่าวว่า "ได้ให้ทาสจำนวนมาก บดเภสัช ตำมเภสัช" ข้อความนี้แสดงให้เห็นว่า ในช่วงเวลาดังกล่าว ภาคอีสานรวมทั้งเขมรเกิดโรคระบาด เป็นเหตุให้มีคนตายจำนวนมาก จึงทำให้ดินแดนภาคอีสานร้างไปชั่วระยะหนึ่งก่อนที่คนจะอพยพเข้ามา เพราะหากวัฒนธรรมขอมยังเจริญรุ่งเรืองอยู่ ไม่น่าจะเป็นไปได้ที่อีสานจะปฏิเสธวัฒนธรรมขอม ฉะนั้น จึงสันนิษฐานได้ว่า การที่คนอีสานไม่รับวัฒนธรรมขอม เพราะเกิดช่องว่างระหว่างกลุ่มวัฒนธรรม ซึ่งอาจจะมาจากสาเหตุ 2 ประการคือ

1. ผู้คนจำนวนมากล้มตายด้วยโรคระบาด

2. ผู้คนถูกกวาดต้อนไปเป็นแรงงานในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ซึ่งมีการสร้างปราสาทนครธม และปราสาทอื่นๆ อีกหลายหลัง จึงต้องการแรงงานจำนวนมาก

อาจารย์พนัญช์ เพ็งเปลี่ยน กล่าวถึงกลุ่มวัฒนธรรมไทยลาวที่อยู่ในภาคอีสาน 19 จังหวัด ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มชนหลายกลุ่มอาศัยอยู่รวมในพื้นที่เดียวกัน สิ่งที่จะบ่งบอกได้ว่าเป็นชนชาติใด คือ ภาษาและประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่ปู่ ย่า ตา ยาย เรียกว่า "ฮีต 12 คอง 14" นอกจากนี้ คนอีสานนับถือศาสนาพุทธ และยังนับถือผีด้วย ผี ในที่นี้คือผีบรรพบุรุษ ผีฟ้า ผีไร่ผีนา เป็นความเชื่อดั้งเดิมของคนอีสาน

กลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในภาคอีสานแบ่งได้ 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือ กลุ่มไทยลาว กลุ่มไทเบิ้ง (ไทยโคราช) และกลุ่มเขมร-ส่วย ใช้ภาษาเขมรและภาษาส่วย ในตระกูลภาษามอญ-เขมร คนที่ไม่ได้ศึกษาเรื่องภาษา อาจจะคิดว่าภาษาเขมรและภาษาส่วยเป็นภาษาเดียวกัน เช่น กินข้าว ภาษาเขมร พูดว่า ซีนาย หรือ โหบบาย ส่วนภาษาส่วย (ญะ, กวย) พูดว่า จาโดย เป็นต้น

เรื่องของภาษา เห็นว่าภาษาไทยในภาคกลาง มีการยืมภาษาเขมรมาใช้ จนคนรุ่นใหม่ไม่ทราบความจริง แล้ว รากศัพท์ของภาษาไทยที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันมาจากภาษาเขมร เช่น คำว่า "เขนย" เป็นคำเขมรที่คนเขมรใช้ทั่วไป แต่ภาษาไทยนำมาใช้ในคำราชาศัพท์ ยังมีคำอีสานโบราณที่พบในเอกสารไทย เช่นคำว่า "โล" แปลว่า ลืม, "ซุยาม" แปลว่า ตลอดเวลา "ลิน" แปลว่า ตัด "เซียว" แปลว่า รีบเร่ง และคำว่า "บ่าว" เป็นคำที่ใช้มาตั้งแต่สมัยโบราณ แปลว่า ผู้ชาย เช่น "อ้ายบ่าว" แปลว่า พี่ชาย คำว่า "บ่าว" ในปัจจุบันมีความหมายเปลี่ยนแปลงไป หมายถึง ผู้รับใช้ หรือชายที่กำลังจะแต่งงาน เช่น คำว่า เจ้าบ่าว และยังปรากฏคำอีสานโบราณในกฎหมายตราสามดวง ลักษณะพยาน กล่าวว่า "เด็กเจ็ดเข้าเฒ่าเจ็ดสิบ" มาเป็นพยานไม่ได้ แปลว่า เด็กอายุ 7 ปี และคนอายุมากกว่า 70 ปีขึ้นไป ไม่สามารถเป็นพยานในศาลได้ ฉะนั้น คำว่า "เข้า" จึงแปลว่า ขวบปี เป็นต้น ปัจจุบันนี้ คำศัพท์โบราณของอีสานที่น่าสนใจกำลังจะหายไป เพราะมีคำอื่นมาใช้แทน ทำให้คนไทยส่วนใหญ่ไม่นิยมใช้กัน และนิยมยืมคำจากภาษาอื่นมาใช้แทน เช่น ภาษาบาลี สันสกฤต เขมร จีน อังกฤษ ฯลฯ

นอกจากเรื่องภาษาแล้ว คนส่วนใหญ่มักรู้จักแต่จารึกตัวอักษรไทยในศิลาจารึกหลักที่ 1 แต่ไม่ทราบว่า ตัวอักษรท้องถิ่นในภูมิภาคอีสานมีอยู่มากมายที่จารึกลงในแผ่นศิลา ในฐานพระพุทธรูป ใบลาน ฯลฯ เรียกว่า อักษรตัวธรรมอีสาน และอักษรตัวไทยน้อย

เรื่อง "แม่น้ำโขงในแผนที่ฝรั่ง" โดย ธวัชชัย ตั้งศิริวานิช
(บรรยายประกอบการฉายภาพสไลด์)

สรุปเนื้อหาสำคัญได้ว่า ในการทำแผนที่แม่น้ำโขงและการสำรวจแผนที่แม่น้ำโขงของฝรั่ง มีบุคคลสำคัญ 3 คน คือ อองรี มูโอ, ฟรานซิส การ์นิเยต์, และออกุส ปาร์วี อองรี มูโอ เป็นฝรั่งคนแรกที่เข้ามาสำรวจอีสานเมื่อ ค.ศ. 1860 ส่วนฟรานซิส การ์นิเยต์เข้ามาสำรวจเป็นคณะใหญ่เมื่อ ค.ศ. 1867-1868

ย้อนหลังไป 300 ปี ก่อนฝรั่งเศษเข้ามาสำรวจแม่น้ำโขง แม่น้ำโขงและอาณาจักรในลุ่มน้ำโขง เช่น อาณาจักรกัมพูชา, ล้านช้าง, รวมทั้งสยามนั้นอยู่ในความรับรู้ของฝรั่งอย่างไร เริ่มด้วยดินแดนสยามประเทศหรือดินแดนลุ่มน้ำโขง ดินแดนสยามประเทศ ในที่นี้หมายถึง ดินแดนสยามในอดีตซึ่งกินพื้นที่โดยกว้าง มีชื่อเรียก 3 ชื่อ ชื่อแรกเรียกว่า

“แผ่นดินทอง” หรือ “ออเรีย เรคกิโอ” “ออเรีย” เป็นภาษาละติน หมายถึง ทองคำส่วน “เรคกิโอ” หมายถึง แผ่นดินจากลุ่มแม่น้ำโขงจนมาถึงลุ่มแม่น้ำสาละวิน ปรากฏชื่อในแผนที่ฝรั่งว่า “แผ่นดินทอง” ในแผนที่โลกฉบับหนึ่งเป็นของชาวเยอรมันชื่อ มินสเตอร์พิมพ์เมื่อ ค.ศ. 1540 ตรงกับกลางสมัยของสมเด็จพระไชยราชา เขียนไว้ว่า “เรคกิโอ ออเรีย” คือแผ่นดินทองคำ เป็นแผนที่ที่แสดงภาพแม่น้ำสาละวิน แม่น้ำโขง และแม่น้ำแดงในसानอย และปรากฏคำว่า “เรคกิโอ อาเจนเทีย” แปลว่า “แผ่นดินเงิน” ซึ่งมีแม่น้ำคงคาและมะละกา อยู่ในบริเวณนั้นด้วย อีกชื่อหนึ่งที่เป็นชื่อของบริเวณที่ราบลุ่มอินโดจีนรวมไปถึงอุษาคเนย์ภาคพื้น จะเห็นว่าแม่น้ำคงคา คือ Ganges อีกฝั่งหนึ่งของแม่น้ำคงคาคืออินเดีย เขียนไว้ว่า “India Intra Ganges” ซึ่งก็คือ อินเดียในลุ่มน้ำคงคา หรือส่วนที่เป็นชมพูทวีป ส่วนทิศตะวันออกของแม่น้ำคงคา คืออุษาคเนย์อินโดจีนที่ครอบคลุมทั้งหมดเรียกว่า “India Extra Ganges” หมายถึงอินเดียนอกลุ่มน้ำคงคา และอีกชื่อหนึ่งคือ “มาชินี”

ในหนังสือเรื่องกรุงศรีอยุธยาในแผนที่ฝรั่ง หน้าปกหนังสือเป็นภาพแผนที่แสดงดินแดนมาชิน ออยุธยาและอีสาน มีบันทึกคำว่ามาชินอยู่หลายสิบแห่งในดินแดนที่เป็นอินโดจีนที่น่าสนใจคือบริเวณแถบเพชรบุรี มีการกล่าวถึงเซเลียง หรือเซลียง ศรีสังขาลัย ที่สำคัญคือตัวอักษรตัวเล็กๆ สองบรรทัดบนแผนที่ฉบับนี้ เป็นภาษาอิตาเลียนโบราณเขียนว่า “ดินแดนแห่งนี้เรียกว่ามาชินหรือสยาม” สะกดว่า “Sihon” ซึ่งหลายคนคิดว่าเป็นชูฮาน อันเป็นเมืองที่อยู่ในบันทึกสำเภากษัตริย์สุไลมานบอกว่า มีอาณาจักรชูฮาน ใช้เวลาล่องเรือประมาณ 1 วันจากซาฮีเนาหรือจากกรุงศรีอยุธยา แต่ผู้บรรยายเชื่อว่า คำนี้น่าจะเป็น เสียน และในแผนที่เขียนไว้ว่า “ดินแดนแห่งนี้เรียกว่ามาชินหรือเสียน”

เรื่อง “จดหมายเหตุภาพ: เบิ่งอีสานผ่านเลนส์ สามสิบกว่าปีแห่งการเดินทางบนที่ราบสูง” โดย รศ. ดร. วิโรฒ ศรีสุโร

เบิ่งอีสานผ่านเลนส์เป็นบันทึกการเดินทางในภาคตะวันออกเฉียงเหนือบรรยายผ่านภาพถ่าย ใช้เวลาเดินทางสามทศวรรษบนที่ราบสูง เป็นการเก็บภาพจากความประทับใจและการจดบันทึก อุทิศให้แก่ผู้คนและแผ่นดินอีสาน ซึ่งเป็นสถานที่ที่ผู้บรรยายได้ใช้ชีวิตอยู่สาเหตุที่เดินทางไปภาคอีสาน ก็เนื่องจากต้องการเข้าร่วมกิจกรรมค่ายสโมสรมลิตจุฬาฯ ที่บ้านหนองโคก อำเภอพรรณานิคม จ. สกลนคร เป็นระยะเวลา 15 วัน การมาค่ายทำให้เห็นถึงวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ที่แท้จริงของชาวอีสาน ซึ่งไม่สามารถเรียนได้จากตำราและการพัฒนาท้องถิ่นใดๆ ก็ตาม หากไม่เข้าใจวิถีชีวิตจริงๆ การพัฒนานั้นก็อาจไม่สำเร็จหรือสำเร็จได้โดยยาก

ภาพวิถีชีวิตชาวนาแถบทุ่งกุลาร้องไห้ ระหว่างอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จ.มหาสารคาม และอำเภอเกษตรวิสัย จ.ร้อยเอ็ด เป็นภาพคนกำลังพักกินข้าวกลางวัน (ข้าวเช้า) เอาลูกใส่เปลอาศักร่มเกวียนเป็นที่บังแดด สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตเรียบง่าย และเรื่องราวของชาวนาอีกภาพหนึ่งที่สะท้อนวิถีชีวิตได้ชัดเจน คือภาพที่คนกำลังนำปอไปแช่น้ำ เพื่อให้ปอเปื่อยก่อนจะนำมาลอก เริ่มตั้งแต่ตัดต้นปอมามัด และนำลงไปแช่น้ำในคูน้ำริมถนน หลังจากนั้นนำขึ้นดินมาทับถมไว้จนส่งกลิ่นเหม็นและเปื่อยจนลอกได้ จากนั้นก็ล้างและตากจนแห้งมัดเป็นพ่อนำไปขาย

ภาพสุดท้ายเป็นภาพโบสถ์ที่มีพุทธสิมาคู่แบบอยุธยา อย่างวัดพระศรีสรรเพชญ์กับโบสถ์ที่พระเจ้าปราสาททองสร้างไว้หลังปราสาททวยาน มีเสมาคู่หนึ่ง ไม่มีผนัง ซึ่งไม่สามารถจะหาดูได้ในปัจจุบัน

เรื่อง "การจัดตั้งหอจดหมายเหตุพุทธทาสอินทปัญโญ"

โดยแพทย์หญิงกรรณิการ์ ตันประเสริฐ และนายแพทย์บัญชา พงษ์พานิช

ท่านพุทธทาสภิกขุ เป็นที่เคารพนับถืออย่างยิ่งในประเทศไทย ท่านได้ศึกษาปฏิบัติและเผยแผ่ธรรมอย่างสม่ำเสมอ มีผลงานการเผยแผ่ที่เป็นรูปธรรม ซึ่งก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวในแวดวงศาสนาและสังคมอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ไม่เพียงแต่เฉพาะในส่วนโมกขพลารามเท่านั้น ภายหลังการมรณภาพของท่านพุทธทาสเมื่อ พ.ศ. 2537 ได้มีการสำรวจ จัดแยกประเภท และทำความสะอาดเอกสารและสิ่งของที่รวบรวมและขนย้ายจากกุฏิ รวมทั้งสิ้น 63 กล่อง และมีเอกสารลายมือเป็นจำนวนมาก มีการดำเนินการโครงการสำรวจเพื่อจัดทำฐานข้อมูลพุทธทาสศึกษาของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ร่วมกับกองทุน 60 ปี สวนโมกขพลาราม ธรรมทานมูลนิธิ และสวนสร้างสรรค์นครบรรพตน์ เมื่อปี 2541 โดยนายแพทย์บัญชา พงษ์พานิช และคณะ เป็นโครงการวิจัยเชิงสำรวจเพื่อประมวล รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพุทธทาสภิกขุ เพื่อเสนอแนวทางในการจัดทำฐานข้อมูลพุทธทาสศึกษา และแนวปฏิบัติในการรวบรวม รักษา ตลอดจนให้บริการฐานข้อมูลพุทธทาสศึกษา โดยมาจากการศึกษาจากประวัติและการดำเนินการต่างๆ ของสวนโมกขพลาราม ธรรมทานมูลนิธิ ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดทำฐานข้อมูลพุทธทาสศึกษาและการรวบรวม และอนุรักษ์ ตลอดจนจัดให้บริการในเบื้องต้น

หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ จัดตั้งโดยมูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาสอินทปัญโญ ซึ่งอยู่ในระหว่างดำเนินการจดทะเบียนมูลนิธิกับกรุงเทพมหานคร และคาดว่าจะการจดทะเบียนจะแล้วเสร็จภายในปี 2549 หอจดหมายเหตุฯ มาจากการร่วมก่อตั้งโดยคณะบุคคลที่เลื่อมใสศรัทธา เบื้องต้นมีศาสตราจารย์เกียรติคุณนายแพทย์ ประเวศ วะสี, ดร. เสนาะ อุณาภูล, ศาสตราจารย์เกียรติคุณนายแพทย์ วิจิตร พานิช, ศาสตราจารย์เกียรติคุณนายแพทย์ เกษม วัฒนชัย, แพทย์หญิงกรรณิการ์ ตันประเสริฐ, นายธีรพล นิยม และนายแพทย์บัญชา พงษ์พานิช เป็นคณะผู้ประสานงานการก่อตั้ง โดยจะได้รับการโอนมอบหน้าที่ในการจัดเก็บดูแลรักษา จัดระบบบริการ พร้อมทั้งร่วมดูแลรับผิดชอบเอกสารบันทึก ภาพ แผนที่ สื่อโสตทัศน์ และผลงานต่างๆของท่านพุทธทาสฯ จากสวนโมกขพลาราม และธรรมทานมูลนิธิ ให้มาอยู่ในการดูแลของหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ เพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์และขอบเขตของโครงการ และเป็นธรรมทานต่อไป โดยมีพระภิกษุ-โพธิคุณ (โพธิ์ จันทโร) และนายเมตตา พานิช เป็นที่ปรึกษา มีคณะทำงานอาสาสมัครฝ่ายต่างๆ ทั้งจากชาวสวนโมกข์ ภาคธุรกิจ ภาคเอกชน ภาคพัฒนา ภาควิชาการ และภาครัฐ เบื้องต้นประกอบด้วย คณะที่ปรึกษาผู้เชี่ยวชาญงานจดหมายเหตุ, คณะที่ปรึกษาผู้เชี่ยวชาญงานระบบฐานข้อมูล, คณะที่ปรึกษาผู้เชี่ยวชาญงานสถาปนิก, อาสาสมัครสนับสนุนการประสานงานและบริหารจัดการ, อาสาสมัครสนับสนุนการประสานงานทางกฎหมาย, อาสาสมัครสนับสนุนการจัดระบบงานทางบัญชี, อาสาสมัครงานสวนโมกข์ และอาสาสมัครกิจกรรมสนับสนุน

ในเบื้องต้น ประสานงานและเตรียมการจัดตั้งขึ้น ณ สวนโมกขพลาราม แต่ด้วยข้อจำกัดในการก่อสร้าง และการปรับปรุงต่อเติมอาคารในสวนโมกขพลาราม จึงจำเป็นต้องจัดตั้งขึ้นภายนอกสวนโมกข์ คณะผู้ก่อตั้งเห็นว่าการจัดตั้งหอจดหมายเหตุฯ ในกรุงเทพฯ น่าจะเหมาะสมมากกว่า เพื่อเป็นหน่วยเผยแผ่ธรรมะเหมือนสวนโมกข์อีกแห่งหนึ่งที่เอื้อต่อการศึกษาค้นคว้าเผยแผ่ผลงานของท่านพุทธทาสฯ ในเขตกรุงเทพฯ ตลอดจนเอื้อต่อคนทำงาน อาสาสมัคร และภาคีที่เกี่ยวข้องในงานจดหมายเหตุที่มีลักษณะเฉพาะ

คณะกรรมการจัดตั้งหอจดหมายเหตุ ได้ดำเนินการจัดหาสถานที่ในเขตกรุงเทพฯ ที่มีความเหมาะสม เพื่อที่จะใช้เป็นสถานที่ตั้งของหอจดหมายเหตุ เนื่องจากผลงานและเอกสารต่างๆ ของท่านพุทธทาสฯ ในปัจจุบัน มีสถานะเสี่ยงต่อการชำรุดเสียหาย ดังนั้น การเก็บรักษาและอนุรักษ์ จึงเป็นงานเร่งด่วนของคณะกรรมการจัดตั้งฯ ซึ่งได้เริ่มงานทันที เพื่อให้ผลงานของท่านพุทธทาสฯ อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ที่สุด การจัดเก็บรักษาจะจัดเก็บไว้ 2 รูปแบบคือ การจัดเก็บรักษาอนุรักษ์ผลงานตัวจริง และการเก็บรักษาผลงานในรูปแบบฐานข้อมูลดิจิทัล

การทัศนศึกษาดูงาน

คณะผู้จัดการประชุมได้จัดให้เยี่ยมชมศูนย์ศิลปวัฒนธรรมกาญจนาภิเษก มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี หอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ และพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จังหวัดอุบลราชธานีและลงพื้นที่ภาคสนาม ณ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว แขวงจำปาสัก ระหว่างวันที่ 20-21 มกราคม 2550

งานอบรมวิชาการจดหมายเหตุ

สมาคมจดหมายเหตุไทยร่วมกับสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ จัดโครงการอบรมวิชาการ เรื่อง "การบริหารงานจดหมายเหตุ" ระหว่างวันที่ 3-5 เมษายน 2550 ณ ห้องประชุมดำรงราชานุภาพ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ท่าวาสุกรี กรุงเทพฯ การอบรมดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้าอบรมมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการบริหารงานจดหมายเหตุ เช่น การบริหารจัดการหน่วยงานจดหมายเหตุ การจัดหา หรือการได้มาซึ่งเอกสารจดหมายเหตุ การดำเนินงานเทคนิค การจัดทำเครื่องมือ และการบริการ เป็นต้น การอบรมครอบคลุมทั้งทฤษฎีและการศึกษาดูงานที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

การจัดอบรมวิชาการจดหมายเหตุ ถือเป็นภารกิจโดยตรงของสมาคมฯ ที่จัดให้แก่สมาชิกฯ รวมถึงบุคคลทั่วไปที่สนใจ สมาชิกสมาคมฯ ให้ความสนใจกับการอบรมครั้งนี้เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ ผู้เข้าอบรมยังได้รับเอกสารการอบรมที่สมาคมฯ จัดทำขึ้นและแจกให้ผู้เข้าร่วมอบรม ได้แก่ หลักสูตรการบริหารงานจดหมายเหตุ ซึ่งเป็น การรวบรวมบทความเบื้องต้นเกี่ยวกับงานจดหมายเหตุที่เคยตีพิมพ์ ผู้เข้าอบรมยังได้รับ หนังสือ "วรรณคดี" จากสำนักพิมพ์ต้นฉบับ, "เทิดพระเกียรติราชสกุลฉัตรชัย" และ "เหตุการณ์ธรณีพิบัติจากคลื่นสึนามิ" จากสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

นายอาร์กซ์ สंहิตกุล อธิบดีกรมศิลปากร เป็นประธานในพิธีเปิดการอบรม และได้แจ้งข่าวดีให้ผู้เข้าร่วมอบรมทราบว่า พรบ.จดหมายเหตุ กำลังจะนำเข้าพิจารณา ในที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร

เนื้อหาการอบรมประกอบด้วย

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดการเอกสารและการบริหารงาน จดหมายเหตุ

โดย รองศาสตราจารย์ ดร.สมสรวง พฤติกุล อปนายกสมาคม และอาจารย์
ประจำสาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

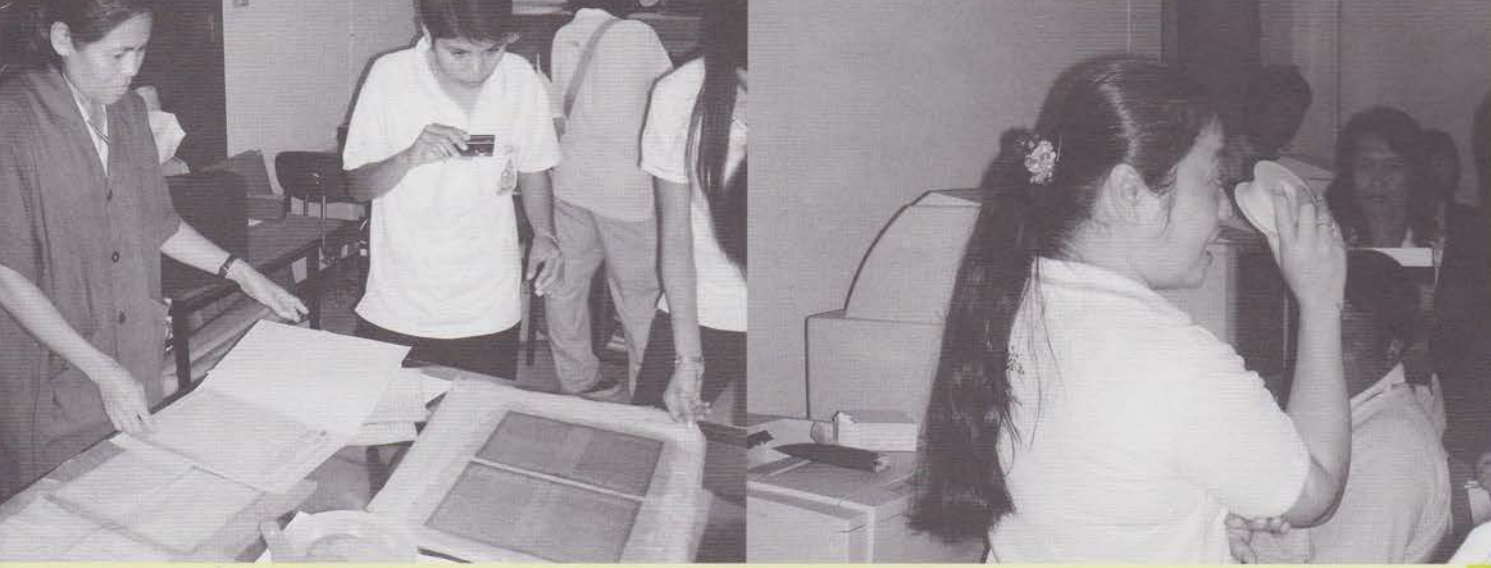
รองศาสตราจารย์ ดร.สมสรวง พฤติกุล ได้อธิบายความหมายของคำ "จดหมายเหตุ" ที่มีผู้ให้นิยามไว้ต่างๆ กัน โดยสรุปความสำคัญคือ เป็นเอกสารที่ได้รับการประเมินค่าว่ามีคุณค่าต่อเนื่อง ดังนั้นจดหมายเหตุจึงมีลักษณะสำคัญ 2 ประการ คือ เป็นเอกสารซึ่งเป็นวัสดุใดก็ได้ที่สามารถบรรจุข่าวสารได้ และอีกประการคือ มีคุณค่าต่อเนื่อง แสดงถึงประวัติพัฒนาการ เหตุการณ์ บุคคล หรือสถานที่ได้ กระบวนการดำเนินงานจดหมายเหตุดังนี้

1. ประเมินคุณค่าเอกสาร
2. การจัดหาหรือการรับเอกสาร
3. การดูแลรักษาเอกสาร
 - 3.1 การจัดเอกสาร
 - 3.2 การจัดหลักฐานและทำเครื่องมือช่วยค้น
 - 3.3 การสงวนรักษาเอกสาร
4. การให้ใช้หรือการอ้างอิงเอกสาร

วิทยาการได้สรุปลักษณะสำคัญของการบริหารจดหมายเหตุเปรียบเทียบกับการบริหารงานห้องสมุด ทั้งในขั้นตอนการจัดหาเอกสาร การจัดเก็บ การอนุรักษ์เอกสาร ตลอดจนลักษณะของการให้บริการ เพื่อให้เข้าใจความแตกต่างของหอจดหมายเหตุกับห้องสมุดได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

รองศาสตราจารย์ ดร.สมสรวง พฤติกุล อปนายกสมาคมฯ
มอบแผนที่อยุธยาในสมัยพระเจ้าทรงธรรม
แก่นายอารักษ์ สังหิตกุล อธิบดีกรมศิลปากร เป็นที่ระลึก

การดูงานในส่วนต่างๆ ของหอจดหมายเหตุ
แห่งชาติโดยมีเจ้าหน้าที่ให้คำแนะนำ

การบริหารจัดการหน่วยงานจดหมายเหตุ

โดย อาจารย์ชนิษฐา วงศ์พานิช กรรมการสมาคมจดหมายเหตุไทย และ
อาจารย์วิชาจดหมายเหตุ สาขาการจัดการจดหมายเหตุและเอกสาร มหาวิทยาลัยศิลปากร

อาจารย์ชนิษฐาได้นำปัญหาที่พบบ่อยจากประสบการณ์การทำงานจดหมายเหตุ
มาตั้งประเด็นคำถามแล้วอธิบายให้ผู้เข้าอบรมเข้าใจ เช่น เอกสารจดหมายเหตุคืออะไร,
ตั้งหอจดหมายเหตุเพื่ออะไร, จะเริ่มตั้งหอจดหมายเหตุได้อย่างไร, อะไรคือปัญหาใน
การดำเนินงานหอจดหมายเหตุ เป็นต้น

เอกสารจดหมายเหตุ คือ เอกสารการดำเนินงานที่ผลิตขึ้น และที่รับเข้าของ
หน่วยงาน แม้ว่าปัจจุบันเทคโนโลยีต่างๆ จะเข้ามาช่วยให้การทำงานสะดวกรวดเร็วขึ้น
แต่เอกสารยังคงมีความสำคัญที่สุด โดยเฉพาะเอกสารต้นฉบับ ไม่ว่าเอกสารนั้นจะมี
ความสมบูรณ์ตามขั้นตอนการดำเนินงานหรือไม่ก็ตาม นอกจากนี้ เอกลักษณะอย่างหนึ่ง
ของเอกสารจดหมายเหตุคือ เป็นเอกสารที่ไม่มีวันเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าเวลาจะผ่านไป
นานเท่าใด

การตั้งหอจดหมายเหตุของหน่วยงาน จะต้องมีความพร้อมทั้งในด้านเอกสาร
จดหมายเหตุ, บุคลากร, สถานที่ และงบประมาณ แต่การดำเนินงานตามมาตรฐานของ
หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ต้องใช้งบประมาณค่อนข้างสูง ดังนั้นหน่วยงานใดที่จะจัดตั้ง
หอจดหมายเหตุจึงควรค่อยๆ พัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไปที่ละขั้นตอน โดยมีการวางแผน
นโยบาย และกำหนดเป้าหมายการดำเนินงานอย่างชัดเจน

ปัญหางานจดหมายเหตุ คือ ไม่ดำเนินการตามระบบงานสารบรรณที่ถูกต้อง
และคนไทยไม่ให้คุณค่าของประวัติศาสตร์มากเท่าที่ควร เอกสารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์
ของไทยมีน้อยมากเมื่อเทียบกับประวัติศาสตร์ของประเทศ เรียกได้ว่าคนไทยยังไม่เห็น
ความสำคัญของเอกสารจดหมายเหตุ ทำให้วงการจดหมายเหตุของประเทศไทยไม่ได้
ได้รับการพัฒนา

จดหมายเหตุครอบครัว

โดย อาจารย์ธงชัย ลิขิตพรสวรรค์ กรรมการและเหรัญญิกสมาคม
จดหมายเหตุไทย และกรรมการผู้จัดการ สำนักพิมพ์ต้นฉบับ

อาจารย์ธงชัยได้เตรียมภาพและข้อมูลที่น่าสนใจของเอกสารจดหมายเหตุที่มี
ลักษณะเฉพาะอีกอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นใกล้ตัวเรามาให้ผู้เข้าอบรมได้ชมกัน เพื่อฝึกความ
เป็นนักสะสมเอกสารจดหมายเหตุอย่างง่ายๆ ด้วยวิธีการไม่ยุ่งยากซับซ้อน ทำให้ได้
ตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวเรามากขึ้น จดหมายเหตุครอบครัวสามารถ
แยกเป็นหมวดหมู่ในการจัดเก็บเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. เอกสารทุกประเภท เช่น สูติบัตร บันทึกผลการเรียน ทะเบียนสมรส จดหมาย เป็นต้น
2. ภาพถ่าย ภาพเหตุการณ์สำคัญของครอบครัว
3. สิ่งของ เลือกรวบรวมขึ้นที่มีความสำคัญ และต้องบันทึกวัน เวลา ของสิ่งของนั้นๆ ด้วย
4. ภาพและเสียง ซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่ช่วยให้การจัดเก็บทำได้สะดวกยิ่งขึ้น

เมื่อผู้เข้าร่วมอบรมมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับจดหมายเหตุแล้ว วันที่สองจึงเป็น
ขั้นตอนต่อไปของการบริหารและจัดการเอกสารจดหมายเหตุ

การจัดหาและการได้มาซึ่งเอกสารจดหมายเหตุ

โดย อาจารย์นันทกา พลชัย นักจดหมายเหตุ 8
ว. หัวหน้ากลุ่มบันทึกเหตุการณ์ สำนักหอจดหมายเหตุ
แห่งชาติ

การจัดหาเอกสารถือเป็นการกิจแรกของการ
ดำเนินงานจดหมายเหตุ เพื่อให้เอกสารมีความครบถ้วน
สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ส่วนการจัดหาเอกสารจดหมายเหตุมี
ลักษณะที่แตกต่างกันได้แก่ ได้มาจากการที่หน่วยงาน
ส่งมอบให้ตามระบบ, ได้มาจากการบริจาค, ได้มาจาก
การซื้อ, ได้มาจากการแลกเปลี่ยน โดยต้องมีข้อตกลง
ระหว่างกัน และได้มาจากยืม เมื่อมีการรับมอบเอกสาร
เข้ามาเก็บรักษาแล้ว ผู้ปฏิบัติงานจะต้องดำเนินการ
ประเมินคุณค่าเอกสารเพื่อจัดเก็บเป็นเอกสาร
จดหมายเหตุอีกครั้งหนึ่ง เมื่อประเมินได้ว่าสมควร
รับเอกสารนั้นๆ แล้ว นักจดหมายเหตุจะต้องลงทะเบียน
การรับมอบเอกสารทุกครั้ง โดยใช้ระบบตามที่นัก
จดหมายเหตุพิจารณาว่าเหมาะสม

ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ
นายกสมาคมจดหมายเหตุไทย มอบวุฒิปัตร
แก่ผู้เข้าร่วมการอบรม

การจัดเอกสารและการทำเครื่องมือช่วยค้นเอกสารจดหมายเหตุ

โดยอาจารย์ชวนพิศ เต็งอำนาจ กรรมการสมาคมจดหมายเหตุไทย และ
นักจดหมายเหตุ 8 ว. หัวหน้ากลุ่มเอกสารสำคัญ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

การจัดเอกสารด้วยเทคนิควิธีที่เหมาะสมจะทำให้เอกสารอยู่ในสภาพที่ดี และมีอายุยาวนานมากขึ้น ระบบการจัดเก็บเอกสารจดหมายเหตุมี 2 วิธีคือ การจัดเอกสารตามแหล่งกำเนิด เช่น เอกสารหน่วยงานเดียวกันให้จัดเก็บไว้ด้วยกัน เพื่อให้สะท้อนหน้าที่และกิจกรรมของหน่วยงานเจ้าของเอกสาร และการจัดเอกสารแบบคงรูปแบบเดิม แต่วิธีนี้มิได้แสดงความสัมพันธ์หรือหน้าที่ของหน่วยงานเจ้าของเอกสารนั้น ส่วนการใช้เอกสารจดหมายเหตุ ผู้ค้นคว้าไม่สามารถเข้าถึงสถานที่เก็บเอกสารได้โดยตรงเหมือนห้องสมุด จึงต้องทำเครื่องมือช่วยค้นเอกสารเพื่อให้ผู้ค้นคว้าสามารถเรียกใช้เอกสารที่ต้องการได้อย่างรวดเร็ว เครื่องมือช่วยค้นมีหลายประเภท แบ่งได้ดังนี้ บัญชีเอกสาร, คู่มือแนะนำเอกสาร, คู่มือแนะนำเอกสารเฉพาะเรื่อง, ปฏิทินเอกสาร และดัชนีเอกสาร

การบริการเอกสารจดหมายเหตุ

โดยอาจารย์บุษยารัตน์ คู่เทียม นักจดหมายเหตุ 6 ว. สำนักหอจดหมายเหตุ
แห่งชาติ

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติมีห้องสำหรับค้นคว้าเอกสารอยู่ 2 ห้อง คือ ห้องบริการกรมหลวงพิชิตปรีชากร ให้บริการเอกสารจดหมายเหตุที่เป็นลายลักษณ์อักษร และห้องบริการนุรฉัตร ให้บริการเอกสารโสตทัศนจดหมายเหตุต่างๆ นอกจากนี้วิทยากรได้บอกเล่าประสบการณ์สำคัญจากการให้บริการเอกสาร และหลักการปฏิบัติตนที่ถูกต้องตามระเบียบการใช้เอกสารจดหมายเหตุ

บอกเล่าจดหมายเหตุผ่านฟิล์ม

โดย อาจารย์โคม สุขวงศ์ นักจดหมายเหตุ 6 หัวหน้างานอนุรักษ์ภาพยนตร์
และ ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ นายกสมาคมจดหมายเหตุไทย

หอภาพยนตร์แห่งชาติ ก่อตั้งขึ้นในปี 2527 ทำหน้าที่รวบรวม ค้นคว้า ศึกษา และทำวิจัยเกี่ยวกับภาพยนตร์ และสนับสนุนให้มีการใช้ภาพยนตร์เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย เพราะฟิล์มภาพยนตร์จดหมายเหตุ สามารถบอกเล่าประวัติศาสตร์ และแสดงถึงพัฒนาการของฟิล์มภาพยนตร์ในแต่ละยุคสมัยได้ นอกจากนี้ให้บริการค้นคว้าแล้วยังมีการจัดกิจกรรมส่งเสริม และเผยแพร่ภาพยนตร์ ในปัจจุบันหอภาพยนตร์มีสำนักงาน 2 แห่งคือ ที่ท่าわาสูกุริ และที่ศาลาयाซึ่งจะได้รับการพัฒนาให้เป็นศูนย์อนุรักษ์ จัดเก็บ และเป็นศูนย์ให้บริการค้นคว้าภาพยนตร์ต่อไป

ภาพยนตร์ที่เก็บรักษาไว้ที่หอภาพยนตร์แห่งชาติมีการแบ่งหมวดหมู่ภาพยนตร์ออกเป็น 3 กลุ่ม คือ ภาพยนตร์ข่าว, ภาพยนตร์สารคดี และภาพยนตร์เรื่อง แต่ในปัจจุบันเทคโนโลยีพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ภาพยนตร์จึงถูกลดบทบาทลงไป อีกทั้งผู้ใช้บริการจำกัดอยู่ในวงแคบ เหล่านี้เป็นปัญหาสำคัญของหอภาพยนตร์แห่งชาติ

จากนั้นอาจารย์โคมได้จัดฉายภาพยนตร์ที่หาดูได้ยากให้ผู้เข้าอบรมได้ชม เช่น งานฉลองรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2476, พระเจ้าช้างเผือก, การประหารนักโทษ, หิติโลงชิงช้า เป็นต้น

ในวันสุดท้าย ผู้เข้าร่วมอบรมได้เห็นการทำงานของเจ้าหน้าที่สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ อาจารย์กรพินท์ ทวีตา นักจดหมายเหตุ 7 ว. หัวหน้ากลุ่มกิจการและประสานส่งเสริมกิจการจดหมายเหตุ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ได้แนะนำหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ประกอบการฉายภาพขั้นตอนการทำงานต่างๆ ของสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

หอจดหมายเหตุแห่งชาติเป็นหน่วยงานสังกัดกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ประกอบด้วยกลุ่มงานต่างๆ คือ

1. กลุ่มวิจัยและบริหารเอกสาร
2. กลุ่มเอกสารสำคัญ
3. กลุ่มบันทึกเหตุการณ์
4. กลุ่มอนุรักษ์เอกสาร
5. กลุ่มบริการและประสานส่งเสริมกิจการจดหมายเหตุ
6. หอภาพยนตร์แห่งชาติ
7. หอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช
8. หอจดหมายเหตุแห่งชาติสาขาต่างๆ

จากนั้นจึงแบ่งผู้เข้าอบรมเป็น 2 กลุ่ม โดยมีวิทยากรจากสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติเป็นผู้นำชม และอธิบายการทำงานในส่วนต่างๆ ผู้เข้าอบรมให้ความสนใจกับกลุ่มงานอนุรักษ์เอกสารเป็นพิเศษ ผู้เข้าอบรมได้สัมผัสกับบรรยากาศการทำงานของผู้เจ้าหน้าที่อย่างใกล้ชิด รวมทั้งสามารถซักถามในประเด็นที่สงสัยต่างๆ ได้อย่างทั่วถึง

ในช่วงการมอบวุฒิบัตรและปิดการอบรม รองศาสตราจารย์ ดร.สมสรวง พฤติกุล ได้เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมอบรมซักถามในประเด็นต่างๆ เมื่อถึงเวลาสมควร ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ นายกสมาคมฯ เป็นผู้มอบวุฒิบัตรให้แก่ผู้เข้าอบรม และกล่าวปิดการอบรม โครงการ "การบริหารงานจดหมายเหตุ" จากนั้นจึงถ่ายภาพร่วมกันเป็นที่ระลึก ณ บริเวณหน้าอาคารสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

การจัดการฝึกอบรม "การบริหารงานจดหมายเหตุ" ครั้งนี้ได้รับเสียงตอบรับ และเสียงเรียกร้องให้จัดขึ้นอีกครั้ง สมาคมจดหมายเหตุไทยมีความยินดีเป็นอย่างยิ่งที่ได้มีส่วนในการเติบโตของวงการจดหมายเหตุในประเทศให้เจริญยิ่งขึ้น

ผู้ที่สั่งซื้อ CD ภาพการอบรมก็คงจะได้รับกันอย่างทั่วถึงแล้ว แต่ผู้ที่ไม่ได้สั่งซื้อไว้ ก็ดูภาพบรรยากาศการอบรมที่นำมาฝากกันได้นะคะ จนกว่าจะพบกันอีกครั้งที่งานประชุมใหญ่สามัญประจำปี สมาคมจดหมายเหตุไทย

ถ่ายภาพร่วมกันเป็นที่ระลึก

โครงการจัดสัมมนาสามัญประจำปี สมาคมจดหมายเหตุไทย 2550

เรื่อง

แม่น้ำโขง: ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ภาษา และวัฒนธรรม กับกระแสของความเปลี่ยนแปลง
The Mekong River: Its Diversities and Current of Changes

วันที่พฤษภาคมที่ 24 - ศุกร์ 25 มกราคม 2551

ณ โรงแรม นครพนม รีเวอร์วิว จ.นครพนม

ลงพื้นที่ภาคสนามประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามวันเสาร์ที่ 26 - พฤษภาคมที่ 31 มกราคม 2551

หลักการและเหตุผล

สมาคมจดหมายเหตุไทย ได้จัดประชุมประจำปีอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ปี 2544 เพื่อรายงานผลการดำเนินงานของสมาคมฯ ในรอบปีที่ผ่านมา และให้สมาชิกฯ มีบทบาทร่วมกับสมาคมฯ เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ และบริการวิชาการแก่สังคม เผยแพร่ความรู้ความเข้าใจงานจดหมายเหตุแก่สาธารณชน ให้สาธารณชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาวิชาชีพจดหมายเหตุ การประชุมประจำปีของสมาคมฯ แต่ละปี เปิดโอกาสให้สมาชิกฯ ประเภทองค์กรเสนอตัวเป็นเจ้าภาพจัดประชุมร่วมกับสมาคมฯ ด้วย

ในปัจจุบันองค์ความรู้เกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านในด้านต่างๆ ทั้งด้านการเมือง สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ นิเวศวิทยา ศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนอารยธรรมสถานที่ที่มีอยู่อย่างโดดเด่นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรืออุษาคเนย์นี้ ยังรับรู้และจำกัดอยู่ในขอบเขตแคบ ๆ เฉพาะวงวิชาการเท่านั้น หากได้เป็นที่เผยแพร่ออกไปในวงกว้างของประชาชนไม่ ดังนั้น การกระตุ้นให้ทุกฝ่ายเกิดความตื่นตัวเข้าใจ และติดตามความเคลื่อนไหวทางวิชาการรวมทั้งการที่จะผลักดันให้เกิดการนำความรู้ไปปรับกระบวนการทัศน์ใหม่ให้เอื้อประโยชน์ต่อการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน จึงเป็นสิ่งจำเป็นและเร่งด่วนอย่างยิ่งภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง หมายถึง ผู้คน แผ่นดิน และผืนน้ำอันกว้างใหญ่ของกลุ่มประเทศที่อยู่ในลุ่มแม่น้ำสำคัญทั้งสองสายนี้ นี่เป็นดินแดนที่อุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ และก็เป็นถิ่นของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ชาติใดชาติหนึ่งโดยเฉพาะไม่ ความอุดมสมบูรณ์ไม่ว่าจะโดยธรรมชาติหรือโดยวัฒนธรรม ตลอดจนเส้นทางคมนาคมทั้งทางบกทางน้ำเป็นของมนุษยชาติร่วมกัน กล่าวได้ว่าแม่น้ำโขง คือเส้นเลือดใหญ่ที่ให้ชีวิตแก่ภูมิภาค ครอบคลุมพื้นที่ของประเทศจีน พม่า ลาว ไทย กัมพูชา และเวียดนาม ดินแดนทั้งหมดกำลังอยู่ในท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลง "โลกาภิวัตน์" ของศตวรรษปัจจุบัน ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ไทยและประเทศต่างๆ ในภูมิภาคนี้จะต้องตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมและธรรมชาติ ตลอดจนการที่จะดำรงอยู่ร่วมกัน ตระหนักในพลังแห่งวิถีของชุมชนที่หลากหลายที่จะต้องอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ต้องรู้และเข้าใจ เท้าทันความเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้น รวมทั้งผลกระทบด้านต่างๆ ต่อผู้คน แผ่นดิน และผืนน้ำ ในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

การประชุมครั้งนี้ เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือในวงวิชาการทั้งภาครัฐและภาคเอกชน โดยความริเริ่มของสถาบัน มูลนิธิ และองค์กรต่างๆ ทางด้านวิชาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และ-มนุษยศาสตร์ และได้รับความร่วมมือจากมูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย กับ บริษัทโตโยต้า มอเตอร์ ประเทศไทย จำกัด ที่ส่งเสริมและให้การสนับสนุนการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อขยายพรมแดนความรู้และสร้างกระบวนการค้นคว้าใหม่ทางการศึกษาแก่คนและสังคมไทยให้เป็นสังคมที่อุดมไปด้วยปัญญา ดังพุทธภาษิตที่ว่า "นตฺถิ ปญฺญา สมา อภาภ" แสงสว่างเสมอด้วยปัญญา ไม่มี

วัตถุประสงค์

1. เพื่อรายงานการดำเนินการของสมาคมฯ ในรอบปีที่ผ่านมา
2. เกิดความเคลื่อนไหวและตื่นตัวในวงวิชาการเกี่ยวกับในด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้านในกลุ่มแม่น้ำโขง
3. เกิดการสนับสนุนให้เกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน
4. เกิดการต่อยอดให้มีมุมมองประเด็นปัญหาใหม่ๆ เกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน

ผู้เข้าร่วมสัมมนา

สมาชิกสมาคมจดหมายเหตุไทย นักจดหมายเหตุ นักเอกสารสนเทศ ผู้ปฏิบัติงานด้านเอกสาร ครู-อาจารย์ นิสิต นักศึกษา และบุคคลทั่วไป

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. สมาชิกสมาคมฯ ได้รับทราบผลการดำเนินงานของสมาคมฯ ในรอบปีที่ผ่านมา
2. เกิดความเคลื่อนไหวและตื่นตัวในวงวิชาการเกี่ยวกับในด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้านในกลุ่มแม่น้ำโขง
3. เกิดการสนับสนุนให้เกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน
4. เกิดการต่อยอดให้มีมุมมองประเด็นปัญหาใหม่ๆ เกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน

กำหนดการ

วันพฤหัสบดี 24 มกราคม 2551

ภาคเช้า

อธิการบดีมหาวิทยาลัยนครพนม กล่าวต้อนรับ
เปิดการสัมมนาโดย พล.ต.อ. เกา สารสิน ประธานมูลนิธิโดยตำรวจไทย
ปาฐกถา "ความหลากหลายทางวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง" โดย รศ.ศรีศักร วัลลิโภดม
แบ่งห้องสัมมนาหัวข้อเฉพาะ

ห้อง 1 "แม่น้ำโขงกับแม่น้ำสาขา"

แม่น้ำสงคราม	คุณรัฐพล พิทักษ์เทพสมบัติ	
แม่น้ำโขง	ดร.สุพจน์ นิลอุบล	
แม่น้ำเลย	รศ.จันทร์แจ่ม ดวงอุปะ	
แม่น้ำมูล	อ.กนกวรรณ มะโนรมย์	
	อ.เอกกมล สายจันทร์	ดำเนินรายการ

ห้อง 2 "การค้าชายแดนลุ่มน้ำโขง"

ดร.วนิดา หงษ์มณีรัตน์	
คุณสมทัด บุญทะพาน	
ดร.อินทรา ชาสีร์	
รศ.ดร.พิภพ อุดร	ดำเนินรายการ

ห้อง 3 "ประชุมประจำปีสมาคมจดหมายเหตุไทย"

ปาฐกถาพิเศษว่าด้วย "จดหมายเหตุฟิล์ม" "แม่น้ำโขงจากทิเบตถึงเวียดนามใต้"
โดย อ.อัศรพงษ์ คำคุณ
พิธีมอบทุนการศึกษา แก่นักเรียน

ภาคบ่าย

แบ่งห้องสัมมนาหัวข้อเฉพาะ

ห้อง 1 "ไทดำ ไทขาว ไทแดง และ ไทยเหลือง : อัตลักษณ์เปิด อัตลักษณ์ปิด"

รศ.สุมิตร ปิติพัฒน์	
อ.พิเชฐ สายพันธ์	
ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ	
รศ.กฤตยา อาชวนิจกุล	ดำเนินรายการ

ห้อง 2 "สาละวิน นูเจียง : แม่น้ำของใคร?"

คุณเพียรพร ดีเทศน์	
คุณวันดี สันติวุฒิเมธี	
คุณจำมทอง	
รศ.ดร.กัมปนาท ภัคติกุล	ดำเนินรายการ

ห้อง 3 "จดหมายเหตุ พระธาตุพนม"

พระราชธีรจารย์	
อ.สมชาติ มณีโชติ	
อ.วาริน วินทะระ	
ดร.ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ	ดำเนินรายการ

ภาคคำ

แบ่งห้องสัมมนาหัวข้อเฉพาะ

ห้อง 1 "ผ้าไท ลาว เขมร กับวิถีชีวิตท้องถิ่น"

รศ.ดร.อัจฉรา ภาณุรัตน์

อ.กรรณิกา จินากุล

อ.วีรธรรม ตระกูลเงินไทย

อ.สมฤทธิ ลือชัย ดำเนินรายการ

ห้อง 2 ชมภาพยนตร์ต้องห้ามหลัง 6 ตุลา "ทองปาน: คน เชื้อจีน ดิน และน้ำ" เรื่องราวของคนตัวเล็ก ๆ นักวิชาการ ข้าราชการ กับผลกระทบของโครงการอภิมหาเขื่อนกันแม่น้ำโขง พร้อมด้วยแบบคร่าวด์ของดินแดนสองฝั่งลาวและไทย ชีวิตของผู้คนปากชม เชียงคาน หนองคาย เวียงจันทน์ โดย คุณไผจง ไหลสกุล , ลาวคำหอม , อ.ทรงยศ แวหงษ์ ดำเนินรายการ

ห้อง 3 "จดหมายเหตูลุ่มน้ำโขง : บันทึกลงและความทรงจำ ลาวกับอีสาน"

อ.กิตติรัตน์ ศรีหพันธ์

ดร.กัณฐิกา ศรีอุดม

อ.ลิษา เลิศไพฑูริย์ศิริ

อ.จตุรรัตน์ สุวรรณภูสิทธิ์ ดำเนินรายการ

ชมภาพยนตร์ เรื่อง "เปลี่ยนสยามเป็นไทย นามนั้นสำคัญไฉน"

"โลกร้อน.....ความจริงที่ไม่มีใครอยากฟัง "

ศ.เสน่ห์ จามริก

คุณสมหวัง บุตรทวงษ์

รศ.ดร.สุวิทย์ เลหาศิริวงศ์

ดร.ศรีประภา เพชรมีศรี ดำเนินรายการ

ชมภาพยนตร์ AN INCONVENIENT TRUTH ของ อัล กอร์ (รางวัลโนเบล 2007)

วันศุกร์ 25 มกราคม 2551

ภาคเช้า

แบ่งห้องสัมมนาหัวข้อเฉพาะ

ห้อง 1 "บุญฆะเวส : พิธีกรรมและความเชื่อ"

คุณอภิรักษ์ บัวภักดี

นพ.ภักดี สืบบุญการ

อ.เอกรินทร์ พึ่งประชา

ดร.ภัทรธิดา ผลงาม ดำเนินรายการ

ห้อง 2 "การท่องเที่ยวในกลุ่มน้ำโขง"

อ.ทนต์ศักดิ์ ใจสบาย

คุณณัฐพล ต้นมิ่ง

อ.อัศรพงษ์ คำคุณ

ดร.ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ ดำเนินรายการ

ห้อง 3 "เหวียดเกี้ยว"

ดร.ธัญญาทิพย์ ศรีพนา

Mr.HUYNH VAN PHUC

อ.สุริยา คิงหวาน

ดร.โกสุมภ์ สายจันทร์ ดำเนินรายการ

ภาคบ่าย

แบ่งห้องสัมมนาหัวข้อเฉพาะ

ห้อง 1 "การเทครัวในประวัติศาสตร์อุษาคเนย์"

อ.แสวง มาละแซม

อ.ปทุมทิพย์ ม่านโคกสูง

อ.สุวิทย์ อิศาศวัต

คุณชินวัฒน์ ตั้งสุทธิจิต

ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ดำเนินรายการ

ห้อง 2 "รู้กับนโยบายความหลากหลายทางภาษา"

Mr.Aaron Sorensen

อ.ชัยมงคล เฉลิมสุขจิตศรี

ดร.รัตติยา สาและ

อ.พจนีย์ เพ็งเปลี่ยน ดำเนินรายการ

ห้อง 3 "กัมพูชา ลาว ไทย รัก ชื่น ชื่น ชัง"

คุณธีรภาพ โลหิตกุล

รศ.ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์

อ.ดำเกิง โถทอง

รศ.ดร.วิทยา สุจิตอนารักษ์ ดำเนินรายการ

ภาคบ่าย

ทัวร์สยามประเทศไทย : นมัสการพระธาตุพนม และ เข้ายามบ้านลุงโฮ

นมัสการ พระธาตุพนม พระธาตุประจำปีเกิดของคนเกิดปีวอก

และประจำวันเกิดของคนเกิดวันอาทิตย์

วันเสาร์ที่ 26 - วันพฤหัสบดีที่ 31 มกราคม 2550

ลงพื้นที่ภาคสนาม

เยี่ยมชม 4 แหล่งมรดกโลก ท่าแขก - กวางบึงห์ - เว้ - ดานัง - ฮอยอัน

ประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม

มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง
ท่าพระจันทร์ พระนคร 10200

23 พฤศจิกายน พ.ศ. 2550

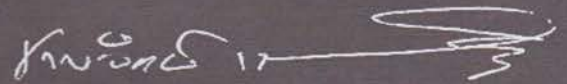
เรื่อง ขอให้เปลี่ยนนามประเทศจากไทยเป็นสยาม และจาก Thailand เป็น Siam

เรียน ท่านผู้มีเกียรติ

- (1) เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2482 รัฐบาลในสมัยนั้นได้ประกาศเปลี่ยนชื่อประเทศจาก “สยาม” เป็น “ไทย” และจาก Siam เป็น Thailand และได้แก้ไข “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม” เป็น “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย”
- (2) รัฐบาลสมัยนั้นให้เหตุผลทาง “เชื้อชาตินิยม” ว่า “รัฐบาลเห็นสมควรถือเป็นรัฐนิยมให้ใช้ชื่อประเทศให้ต้องตามชื่อเชื้อชาติและความนิยมของประชาชน”
- (3) เหตุผลที่รัฐบาลในสมัยนั้น ยกขึ้นมาอ้างว่าด้วยเชื้อชาตินั้น ไม่ถูกต้องตาม “ความเป็นจริง” และ “ข้อมูล” ทางประวัติศาสตร์
- (4) ผู้คนที่ประกอบกันขึ้นเป็นประชาชน/ราษฎรของประเทศของเรานั้น มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ภาษาและอัตลักษณ์วัฒนธรรม มีทั้งไทย ลาว คนเมือง คนอีสาน มอญ เขมร กูย แด้จิว กวางตุ้ง สกเกี้ยน ไทดำ แคะ จาม ขวามลายู ชาไก มอแกน ทมิฬ เปอร์เซีย อาหรับ ปาทาน ส่อ พวน ไทใหญ่ ไทดำ ผู้ไท จีน เวียดนาม ลัวะ/ละว้า ม้ง เมี่ยน กะเหรี่ยง ปะหล่อง มูเซอร์ อะข่า ชะมู มลายูรี ของญากูรี ฝรั่งเศส (ชาติต่างๆ) แวก (ชาติต่างๆ) ฯลฯ รวมแล้วกว่า 50 ชนชาติ
- (5) รัฐธรรมนูญฉบับวันที่ 27 มิถุนายน และฉบับวันที่ 10 ธันวาคม 2475 ก็ใช้นามประเทศว่า “สยาม” และในการร่างรัฐธรรมนูญอีกหลายครั้ง ก็ได้มีการอภิปรายในประเด็นที่จะเปลี่ยนนามประเทศเป็น “สยาม” อีก เช่น ในรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2492 และฉบับ 2511 เป็นต้น
- (6) ดังนั้น เพื่อให้สอดคล้องกับ “ความเป็นจริง” ของความหลากหลายและร่ำรวยทางเชื้อชาติ ภาษาและอัตลักษณ์วัฒนธรรม และตรงตาม “ข้อมูล” ทางประวัติศาสตร์ จึงเห็นเป็นการสมควรที่จะให้ใช้นามประเทศในรัฐธรรมนูญไม่ว่าในฉบับใดที่จะมีการร่างต่อไปนั้นว่า “สยาม” และ Siam สืบไปทั้งนี้เพื่อ “หลักการแห่งความสมานฉันท์ การยอมรับในความหลากหลายของเชื้อชาติ ภาษาและอัตลักษณ์วัฒนธรรม กับประโยชน์สุขของประเทศชาติและประชาชน” และที่สำคัญคือ “ความเป็นประชาธิปไตยสมบูรณ์”

- (7) หากท่านเห็นชอบด้วยขอให้ร่วมลงชื่อในจดหมายนี้ หรือส่งความเห็น หรือรวบรวมความเห็น รายชื่อ หน่วยงานของท่านเสนอโดยตรงต่อ
- องคมนตรี
 - ประธานสภาผู้แทนราษฎร สว. และ สส.
 - นายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรี
 - ประธานศาลฎีกา และตัวแทนฝ่ายตุลาการ
 - ผู้ทรงศีล (พระสงฆ์ บาทหลวง อุตสาข ฯลฯ)
 - ครูบาอาจารย์ (อธิการบดี/คณบดี/ผู้อำนวยการ/อาจารย์ใหญ่)
 - เอกอัครราชทูตหรือกงสุลไทย ณ ต่างประเทศ
 - หัวหน้าพรรคการเมืองและนักการเมืองระดับชาติและท้องถิ่น
 - ผู้ว่าราชการจังหวัด นายกเทศมนตรี นายก อบจ. หรือ อบต.
 - ตัวแทนและองค์กรประชาชนระดับรากหญ้า กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน

ขอแสดงความนับถือ

(นายชาณุวิทย์ เกษตรศิริ)

หมายเหตุ ท่านสามารถจะลงนามเรียกร้องเพื่อ “กู้” นามประเทศ “สยาม” และ Siam ได้ที่

http://www.petitiononline.com/mod_perl/signed.cgi?siam2007

The Nation

MONDAY, **HIP**
October 8,
2007

**Scoop
sip**

with **VEEN@NATIONGROUP.COM**

Siamese professor touted as next prime minister

It's been a long time since that Thaksin fellow came, saw, conquered and earned enough money to buy an English football team, and now we've got to sift through another batch of would-be white knights – all with very familiar faces – who say they can put things back together again.

In this bushel, Soopsip doesn't see anyone as capable as Charnvit Kasetsiri, who recently pulled off a feat of political cross-pollination that must have made Banham Silpa-archa envious.

The proof is in the picture: Charnvit sandwiched between former Thai Rak Thai strongman Surapong Suebwonglee and Democrat Party leader Abhisit Vejjajiva. Their unified goal: changing the country's name back to Siam.

A Thammasat University historian, Charnvit leads the reversion campaign, which boasts an e-petition – go to PetitionOnline.com and search for "siam2007". There's also a drop-dead-cool T-shirt that the kids will go nuts over (especially the ones who hang out at Siam Paragon and Siam Square).

"Siam", so the argument goes, better reflects the country's ethnic diversity, whereas "Thailand" was intended to be exclusive from the start, referring to a distinct people supposedly derived from the Tai of China.

It's the cool T-shirt that the three in the photo are holding, but at least one observer points out that Abhisit doesn't seem very comfortable, while Surapong is beaming.

Don't construe this to mean the Democrat thinks Thailand is a swell name after all. He's probably just not used to sharing the same square metre as a Thai Rak Thai warlord.

Anyway, two thumbs up for Charnvit – when it comes to reconciliation, he's accomplished a lot more than anyone else has.

...สุด...สุด...จับ
เสื้อยืด **สยาม**

คอกลม 200.- only

คอปก 300.-

สั่งซื้อได้ที่

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
413/38 ถนนอรุณอมรินทร์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพฯ 10700
โทร/โทรสาร 0 2433 8713

ใบสมัครสมาชิกสมาคมจดหมายเหตุไทย

1. ชื่อหน่วยงาน _____
 เลขที่ _____ หมู่/ซอย _____ ถนน _____ ตำบล/แขวง _____
 อำเภอ/เขต _____ จังหวัด _____ รหัสไปรษณีย์ _____
 โทรศัพท์ _____ โทรสาร _____ E-mail _____
 ประสงค์จะสมัครสมาชิกสมาคมจดหมายเหตุไทย ☐ ตลอดชีพ ☐ รายปี
2. ข้าพเจ้า (นาย/นาง/นางสาว) _____ อายุ _____ ปี อาชีพ _____
 สถานที่ติดต่อ _____
 เลขที่ _____ หมู่/ซอย _____ ถนน _____ ตำบล/แขวง _____
 อำเภอ/เขต _____ จังหวัด _____ รหัสไปรษณีย์ _____
 โทรศัพท์ _____ โทรสาร _____ E-mail _____
 ประสงค์จะสมัครสมาชิกสมาคมจดหมายเหตุไทย ☐ ตลอดชีพ ☐ รายปี
3. ประเภทสมาชิก
- 3.1 สมาชิกกิตติมศักดิ์ตลอดชีพ จำนวน 5,000 บาท
- 3.2 สมาชิกสามัญ
องค์กรจดหมายเหตุตลอดชีพ	3,100 บาท	รายปี	500 บาท
ส่วนบุคคลตลอดชีพ	2,100 บาท	รายปี	200 บาท
- 3.3 สมาชิกสมทบ ได้แก่ นิสิต นักศึกษา รายปีๆ ละ 100 บาท
4. ข้าพเจ้าสมัครสมาชิกโดยโอนเงินเข้าบัญชีออมทรัพย์ ธนาคารทหารไทย สาขาม.ธรรมศาสตร์-ท่าพระจันทร์
 ชื่อบัญชี สมาคมจดหมายเหตุไทย เลขที่บัญชี 155-2-02226-9 จำนวน _____ บาท (_____)
 ส่งตัวแลกเงิน/ธนาคัติ/เช็ค ส่งจ่าย สมาคมจดหมายเหตุไทย จำนวน _____ บาท (_____)
 ชำระเงินสด จำนวน _____ บาท (_____)

ข้าพเจ้าขอรับรองว่าจะปฏิบัติตามข้อบังคับและระเบียบของสมาคมฯ โดยชอบทุกประการ

ลงชื่อ _____ ผู้สมัคร
 (_____)
 วันที่ _____

หมายเหตุ

1. สมาชิกสมาคมฯ มีสิทธิได้รับสิ่งพิมพ์วิชาการ การเข้าร่วมประชุมทางวิชาการประจำปี โดยชำระค่าลงทะเบียนในอัตราสมาชิก การเลือกตั้งกรรมการบริหารสมาคมฯ และสิทธิการบริการติดต่อประสานงานสมาชิกเครือข่ายสมาคมฯ ฯลฯ
2. ส่งใบสมัครและสำเนาการโอนเงินมาที่ ตู้ ปณ. 11 ปณ. ฝ. หน้าพระลาน กรุงเทพฯ 10202 หรือ โทรสาร 02 - 222 - 0149 โทรศัพท์ 02 - 6133840 - 1

คุณสมบัติของสมาชิก

1. เป็นผู้บรรลุนิติภาวะแล้ว
2. เป็นผู้มีความประพฤติเรียบร้อย
3. ไม่เป็นโรคที่สังคมรังเกียจ
4. ไม่ต้องคำพิพากษาของศาลถึงที่สุดให้เป็นบุคคลล้มละลาย หรือไร้ความสามารถ หรือเสมือนไร้ความสามารถ หรือต้องโทษจำคุก ยกเว้นความผิดฐานประมาท หรือลหุโทษ การต้องคำพิพากษาของศาลถึงที่สุดในกรณีดังกล่าว จะต้องเป็นในขณะที่สมัครเข้าเป็นสมาชิกหรือในระหว่างเป็นสมาชิกของสมาคมเท่านั้น

ประเภทของสมาชิก

1. สมาชิกสามัญ ได้แก่
 - 1.1. ผู้มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงาน การศึกษา การเรียน การสอน การบริหาร การเผยแพร่เอกสารและวิชาการจดหมายเหตุ รวมไปถึงผู้สนับสนุนกิจกรรมด้านนี้
ค่าสมัครสมาชิก 200 บาท/ปี หรือ ตลอดชีพ 2,100 บาท
 - 1.2. องค์การจดหมายเหตุในภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ และเอกชนที่สนใจสนับสนุนวัตถุประสงค์ของสมาคมและต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสมาคม
ค่าสมัครสมาชิก 500 บาท/ปี หรือ ตลอดชีพ 3,100 บาท
2. สมาชิกกิตติมศักดิ์ ได้แก่ บุคคลผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาการจดหมายเหตุ และวิชาการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการงานจดหมายเหตุ หรือเห็นความสำคัญต่อกิจการด้านนี้ที่คณะกรรมการเชิญมา ตลอดจนบุคคลทั่วไปที่สนใจในกิจการจดหมายเหตุ
ตลอดชีพ 5,000 บาท
3. สมาชิกสมทบ ได้แก่ นักเรียน นิสิตนักศึกษา
ค่าสมัครสมาชิก 100 บาท/ปี

การสิ้นสุดสมาชิกภาพ

มีระยะเวลา 1 ปี นับจากวันสมัคร

การสมัครสมาชิก

1. สมัครโดยกรอก ใบสมัครสมาชิกสมาคม
2. โอนเงินเข้าบัญชีออมทรัพย์ ธนาคารทหารไทย สาขา ม.ธรรมศาสตร์ท่าพระจันทร์
ชื่อบัญชี สมาคมจดหมายเหตุไทย เลขที่บัญชี 155-2-02226-9
3. ส่งโทรสารใบสมัคร หลักฐานการโอนเงินมาที่ 0-2222-0149 หรือ E-mail มาที่ archivesthai@yahoo.com หรือ ส่งจดหมายมาที่ สมาคมจดหมายเหตุไทย
ตู้ ปณ. 11 ปณ.ผ. หน้าพระลาน กรุงเทพฯ 10202

สิทธิและหน้าที่ของสมาชิก

1. เข้าร่วมประชุมสมาคมฯ ประจำปี ปีละ 1 ครั้ง
2. เข้ารับการบริการฝึกอบรม-ประชุมเชิงปฏิบัติการ/ปาฐกถา สัมมนา เพื่อให้ความรู้แก่สมาชิกตามแต่โอกาสอันควร (ในอัตราสมาชิก)
3. รับการบริการติดต่อเครือข่ายสมาชิกทั้งในด้านการบริหาร การเผยแพร่ความรู้สารสนเทศ ตลอดจนการปรึกษาหารือร่วมกันในการพัฒนางานกิจกรรมจดหมายเหตุ
4. ได้รับสิ่งพิมพ์วิชาการจดหมายเหตุ เพื่อเป็นการเผยแพร่ข่าวสาร (สิทธิพิเศษเฉพาะสมาชิก)
5. มีสิทธิเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินการของสมาคมฯ ต่อคณะกรรมการ
6. สมาชิกสามัญมีสิทธิในการเลือกตั้ง หรือได้รับการเลือกตั้ง หรือแต่งตั้งเป็นกรรมการสมาคมและมีสิทธิออกเสียงลงมติต่างๆ ในที่ประชุมได้คนละ 1 คะแนนเสียง
7. ให้ความร่วมมือและสนับสนุนการดำเนินกิจการต่างๆ ของสมาคมฯ
8. ร่วมกิจกรรมที่สมาคมฯ จัดให้มีขึ้น
9. ช่วยเผยแพร่ชื่อเสียงของสมาคมฯ ให้เป็นที่รู้จักแพร่หลาย

ประวัติ

สำนักงาน

สลากกินแบ่งรัฐบาล

การออกสลากกินแบ่งรัฐบาลในประเทศไทยได้เริ่มมีขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 โดยมีฝรั่งชาวอังกฤษชื่อ ครออลบาสเตอร์เป็นผู้นำลักษณะการออกรางวัลสลากแบบยุโรปมาเผยแพร่เป็นคนแรก โดยเรียกว่า **"ลอตเตอรี่"** พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้กรมมหาดเล็กลอตเตอรี่เป็นครั้งแรกในประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. 2417 เนื่องในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาของพระองค์ เพื่อช่วยเหลือพ่อค้าต่างชาติที่นำสินค้ามาร่วมแสดงในการจัดพิพิธภัณฑ์ที่ตึกกองศาเดียวในพระบรมมหาราชวัง

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. 2460 ซึ่งเป็นช่วงที่อยู่ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 สหราชอาณาจักรอังกฤษซึ่งเป็นประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรประสงค์จะกู้เงินจากประเทศไทยเพื่อใช้ในการสงคราม แต่ไม่อาจกู้โดยตรงจากรัฐบาลไทยได้ เพราะจะเป็นการกระทบกระเทือนงบประมาณ สภากรชาติแห่งประเทศไทยจึงดำเนินนโยบายกู้เงินจากประชาชนด้วยการออกลอตเตอรี่ โดยได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

และต่อมา พ.ศ. 2466 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ออก **"ลอตเตอรี่เสือป่าล้านบาท"** เพื่อหารายได้บำรุงกองเสือป่าอาสาสมัคร โดยพิมพ์จำนวน 1 ล้านฉบับ จำหน่ายฉบับละ 1 บาท

ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อ พ.ศ. 2476 รัฐบาลมีนโยบายที่จะลดเงินรัชชูปการ (เงินที่เรียกเก็บจากชาวไทยที่มีต้องรับราชการทหาร) ทำให้รัฐขาดรายได้ จึงได้ดำริให้มีการออกลอตเตอรี่รัฐบาลขึ้นโดยเรียกว่า **"ลอตเตอรี่รัฐบาลสยาม"** โดยพิมพ์ออกจำหน่ายจำนวน 1 ล้านฉบับๆ ละ 1 บาท บิลละ 4 งวด

เมื่อ พ.ศ. 2477 คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติให้กระทรวงมหาดไทยออกสลากกินแบ่งบำรุงเทศบาลโดยกำหนดว่า หากเดือนใดเป็นเดือนที่ออกสลากกินแบ่งรัฐบาล เดือนนั้นให้งดจำหน่ายสลากกินแบ่งของเทศบาล โดยเริ่มจำหน่ายงวดแรกเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2478 แล้วออกสลากเดือนเมษายน พ.ศ. 2479 โดยพิมพ์จำนวน 500,000 ฉบับฉบับละ 1 บาท และได้มีการออกสลากกินแบ่งรัฐบาลและสลากบำรุงเทศบาลเรื่อยมา

พ.ศ. 2482 ซึ่งถือเป็นยุคที่สลากกินแบ่งรัฐบาลเริ่มดำเนินการอย่างจริงจัง คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้ออกกิจการสลากกินแบ่งรัฐบาล และสลากบำรุงเทศบาล มาสังกัดกระทรวงการคลัง และได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการออกสลากกินแบ่งรัฐบาลขึ้น โดยมีพระยาพรหมทัตศิริพิลาศ (แฉล้ม มิตรานนท์) เป็นประธานกรรมการ **เมื่อวันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2482** ด้วยเหตุนี้ วันดังกล่าวจึงถือเป็นวันสถาปนาสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล มาจนถึงปัจจุบัน

ความหมายของสีและสื่อที่ใช้ในแบบตราสัญลักษณ์

รูปสลาก ในลักษณะ "การหมุนเวียนเป็นวัฏจักร" หมายความว่า สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลมีรายได้จากการจำหน่ายสลากและคืนรายได้แก่ชาติ "หมุนเวียนเกือตูลเป็นวัฏจักร"

สีเขียว หมายถึง "สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล" โดยนำเอา "สีเขียว" คือสีของวัน "พุธ" ที่ก่อตั้งสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล สื่อแทน "สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล"

สีฟ้า หมายถึง ความโปร่งใส ความบริสุทธิ์ยุติธรรม การนำเอานกยูงลักษณะที่สำนักงานใช้ผู้นำนามปรับปรุงให้เหมาะสมกับองค์ประกอบภายนอก ซึ่งเป็นการผสมผสานกิจกรรมเดิมขององค์กรจากอดีต ไปสู่ออนาคตที่ก้าวหน้าต่อไป

ที่มา <http://www.glo.or.th/detail.php?link=logo>

สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล
THE GOVERNMENT LOTTERY OFFICE

เลขที่ 3 ถ.ราชดำเนินกลาง แขวงตลาดยอก เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200 โทร.0-2281-1611 โทรสาร.0-2281-9011

วัตถุประสงค์ของสมาคม

1. เพื่อรวมกลุ่มบุคลากรและองค์กรวิชาชีพจดหมายเหตุ เป็นสื่อประสานงานกลางให้บุคลากร ผู้ปฏิบัติงานการจัดการจดหมายเหตุและการดำเนินงานขององค์กรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ในฐานที่ข้อมูลเหล่านี้เป็นหลักฐานยืนยันประสบการณ์และความรู้ของมนุษย์
2. เพื่อเสริมสร้างผลักดันการศึกษา ค้นคว้าและวิจัยวิชาการจดหมายเหตุและระบบงาน จัดการเอกสาร
3. เพื่อประสานข้อตกลงร่วมกันในการจัดระเบียบมาตรฐานการจัดเก็บ การอนุรักษ์ ตลอดจน ระบบการจัดการจดหมายเหตุ และเอกสารข้อมูลทุกรูปแบบที่ยังคงอยู่ในกระแสการใช้งาน
4. เพื่อเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจงานจดหมายเหตุออกสู่สาธารณชน และเป็นการกระตุ้นความ สนใจสาธารณชนให้เข้ามาใช้บริการค้นคว้าข้อมูลจดหมายเหตุ อันเป็นทรัพยากรทางปัญญา และมรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชาติและสาธารณชน
5. เพื่อสนับสนุนเพิ่มพูนทักษะความรู้ในการปฏิบัติงานให้แก่บุคลากรในด้านงานจดหมายเหตุจาก ทุกองค์กรด้วยการจัดฝึกอบรม ประชุมเชิงปฏิบัติการ สัมมนา ฯลฯ
6. เพื่อประสานความสัมพันธ์ที่ดีกับนักวิชาการสาขาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมจดหมายเหตุ เป็นต้นว่า นักประวัติศาสตร์ นักการศึกษา นักบริหาร ตลอดจนนักวิชาการด้านศิลปวัฒนธรรม รวมไปถึงด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
7. เพื่อประสานความร่วมมือในการใช้ทรัพยากรปฏิบัติงานจดหมายเหตุร่วมกัน ทั้งในด้านเทคโนโลยี สารสนเทศ อุปกรณ์อื่นๆ
8. เพื่อประสานความสัมพันธ์และความร่วมมือกับองค์กรจดหมายเหตุระหว่างประเทศและ หอจดหมายเหตุในต่างประเทศ ในการพัฒนาความรู้ การจัดการ ตลอดจนแลกเปลี่ยนวิทยาการ ด้านจดหมายเหตุทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลก

สมาคมจดหมายเหตุไทย THE ASSOCIATION OF THAI ARCHIVES NEWSLETTER

ตู้ ปณ. 11 ปณ.พ. หน้าพระลาน กรุงเทพฯ 10202

E-mail : archivesthai@yahoo.com

โทรศัพท์ 0-2613-3840-1 โทรสาร 0-2222-0149